

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **АКТУАЛЬНО**

- ∨ *Форс-мажорні обставини:
що змінила пандемія вірусу COVID-19*

- ∨ *Економічна криза в Україні:
вибір між дефолтом та МВФ*

- **ВІЙСЬКОВА СФЕРА**

- ∨ *Питання сумісності та впровадження
стандартів НАТО у взаємодії України
з Північноатлантичним Альянсом*

№ 5 (190) БЕРЕЗЕНЬ 2020

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 5 (190) 2020

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав закон щодо
забезпечення додаткових соціальних та
економічних гарантій у зв'язку з
поширенням коронавірусу.....3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Закірова С.

Форс-мажорні обставини:
що змінила пандемія вірусу COVID-19?.....4

Беззуб І.

Економічна криза в Україні: вибір між
дефолтом та МВФ.....11

Хилько М.

Питання сумісності та впровадження
стандартів НАТО у взаємодії України з
Північноатлантичним Альянсом.....19

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОГНОЗИ

Моніторинг законодавства.....26

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *.....29

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав закон щодо забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусу

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», який парламент ухвалив 30 березня 2020 р.

Документом передбачені додаткові соціальні та економічні гарантії для підтримки громадян і бізнесу в умовах протидії поширенню коронавірусу в Україні. Закон, зокрема, передбачає доплату в розмірі до 300 % заробітної плати медикам та іншим працівникам, задіяним у лікуванні хворих на COVID-19, а працівникам соціального захисту населення, які надають послуги громадянам, котрі перебувають вдома, – до 100 % заробітної плати.

Крім того, уряд отримує право на період карантину встановлювати граничні ціни на товари протиепідемічного призначення та соціально значущі товари. Закон також передбачає, що операції з увезення в Україну ліків, медичних виробів та обладнання для протидії COVID-19 та їхнє постачання звільняється від сплати ПДВ.

Закон, який підписав Глава держави, дасть змогу також вирішити питання із забезпеченням антисептиками – встановлено нульовий акциз

та спрощено адмінпроцедури виробництва і закупівель спирту для дезінфекторів.

Документом передбачено й виплату допомоги з часткового безробіття працівникам малих і середніх підприємств, для яких будуть збережені робочі місця під час карантину. Насамперед спрощується оформлення дистанційної роботи – працівники мають право розподіляти робочий час на свій розсуд, а виконання дистанційної роботи не призводить до будь-яких обмежень трудових прав чи зменшення зарплати. Усі соціальні виплати на період карантину будуть продовжені автоматично – громадянам не потрібно наражати себе на небезпеку та з'являтися у відповідні установи.

Важливою є також передбачена законом заборона підвищувати відсоткові ставки за всіма кредитними договорами. А споживчі кредити, взяті до 2017 р., тимчасово звільняються від штрафів та пені.

Документом передбачено і збільшення лімітів для груп платників єдиного податку фізичних осіб-підприємців: перша група – з 300 тис. до 1 млн грн, друга група – з 1,5 млн до 5 млн грн, третя група – з 5 млн до 7 млн грн. *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-zabezpechennya-dodatk-60453>)). – 2020. – 1.04).*

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова, канд. іст. наук, доц., ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Форс-мажорні обставини: що змінила пандемія вірусу COVID-19?

На сьогодні в цивілізованому світі, мабуть, немає людини, яка б не знала про жажливий перебіг подій, спричинених поширенням планетою пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19). Станом на 30 березня 2020 р., за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, спалах епідемії охопив понад 150 країн і територій. На жаль, поширення хвороби, спричиненої коронавірусом COVID-19, викликало серйозну кризу в усіх без винятку сферах життя: економіці, політиці, медицині, соціальному забезпеченні, міжнародних відносинах тощо. Держави і міжнародні установи оголошують про суворі заходи щодо недопущення розповсюдження інфекції, одним із яких є запровадження карантину як в окремих регіонах, так і в національних масштабах.

За таких умов українська держава також намагається приймати важливі рішення для запобігання подальшому поширенню загрозливої хвороби. Під час позачергового засідання 17 березня 2020 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України № 530-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». У пояснювальній записці до прийнятого документа зазначається, що новим законом внесено зміни до цілого ряду законодавчих актів, зокрема, до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Податкового кодексу України, Митного кодексу України, Кодексу законів про працю України, законів України «Про торгово-промислові палати в Україні», «Про публічні закупівлі», «Про Державний бюджет України на 2020 рік», «Про відпустки», «Про запобігання корупції».

У вкрай складних умовах через поширення коронавірусної хвороби в Україні, як і в усьому

світі, опинилися суб'єкти господарської діяльності, оскільки карантинні заходи стали причиною зупинення транспортного сполучення, поставок сировини, загалом діяльності більшості підприємств і закладів у країні. Відтак одним із пунктів нового закону стало встановлення норми, якою карантин додатково внесено до переліку форс-мажорних обставин. Таке рішення парламентарів виглядає особливо важливим, оскільки постановою Кабінету Міністрів України № 211 з 12 березня 2020 р. було запроваджено ведення карантину на загальнонаціональному рівні. Крім того, з 18 березня було встановлено заборону на авіа, залізничне та автобусне приміське, міжміське і міжобласне перевезення пасажирів. Отже, внаслідок запроваджених обмежень представники бізнесу несуть суттєві втрати, тож віднесення карантинних заходів до обставин форс-мажору є, за словами фахівців і експертів, реальною можливістю порятунку бізнесу.

Як зазначила старший юрист Legal House М. Фельмецгер, значна частина бізнесу в Україні зупинилася через неможливість ведення господарської діяльності внаслідок карантину – салони краси та косметичні кабінети, спортзали та групові секції, магазини (крім господарчих та продуктових), ринки, кафе та ресторани (крім доставки), міжміські перевізники та ін. Частина підприємств перейшла виключно в онлайн простір, що також зменшило ринки реалізації товарів та послуг, а відповідно, і обсяги доходів від комерційної справи. При цьому, наголошує юрист, зобов'язання підприємств та приватних підприємців залишаються, а за їх невиконання договорами або законом передбачена відповідальність. Саме тому форс-мажор, на її думку, в нинішніх обставинах може стати своєрідним рятівним інструментом для українського бізнесу.

Відповідно до роз'яснень прес-центру судової влади України на офіційному сайті, поняття «форс-мажорні обставини» зустрічається у багатьох українських нормативно-правових актах. Для його позначення використовують різні назви: «форс-мажорні обставини», «обставини непереборної сили», «форс-мажор», але всі ці терміни є однаковими за змістом. За своєю суттю форс-мажор – це непередбачувані обставини, які не залежать від волі сторін договору, за яких неможливо виконати покладені на них зобов'язання. У національному правовому полі компетентними органами щодо засвідчення обставин непереборної сили визначено Торгово-промислово палату України (ТПП) і 25 регіональних торгово-промислових палат: 24 обласних та міста Києва.

Запроваджені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» нововведення є додатковою нормативною підставою, на яку суб'єкти господарської діяльності можуть посилатися як на основу невиконання зобов'язань і спрощують процедуру визнання таких обставин форс-мажором ТПП України. Як підкреслюють фахівці, просто існування карантину як особливих обставин життя країни чи області не є форс-мажором. Карантин стане форс-мажорною обставиною лише у випадку, якщо особа доведе неможливість виконання зобов'язань, передбачених умовами договору, саме через нього.

Адвокат EQUITY І. Милостива підкреслює, що потребує доказування причинно-наслідковий зв'язок між заходами введення карантину та конкретним випадком порушення (прострочення) обов'язків за конкретним договором. За її словами, доказом настання форс-мажорних обставин є сертифікат Торгово-промислової палати України або регіональної палати. Обов'язок доказування настання форс-мажорних обставин покладено на заявника, який несе відповідальність за повне та належне оформлення заяви, достовірність викладених фактів, наданих документів, відомостей та доказів.

В умовах, що склалися, Торгово-промислова палата України спростила процедуру отримання сертифікату та встановила мінімальний пакет документів для подання: відповідна форма заяви, підписана керівником підприємства; копія договору; копія наказу (розпорядження) у зв'язку з необхідністю припинення діяльності на підставі відповідних нормативно-правових актів і повідомлення (сповіщення іншої сторони). На офіційному сайті установи зазначається, що відправляти документи слід в електронному варіанті на електронні адреси відповідних ТПП.

Тому на сайті Київської Торгово-промислової палати особливо звертають увагу на те, що форс-мажорними обставинами у будь-якому випадку не вважаються: фінансова та економічна криза, дефолт, зростання офіційного та комерційного курсів іноземної валюти до національної валюти, недодержання чи порушення своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів тощо.

Враховуючи важку ситуацію у всіх сферах діяльності на території України у зв'язку з запровадженням карантину, представництво Київська ТПП рекомендує застосування процедури врегулювання відносин між сторонами за договорами шляхом укладання відповідних доповнень до договорів щодо перенесення строків виконання зобов'язань, що передусім автоматично усуне порушення строків виконання договірних зобов'язань та не буде потребувати засвідчення форс-мажорних обставин для звільнення від відповідальності за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань сторін.

Фахівці наголошують, що Торгово-промислова палата України та її регіональні відділення самостійно не збирають документи на підтвердження форс-мажору, а роблять висновок про його існування чи відсутність виключно на підставі наданих заявником документів, оскільки тягар доказування настання форс-мажорних обставин згідно з регламентом ТПП покладається саме на заявника.

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ (ОБСТАВИНИ НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ)

НАДЗВИЧАЙНІ ТА НЕВІДВОРОТНІ ОБСТАВИНИ, ЩО ОБ'ЄКТИВНО УНЕМОЖЛИВЛЮЮТЬ
ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗГІДНО ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ

НАСТАЮТЬ У РАЗІ

 <ul style="list-style-type: none"> ■ загрози війни ■ збройного конфлікту або його загрози (ворожої атаки, блокади, військового ембарго) 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ революції ■ заколоту ■ повстання, ■ масового заворушення ■ запровадження комендантської години 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ аварії ■ протиправної дії третіх осіб ■ пожежі ■ вибуху 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ карантину, встановленого КМУ
 <ul style="list-style-type: none"> ■ дії іноземного ворога ■ загальної військової мобілізації ■ воєнних дій ■ оголошеної та неоголошеної війни ■ дії суспільного ворога 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ експропріації ■ примусового вилучення ■ захоплення підприємств ■ реквізиції 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ тривалої перерви в роботі транспорту ■ закриття морських проток ■ ембарго, ■ заборони/обмеження експорту/імпорту 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ громадської демонстрації ■ блокади ■ страйку
 <ul style="list-style-type: none"> ■ збурення ■ акту тероризму ■ диверсії ■ піратства 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ безладу ■ вторгнення 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ епідемії 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ сильного шторму ■ циклону ■ урагану ■ торнадо ■ буревію ■ повені ■ нагромадження снігу ■ ожеледі ■ граду ■ заморозку

НЕ ВВАЖАЮТЬСЯ

 <p>фінансова та економічна криза, дефолт, зростання курсів іноземних валют</p>	 <p>відсутність на ринку необхідних товарів</p>	 <p>відсутність у боржника необхідних коштів, порушення боржником своїх зобов'язань тощо</p>
--	--	--

ЗАСВІДЧЕННЯ

ТПП УКРАЇНИ/РЕГІОНАЛЬНА ТПП ЗАСВІДЧУЄ ТАКІ ОБСТАВИНИ З УСІХ ПИТАНЬ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЯКІ ПЕРЕДБАЧЕНІ ЗАКОНОДАВЧИМИ ТА ІНШИМИ НОРМАТИВНИМИ АКТАМИ

ЗАСВІДЧУЮТЬСЯ ВІДПОВІДНО ДО ЗВЕРНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

за кожним окремим договором/зобов'язанням, виконання яких настало, але стало неможливим через обставини непереборної сили

За результатами розгляду документів ТПП України/ регіональна ТПП видає

СЕРТИФІКАТ
ПРО
ФОРС-МАЖОРНІ
ОБСТАВИНИ

НАЯВНІСТЬ ФОРС-МАЖОРНОЇ ОБСТАВИНИ ЗВІЛЬНЯЄ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАНІ/НЕНАЛЕЖНО ВИКОНАНІ ДОГОВОРИ/ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ПРОТЕ НЕ ЗВІЛЬНЯЄ ВІД ОБОВ'ЯЗКУ ВИКОНАТИ ЇХ ПІСЛЯ ПРИПИНЕННЯ ФОРС-МАЖОРУ

У ЗВ'ЯЗКУ З ЕПІДЕМІЄЮ КОРОНАВІРУСУ ТА КАРАНТИНУ

ТПП УКРАЇНИ НЕ МАЄ ПОВНОВАЖЕНЬ у загальному порядку визнавати карантин та спалах коронавірусу форс-мажором

Можуть бути визнані лише їхні наслідки, які стали непереборною силою

 <p>закриття кордонів</p>	 <p>заборона поїздок та ін.</p>
--	--

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ ТАКОЖ МОЖУТЬ БУТИ ВИЗНАЧЕНІ сторонами в тексті договорів:

 <p>епідемія</p>	 <p>надзвичайна ситуація у сфері охорони здоров'я</p>	 <p>обмежувальні дії влади та ін.</p>
---	--	--

ПРИ ЦЬОМУ НЕОБХІДНО НАДАТИ ДОКАЗИ, що коронавірус/заходи боротьби з його поширенням є обставинами, які могли стати причиною неможливості виконання зобов'язань

Інфографіку створено за даними ТПП України та інших відкритих джерел інформації станом на 19.03.2020 року

Джерело: аналітичний портал «Слово і Діло»
(<https://www.slovoidilo.ua/2020/03/19/infografika/suspilstvo/fors-mazhorni-obstavyiny-ce-koly-vony-nastayut>)

Загальний строк розгляду документів становить до 7 робочих днів із дня звернення суб'єкта господарювання та протягом 21 робочого дня – з дня звернення фізичної особи. Утім, ТПП має право продовжити строк такого розгляду максимально на 21 робочий день.

Вартість послуг Торгово-промислової палати щодо засвідчення форс-мажорних обставин зазначається на офіційному сайті ТПП України. Надання послуг здійснюється у звичайному або терміновому режимі (за бажанням заявника), а саме: терміново (вартість послуги визначається з урахуванням коефіцієнта «2»); іноземною мовою (застосовується коефіцієнт «3»); іноземною мовою (терміново); (застосовується коефіцієнт «5»). Адвокат І. Висіцька, партнер об'єднання «Адвокатська фірма “Єфімов та партнери”» зазначає, що вартість послуги із засвідчення форс-мажору, зокрема, за звичайним тарифом за договорами, укладеними між резидентами України, становить наразі 4317 грн без ПДВ.

Суб'єктам малого підприємництва сертифікат про форс-мажор видається безкоштовно, вони сплачують тільки за розгляд заяви і наданих документів.

М. Федоренко, адвокат, керівник практики вирішення спорів юридичної компанії Juscutum зазначає, що звертатися до ТПП України за отриманням сертифікату про форс-мажор варто лише в разі неможливості врегулювання питання в переговорному порядку з контрагентом. Така практика дасть змогу в найшвидший спосіб вирішити проблему виконання договору та направити ресурси компанії на інші важливі напрями діяльності.

Натомість, наголошує старший юрист Legal House М. Фельмецгер, варто розуміти, що форс-мажор не знімає обов'язку виконати взяті на себе зобов'язання, а звільняє від штрафних санкцій, передбачених за прострочення їх виконання або дозволяє виконати їх після закінчення дії форс-мажорних обставин. Крім того, підкреслює правник, сертифікат потрібно отримувати на кожен окремих договір чи кожне окреме зобов'язання перед державними органами. За словами М. Фельмецгер, отримати сертифікат ТПП України можна, наприклад, на

неможливість поставки товару через зупинення авіасполучення, неможливість надати придбані послуги у домовлений строк через закриття підприємства на підставі карантину, відстрочення оплати орендних платежів через закриття торгових центрів тощо, і тільки в разі наявності та належного обґрунтуванням причинно-наслідкового зв'язку між введенням карантину і неможливістю виконання конкретного зобов'язання.

На важливий аспект законодавчих нововведень звертає увагу адвокат, партнер об'єднання «Адвокатська фірма “Єфімов та партнери”» І. Висіцька. Вона підкреслює, що законодавець не передбачив, що єдиним належним та достатнім документом на засвідчення форс-мажорних обставин в умовах пандемії коронавірусної хвороби COVID-19 є сертифікат ТПП України (як, наприклад, це передбачено Законом України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» стосовно підтвердження настання форс-мажору на території проведення АТО). Тому, на її думку, сторони за домовленістю між собою можуть встановити, що належним та достатнім доказом існування надзвичайних та невідворотних обставин є власне рішення Кабінету Міністрів України та органів місцевого самоврядування про запровадження карантинних заходів. У такому разі, зазначає адвокат, звернення до Торгово-промислової палати за засвідченням форс-мажору вже не буде необхідністю.

Варто відзначити, що на сьогодні боротьба з хворобою, яку викликає вірус COVID-19, вже ставали причиною визнання карантину через поширення коронавірусу форс-мажорною обставиною в юридичній практиці інших держав. Зокрема, партнер юридичної фірми «Антика» С. Корнієнко зазначає, що станом на 14 лютого 2020 р. Китайський комітет сприяння розвитку міжнародної торгівлі, як уповноважений орган для захисту інтересів китайських компаній, видав понад 1600 сертифікатів, що охоплюють контракти, сума яких загалом становить, приблизно, 15,7 млрд дол. За його словами, яскравим прикладом прецеденту використання

коронавірусу COVID-19 як форс-мажорних обставин можна вважати ситуацію з компанією China National Offshore Oil Corporation (CNOOC), однієї з найбільших нафтових компаній Китаю, яка відмовилася приймати партії зрідженого газу з посиланням на форс-мажор у вигляді спалаху коронавірусу. Іншим прецедентом юрист називає приклад китайської компанії Qinghai Copper (дочірня компанія Western Mining, найбільшого виробника і продавця металів), яка 3 березня 2020 р. також отримала сертифікат форс-мажору Китайського комітету сприяння розвитку міжнародної торгівлі.

Крім того, експерти відзначають, що українським компаніям, які ведуть свою економічну діяльність на зовнішніх ринках, варто враховувати, що питання форс-мажору підпадає під регулювання законодавства відповідної іноземної держави, яке може містити інші правила. Так, Ю. Куріло, адвокат, експерт з питань міжнародного корпоративного права, відмічає, що відповідно до ст. 79 Конвенції ООН «Про міжнародну купівлю-продаж товарів» (1980 р.), компанія не несе відповідальності за невиконання будь-якого зі своїх зобов'язань, якщо доведе, що це було викликано перешкодою поза її контролем. Також, на її думку, передумовою для форс-мажору є неможливість передбачити настання такої обставини/події під час укладення договору або уникнути чи подолати цю перешкоду та її наслідки.

Експерт з питань міжнародного права звертає увагу на те, що невідворотність, як обов'язковий елемент форс-мажорної ситуації, передбачає, що сторона, яка посилається на настання форс-мажорної обставини, вжила всіх можливих розумних заходів задля уникнення невиконання або мінімізації втрат. Наприклад, якщо для виготовлення продукції постачальник через коронавірус не отримує необхідну сировину, це не буде форс-мажором, якщо постачальник не доведе, що таку саму сировину він оперативно не зміг придбати де-інде.

Інший варіант вирішення цього ж питання для міжнародних економічних відносин пропонують експерти юридичної

фірми Avellum, старші юристи Д. Коваль, Ю. Гулеватий і Д. Ізотов. На їх думку, якщо контракт не передбачає застереження про форс-мажор, компанії можуть спробувати застосувати доктрину фундаментальної зміни обставин. Зокрема, зазначають правники, в англійському праві є доктрина frustration, поріг доведення для якої набагато вище.

За цією доктриною певні обставини виключають відповідальність за порушення договору, коли вони настають після укладення контракту, проте роблять неможливим досягнення мети, яку усі сторони мали на момент укладання контракту. У такому випадку виконання договору однією стороною автоматично втрачає цінність для іншої сторони. Судовий розгляд справи за доктриною frustration щодо того, чи звільняє коронавірус від виконання контракту, на думку експертів компанії Avellum, може тривати роками, і залежатиме від країни, де буде винесено судове рішення та наявності подібного до конкретного випадку прецеденту.

Адвокат Ю. Куріло акцентує, що учасникам зовнішньоекономічної діяльності з договорами за англійським правом слід бути надзвичайно уважними до змісту пункту про форс-мажор. На відміну від континентального права, форс-мажорні обставини за контрактом, який підпорядкований англійському праву, та які можуть звільняти сторони від відповідальності, не мають бути непередбачуваними, такими, що унеможливають виконання договору, або роблять досягнення правової мети договору неможливим.

За принципами французького цивільного права, наголошує Ю. Куріло, діє принцип відповідальності за порушення контрактного зобов'язання за наявності вини (з певними виключеннями). Тому, підкреслює юрист, посилання на форс-мажорні обставини не потребується, якщо невиконання контракту сталося за відсутності вини з боку сторони контракту, яка його порушила. Утім у французькому праві форс-мажор звільняє від відповідальності за неналежне виконання тимчасово, у той час як в англійському праві настання форс-мажорних обставин швидше за

все призведе до того, що договір взагалі буде припинено.

Обставини непереборної сили, серед яких поширення коронавірусної інфекції COVID-19 стало чи не найголовнішою у світі,

охопили не тільки економічне життя. Світом активно розповсюджується політичний форс-мажор, що проявляється у діяльності і міжнародних організацій, і національних парламентів, і політичних партій.

Джерело: аналітичний портал «Слово і Діло»
<https://www.slovoidilo.ua/2020/03/17/infografika/suspilstvo/koronavirus-sviti-yak-zminylasya-robot-orhaniv-lady-ta-mizhnarodnyx-orhanizaczij>

Пандемія коронавірусу суттєво вплинула на політичні процеси в масштабах цілих країн і континентів. Як зазначає політолог-міжнародник Г. Кухалейшвілі, стрімке поширення COVID-19 стало непередбаченою обставиною, через яку довелося поставити на паузу доленосні рішення, що стосуються інтересів сотень тисяч людей. Він зазначає, що через загрозу зараження коронавірусною хворобою у низці країн вирішили не проводити вибори у заплановані терміни.

Зокрема, у Північній Македонії, лідери політичних партій відклали проведення

дострокових парламентських виборів, які було заплановано на 12 квітня. Сербія переносить парламентські й муніципальні вибори, призначені на 26 квітня. Місцеві вибори та вибори мера у Лондоні, які мали відбутися 7 травня, перенесли на рік. Після переговорів між урядовими чиновниками та лідерами опозиційних партій Франція відкладає другий тур виборів до 21 червня. У зв'язку із рекомендаціями Білого дома кілька американських штатів – Джорджія, Кентукі, Луїзіана, Меріленд, Огайо – вирішили відкласти на більш пізні дати свої праймеріз.

Деякі країни перенесли проведення референдумів та загальнонаціональних реформ. Так, уряд Італії відклав запланований на 29 березня референдум щодо питання скорочення кількості парламентаріїв. Швейцарія перенесла призначений на 17 травня референдум щодо скасування угоди з Європейським союзом, яка гарантує вільне пересування громадян між Швейцарією та іншими країнами-членами ЄС. Вірменія проведе референдум про конституційні реформи, раніше запланований на 5 квітня, вже після закінчення надзвичайного стану. Президент Франції Е. Макрон заявив про тимчасове припинення всіх реформ в країні, у тому числі і пенсійної, що викликала суцільний громадський спротив.

Отже, більшість експертів вважають, що, враховуючи важливість соціальної підтримки під час пандемії, політичні партії та виборці у різних державах світу розуміють правильність рішення про перенесення виборчих процедур через форс-мажорні обставини, спричинені поширенням коронавірусної інфекції COVID-19. Так само фахівці й аналітики позитивно сприймають запровадження юридичних інструментів форс-мажору для протидії негативним наслідкам пандемії в економічній сфері. Визнання в Україні карантину обставиною непереборної сили є дієвим механізмом підтримки бізнесу аби уберегти його від масового банкрутства і надмірних штрафів за прострочення зобов'язань. Але найважливіший виклик для України, як і для багатьох країн світу, полягає у тому, щоб сьогодні зробити корисні висновки з вкрай складної ситуації поширення пандемії та виробити дієві механізми створення ефективної подушки міцності і безпеки для можливих непередбачуваних

процесів (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційний веб-портал Верховної Ради України (https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68397); офіційний веб-портал Судової влади України (<https://court.gov.ua/press/news/917166/>); офіційний веб-портал Торгово-промислової палати України (<https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/iakii-paket-dokumentiv-neobkhdno-podati-dlia-oderzhannia-sertifikatu-pro-fors-mazhorni-obstavini>, <https://uccr.org.ua/tarifirakhunok-akti>); офіційний веб-сайт Київської торгово-промислової палати (<http://kievchamber.org.ua/uk/17/2009.html>); юридичний інтернет-ресурс «Протокол» (https://protocol.ua/ru/karantin_yak_fors_magor_osoblivosti_viznannya/); веб-платформа «ЛІГА:ЗАКОН» (https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/193996_fors-mazhorn-obstavini-pd-chas-karantinyuridichn-aspekti-ta-naslidki-dlya-bznesu); веб-сайт «Європейська правда» (<https://www.epravda.com.ua/columns/2020/03/23/658400/>); веб-сайт «Новое время» (<https://nv.ua/ukr/biz/experts/koronavirus-i-karantin-chi-fors-mazhorce-i-yak-budut-virishuvatisya-spirni-momentiv-biznesi-poradi-yurista-50074978.html>); веб-портал медіакорпорації «Радіо Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org/a/30497456.html>); веб-сайт телеканалу 112 (<https://ua.112.ua/statji/koronavirusnyi-fors-mazhor-u-svitovii-politytsi-529700.html>); сайт газети «Приватний підприємець» (<http://chp.com.ua/ua/all-news/item/66315-yaki-naslidki-viznannya-karantiny-fors-mazhorom>); веб-сайт Асоціації Українсько-Китайського Снівробітництва (<https://bitly.su/2F5wb4c>); веб-портал економічних новин Mind.ua (<https://mind.ua/openmind/20193086-teoriya-fors-mazhoriv-yak-dovesti-obstavini-neperebornoyi-sili-u-riznih-krayinah>)).*

І. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Економічна криза в Україні: вибір між дефолтом та МВФ

Світова економіка переживає не найкращі часи – пандемія Covid-19, спад цін на нафту та загострена ситуація на фондових ринках. Спалах коронавірусу виступив каталізатором економічної кризи і практично зупинив розвиток світової економіки.

За словами голови Міжнародного валютного фонду К. Георгієвої, прогноз по зростанню світової економіки в 2020 р. є негативним – спад буде таким же, як під час світової фінансової кризи 2008–2009 рр. або ще гірше.

Усі спроможні держави світу заявили про готовність витратити десятки мільярдів доларів на підтримку своєї економіки та бізнесу. Ще більше держав світу – неспроможних – потребуватимуть солідної допомоги міжнародних донорів та держав-партнерів.

Так, прем'єр-міністр Іспанії П. Санчес заявив про виділення 200 млрд євро для підтримки економіки і запобігання банкрутств. Це найбільше державне вливання в економіку з часів падіння франкістського режиму. У Туреччині передбачено пакет стимулювання для бізнесу, що постраждав від коронавірусу на 15,5 млрд дол. Турецька програма «Щит економічної стабільності» покликана захистити малі підприємства, експортерів, працівників і пенсіонерів. В Естонії на підтримку економіки виділять 2 млрд євро (8 % ВВП країни). Польський уряд анонсував великий пакет допомоги економіці і підприємцям, обсяг якого орієнтовно складе близько 212 млрд злотих (52 млрд дол.). В Італії на боротьбу з коронавірусом та підтримку бізнесу виділяють 25 млрд євро, у Франції – пакет допомоги у 300 млрд євро. Президент Д. Трамп оголосив про виділення 1 трлн дол. допомоги бізнесу та домогосподарствам. Це більше, ніж США витратили на подолання наслідків фінансової кризи 2008 р. Великобританія виділяє 350 млрд фунтів на подолання пандемії Covid-19, значна частина яких буде спрямована на підтримку малого бізнесу, галузі туризму та авіагалузі.

Крім цього, багато країни вводять податкові пільги для бізнесу, щоб допомогти подолати наслідки пандемії (Данія, Австралія, Китай, Великобританія, Італія, Франція, Австрія Чехія та багато інших).

Передусім в МВФ надійшло понад 85 звернень з проханням надати фінансову підтримку в боротьбі з пандемією коронавірусу. Як заявила К. Георгієва, МВФ готовий задіяти всю кредитну ємність в 1 трлн дол.

Через епідемію коронавірусу Україна також, як і більшість країн, опинилася на межі економічної кризи. «Хвороби» української економіки можуть стати факторами, що значно ускладнять боротьбу із наслідками вірусу, яка дорого обійдеться як бізнесу, так і громадянам.

Якщо порівнювати з останньою глобальною кризою 2008–2009 рр., Україна підходить до цієї кризи в набагато кращих умовах: з точки зору зростання економіки, інфляції, платіжного балансу, банківської системи. Проте кожен день пандемії та карантину – це втрати для всіх: держави, бізнесу, громадян. Причому державі потрібні кошти водночас як на забезпечення боротьби з вірусом, так і для підтримки громадян, що найчастіше мають скромні накопичення. Найгірше те, що ця криза специфічна і спрогнозувати кінцеві витрати або втрати нині дуже складно.

Так, Кабінет Міністрів України в оновленому макроекономічному прогнозі підвищив прогноз інфляції у 2020 р. із затверджених раніше 5,5 % до 11,6 %. Згідно з оновленим макропрогнозом, уряд очікує, що рівень безробіття становитиме 9,4 % проти прогнозованого 8,1 %, номінальна зарплата з урахуванням інфляції знизиться на 4,5 % порівняно з торішнім показником. Мінекономіки також переглянув прогноз ВВП України на 2020 р. Наразі очікується падіння на 3,9 % порівняно зі зростанням на 3,7 %, яке прогнозувалося раніше, до початку світової кризи.

На цьому фоні деякі політики і бізнесмени знову підняли питання про дефолт,

запропонувавши відмовитися від виплат боргів. Борги є в усіх країнах, але дефолт оголошують внаслідок проблем в економіці: коли країна не справляється з обслуговуванням цих боргів і чітко видно, що не буде можливості перепозичити.

Тобто дефолт – це стан у кредитних відносинах, коли позичальник не виплачує свої борги, порушує платіжні зобов'язання перед кредитором, нездатний проводити своєчасні виплати за борговими зобов'язаннями або виконувати інші умови договору.

Прихильники такого сценарію пояснюють користь дефолту тим, що зекономлені на державному борзі гроші можна витратити на соціальні потреби, пенсії, виплати безробітним, житлові субсидії. На їхню думку, Україні не потрібен МВФ із його диктаторськими програмами та зовнішнім управлінням, і якщо вже без кредитів МВФ неможливо сплатити борги, то ліпше не платити їх взагалі.

Як зазначають експерти, дефолт політично неможливо оголосити за всіма зовнішніми зобов'язаннями. Україні залишилося погасити у 2020 р. 3,8 млрд дол. зовнішніх боргів. З цієї суми лише 1,3 млрд дол. є боргом перед приватними позичальниками – несплата за ним не матиме політичних наслідків. А ось решта боргів – це зобов'язання перед офіційними кредиторами, включаючи 1 млрд дол. зобов'язань під гарантію уряду США. Якщо просто відмовитися платити – стосунки з усіма міжнародними партнерами буде зруйновано і Україна опиниться у міжнародній ізоляції в умовах поширення коронавірусу, війни на Сході та глобальної економічної кризи. Проти України навіть можуть запровадити санкції.

Водночас керівництво держави запевняє, що наразі немає підстав для оголошення дефолту в Україні. У Національному банку також вказують на те, що не бачать підстав для дефолту, наголошуючи, що такий варіант навіть не розглядають. Зокрема, на цьому наголошує голова НБУ Я. Смолій. Нинішній рівень золотовалютних резервів України в цілому можна вважати достатнім (виріс до рекордних за останні дев'ять років 27 млрд дол.), але

не стійким, на межі достатності. Правда щодо обсягу зовнішньої заборгованості він явно недостатній, проте сума боргів, які залишилися погасити в цьому році, не настільки критична, щоб ставити питання про дефолт. Тому тема дефолту поки що ведеться лише в політичній площині.

Коментуючи заяви деяких українських політиків та олігархів про необхідність оголошення дефолту в зв'язку з економічною кризою, заступник виконавчого директора МВФ і член Ради директорів фонду В. Рашкован зазначив, оголошення Україною дефолту може призвести до соціальної нестабільності, міжнародної ізоляції, інфляції і девальвації гривні, а також до насильства на вулицях. За його словами, приклади Аргентини, Еквадору, Греції та деяких інших країн свідчать, що за дефолтом йдуть економічні та соціальні потрясіння.

На думку народного депутата від «Слуги народу» М. Потураєва, заклики до відмови від співпраці з МВФ – на межі державної зради. Якщо Україна оголосить дефолт, то її чекає не грецький, а аргентинський сценарій із соціально-економічним хаосом, анархією і необхідністю повертати деякі регіони за допомогою армії. А такий сценарій неприйнятний для держави, яка перебуває у стані війни.

Ізраїльський політолог С. Манн переконаний, що ймовірний дефолт не тільки згубний для української економіки, він, на відміну від таких країн, як Аргентина чи Греція, не здатний вирішити ніяких проблем навіть на короткий час.

Однак британський економіст, експерт з питань України Т. Еш переконаний, що люди, які проштовхують наратив «нам не треба платити» або ідіоти, або працюють на тих, чий інтереси постраждають від ще однієї програми МВФ. Дефолт стане для України велетенським кроком назад, років на 5, і це не є альтернативою чи ефективним шляхом.

Дефолт врятує тільки тих, хто винен державі, впевнений прем'єр-міністр України 2014–2016 рр., лідер партії «Народний фронт» А. Яценюк.

Джерело: (https://24tv.ua/defolt_v_ukrayini_shho_oznachaye_koli_chekati_i_naslidki_defoltu_dlya_ukrayini_n1011393)

Економісти запевняють, що хоч економіка України, як і світу, переживає не найкращі часи, дефолт – це не вихід. Його наслідками, цілком вірогідно, також стануть зіпсовані кредитна історія та імідж перед міжнародними партнерами, різке знецінення національної валюти та відтік будь-яких інвестицій з країни. Українській владі доведеться мобілізуватись і задіяти всі можливі важелі для того, щоб пройти цю кризу з мінімальними втратами.

Єдина можлива причина для дефолту зараз – це небажання співпрацювати з МВФ, впевнений інвестиційний банкір, фінансовий експерт С. Фурса. Таку ж думку висловив і голова Комітету економістів України А. Новак, оскільки лише силами держбюджету Україна не зможемо виконати свої боргові зобов'язання у повному обсязі.

Запобігти банкрутству країни можливо, якщо в складний період по максимуму використати

кошти програми з МВФ та залучити бюджетне фінансування від ЄС, Світового банку, а також за можливості провести переговори про нову кредитну гарантію від США, йдеться у відкритій заяві економістів та дослідницьких центрів, що її оприлюднив Центр економічної стратегії. Якщо уряд оголосить дефолт, жоден приватний банк чи фонд не надасть йому кредитів. Єдиним джерелом фінансування залишиться величезна емісія гривні Національним банком. Вона призведе до неконтрольованої інфляції та девальвації, що обов'язково викличе масове невдоволення серед населення, наголошують фахівці. А борг при оголошенні дефолту нікуди не зникає. Боржник не може просто взяти і сам собі «пробачити» борги. Оголошуючи дефолт, він просто визнає, що неспроможний платити, але далі все одно змушений домовлятися з кредиторами про відстрочку або часткове списання боргу.

Дійсно, через світову економічну кризу та форс-мажор у вигляді пандемії коронавірусу, українська економіка не здатна самостійно подолати всі наслідки тих проблем, з якими вона зіткнулася. Нам потрібна допомога і економічне відродження.

МВФ пропонує Україні трирічну програму розширеного фінансування (EFF), обсяг якої збільшено з 5,5 млрд до 8 млрд дол. Бонусом ідуть гарантії, що перший транш у 1,75–2 млрд дол. буде направлено максимально швидко, вже у квітні, і не в недоторканні золотовалютні резерви НБУ, а до держбюджету. Другий транш у 2 млрд дол. – до кінця 2020 р. Крім цього, співробітництво з Фондом дасть змогу Україні одержати ще 2 млрд дол. від Світового банку і ЄБРР. Тобто приблизно 170 млрд грн під мінімально можливий відсоток.

Натомість МВФ хоче ухвалення двох законів: один – про зміни в банківській системі, другий – про відкриття ринку землі в країні. Ухвалення цих законів є єдиним для України шляхом продовжити співпрацю з МВФ та уникнути дефолту.

26 березня 2020 р. К. Георгієва підтвердила, що обсяг фінансування для України буде збільшений і так само наголосила на двох ключових умовах – ухвалення законів про удосконалення банківського законодавства та щодо проведення земельної реформи, що дозволило б швидше рухатися у напрямку завершення узгодження остаточних параметрів угоди з більшим обсягом фінансування, ніж передбачалося раніше.

30 березня 2020 р. Верховна Рада України прийняла два закони, які потрібні для розблокування чергового траншу від МВФ. Проте вже 1 квітня 2020 р. у ВРУ було зареєстровано сім проектів постанов про скасування рішення парламенту про відкриття ринку землі (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення»). Наразі 5 із 7 постанов зареєстрували нардепи від всеукраїнського об'єднання «Батьківщина». Авторами інших двох постанов стали позафракційні нардепи А. Поляков (раніше виключений із фракції «Слуга народу»)

та О. Савчук. Таким чином, парламентарі заблокували подальше підписання ухваленого законопроекту. Відповідно до регламенту, без розгляду цих документів голова ВРУ не може підписати закон про ринок землі та передати його на підпис Президентові.

Законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення деяких механізмів регулювання банківської діяльності» (№ 2571-д) ВРУ ухвалила в першому читанні і скоротила терміни підготовки його до другого читання. Цей документ вводить у законодавство України жорсткі запобіжники, які не дозволять повернути банк його попереднім власникам. Оглядачі називають цей законопроект «антиколомоїським», маючи на увазі справу про націоналізацію «ПриватБанку», законність якої в судових позовах намагаються оскаржити його колишні власники, зокрема, й І. Коломоїський.

До другого читання в редакцію законопроекту про банки вже внесено близько 6 тис. поправок, що може затягнути його прийняття на термін близько місяця по аналогії з законом про відкриття ринку землі. За словами голови фракції «Слуги народу» Д. Арахамії, ситуація обтяжується ще і тим, що перед розглядом правок у парламенті, вони повинні пройти попередній розгляд в комітетах ВРУ. Подані до закону про банки тисячі правок ускладнюють його ухвалення і, отже, продовження співпраці з міжнародними партнерами, наголосив народний депутат від «Слуги народу» О. Качура.

Але ухвалення саме цих законів відкриває шлях черговій програмі МВФ щодо кредитування України та знімає ризики розбалансування фінансової системи та необґрунтованого навантаження на Державний бюджет в умовах глобальної рецесії і економічної кризи, що насувається.

Голосування у другому читанні за так званий «банківський» закон може стати водорозділом у долі держави – або депутати підтримають економічний порятунок України, або виберуть позицію олігарха І. Коломоїського, дефолт, руйнацію держави і швидкий наступ країни-агресора, заявив п'ятий президент України,

лідер партії «Європейська Солідарність» П. Порошенко.

Колективна платформа національних інвесторів БІЗНЕС100 та журнал «Бізнес» підтримують прийняття законопроектів, які дозволять Україні уникнути дефолту. Роботодавці, представники українського великого, середнього, малого бізнесу звернулися до Президента, Прем'єр-міністра та народних обранців з вимогою вжити всіх необхідних заходів для уникнення більш глибоких економічних потрясінь для України і українського народу.

До народних депутатів Верховної Ради України з вимогою терміново прийняти закони необхідні для надання коштів МВФ Україні за програмою розширеного фінансування, а також для отримання кризових коштів, спрямованих на підтримку України в боротьбі з коронавірусом, звернулися вісім бізнес-асоціацій України: Федерація роботодавців України (ФРУ), Спілка українських підприємців (СУП), Американська торговельна палата України (АМСНАМ), Європейська Бізнес Асоціація (ЄВА), БІЗНЕС100, Український клуб аграрного бізнесу (УКАБ), Асоціація «ІТ України», СЕО Клуб, які представляють найбільших роботодавців та платників податків до державного бюджету. Будь-який політик, який схвалює дефолт, неодмінно буде нести відповідальність за його наслідки, за сотні тисяч робочих місць і життя людей, які цей дефолт знищить, наголошується у зверненні.

Слід також зазначити, що український уряд спільно з найкращими спеціалістами – науковцями, експертами, представниками бізнесу розробляє програму економічного розвитку країни після епідемії коронавірусу. Про це 22 березня 2020 р. заявив Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль.

Криза дасть можливість змінити правила гри для українського бізнесу, заявив міністр економіки І. Петрашко. Він підкреслив, що Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України працюватиме над створенням умов для розвитку промисловості, оскільки криза в Україні є тепер промисловою, а не фінансовою.

Отже, відновлення співпраці з МВФ та усіх можливих програм роботи із офіційними міжнародними кредиторами – це єдиний дешевий фінансовий ресурс, який Україна може залучити та використати для боротьби з коронавірусом, виплати пенсій та зарплат в умовах жорсткої економічної кризи, яка розгортається світом. Залучити ці кошти буде неможливо, якщо Україна оголосить дефолт. У випадку дефолту Україна залишиться сам на сам із кризою – можливі втрати від такого становища важко переоцінити. Тому державі потрібно виконувати всі взяті на себе зобов'язання та по максимуму використати всі можливості міжнародної співпраці.

Загалом же, дефолт не є чимось винятковим та екстраординарним у світових фінансових відносинах. Деякі країни, серед яких не тільки латиноамериканські, а також і європейські, проводять у стані дефолту більше половини своєї фінансової історії. Так, всього у світі за період з 1820 р. і до цього часу було зафіксовано 248 випадків дефолту у 107 суверенних країнах. Найчастіше дефолти виникали в країнах Південної Америки – Аргентині, Еквадорі, Мексиці, Уругваї та Венесуелі; кожна з цих країн оголошувала дефолт щонайменше 8 разів, часто демонструючи феномен «серійних дефолтів». Країни Еквадор та Гондурас провели у стані дефолту більше ніж 120 років кожна, а Греція перебувала у цьому стані понад 90 років.

У той же час дефолти в різних країнах мали різний вплив на світову фінансову систему. До початку 2000-х років найбільшим за всю історію людства залишався дефолт, оголошений у 1918 р. РСФСР. З початком нового тисячоліття «лідерство» перехопили спочатку Аргентина, яка оголосила у 2001 р. дефолт на велику суму (близько 100 млрд дол.), а потім Греція з дефолтом на суму 220 млрд євро у 2015 р. На сьогодні грецький дефолт залишається найбільшим у світі, а його наслідки до цього часу відчутні не тільки для європейської, але і для світової фінансової системи. Наслідки дефолту для країни-боржника також бували дуже різними. Наприклад, досвід Аргентини 2001 р. та Росії 1998 р. вважаються прикладами вдалих дефолтів, які, незважаючи на значний

обсяг списаної заборгованості та одностороннє оголошення, призвели до швидкого відновлення економічного зростання в цих країнах. У той самий час, у таких країнах, як Ірландія (2010 р.) та Греція (2012 р.) дефолт та реструктуризація не призвели до відновлення економіки, а навпаки сприяли поглибленню кризи.

Якщо оцінювати наслідки дефолтів з точки зору соціально-економічного розвитку країн, які наважилися на такий крок, то найбільш цікавим можна вважати досвід Аргентини.

Одна з найбагатших країн Латинської Америки живе в стані дефолту десятками років. Серія дефолтів почалася в 1982-му. Винною в цьому була правляча тоді військова хунта, що збільшила борг за рахунок позик у США і міжнародних фінансових організацій з 7 до 40 млрд дол. і, фактично, поклала ці гроші у свою колективну «кишеню».

Усі 1980-і рр. країна провела в кризі. Інфляція досягала 5000 %. Тільки в 1989 р МВФ і Всесвітній банк запустили програму, завдяки якій Аргентина до 1992 р. вийшла з дефолтного стану. Але лише на 9 років.

Жорстка прив'язка валюти країни, песо, до долара (співвідношення 1 до 1) призвело до фінансових спекуляцій. Держборг Аргентини, тим часом, склав 132 млрд дол. з відсотками. Коли з країни, на хвилі кризи 1997 р., стали йти іноземні корпорації, населення почало панікувати і забирати заощадження. Песо переводили в долари і вивозили за кордон.

Улітку 2001 р. МВФ відмовив Аргентині в черговому кредиті, констатувавши, що в країні настала фінансова криза. Після цього уряд оголосив про замороження всіх банківських рахунків на рік. Дозволялося знімати лише невеликі суми. Це викликало масові протести. 20 грудня 2001 р. в центрі Буенос-Айреса під час масового протесту загинуло 20 осіб. Почалися грабежі магазинів і банків, рівень вуличного насильства побив рекорди. У країні було введено надзвичайний стан. 23 грудня 2001 р. грянув «Великий дефолт», який вважається найбільшим «класичним» у світовій історії – тобто викликаним суто економічними причинами і неправильної фінансовою політикою.

Після кризи 2001 р. в Аргентині почали масово закриватися фабрики та заводи; відповіддю на це з боку робітників став масовий рух під гаслом «Захоплюй, захищай, виробляй!». Робітники захоплювали полишені власниками фабрики, відновлювали їх та запускали виробництво вже на кооперативних засадах – тобто вводили нові принципи: фабрика належить усім робітникам, прибутки розподіляються порівну, основні рішення приймаються на загальних зборах усіх робітників фабрики. Між 2001 та 2004 рр. тільки у Буенос-Айресі було організовано 290 таких кооперативів. Здебільшого на кооперативних підприємствах працюють до 100 осіб, але серед самоврядних підприємств є і відносно великі – з 450 робітниками. У 2004 р. було прийнято закон, який легалізував націоналізацію фабрик із подальшою передачею їх трудовим колективам. Безпрецедентний розвиток кооперативів у промисловості став важливим компонентом аргентинського економічного дива.

На протигагу аргентинському досвіду, одним із найбільш драматичних та невдалих прикладів дефолту можна вважати реструктуризацію боргу Ірландії у 2010 р., яка протягом першої декади сторіччя вважалася новим «кельтським тигром» та демонструвала високі темпи економічного зростання (на відміну від багатьох країн Африки та Латинської Америки, які хронічно потерпають від економічних криз, депресій та серійних дефолтів, що тільки поглиблюють кризовий стан). На початку 2000-х років в Ірландії проводилася політика дерегуляції та зменшення корпоративних податків. Зокрема, податок на прибутки корпорацій було знижено до безпрецедентних в Європі 12,5 %, а фактична ставка податку для транснаціональних корпорацій, чий бізнес розташовувався в країні, складала лише 3–4 %. У 2007 р. Ірландія мала нульовий бюджетний дефіцит, а в 2008 р. – нульовий рівень безробіття. Здавалося, в цьому земному раю виграє кожен. Наймані працівники мали роботу (хай часто і нестабільну), їхні сім'ї були заклопотані споживанням, а місцеві та іноземні бізнесмени отримували екстраординарно високі прибутки.

Фінансова дерегуляція спровокувала бум іпотечного та споживчого кредитування.

Загальний обсяг боргів домогосподарств складав напередодні кризи близько 190 % ВВП. Це, звісно, сприяло швидкому розвитку будівництва, а в банківському секторі спостерігалось експоненційне зростання. У вересні-жовтні 2008 р. відбувся колапс, компанії закривалися та залишали країну, безробіття зросло до 14 % у 2010 р. Через те, що дуже багато сімей втратили можливість сплачувати за іпотечними кредитами, а вся банківська система опинилася на межі банкрутства, уряд був вимушений гарантувати банківські депозити на загальну суму в розмірі 480 млрд євро (приблизно три ВВП Ірландії, один із яких рівний 168 млрд). Було націоналізовано Irish Allied Bank, який виступав основним іпотечним кредитором та мав портфель кредитів обсягом 48,5 млрд (близько 30 % ВВП).

При цьому Ірландія, як і Україна, ніколи не оголошувала дефолт в односторонньому порядку, а завжди отримувала міжнародну допомогу та домовлялася про реструктуризацію боргу зі своїми кредиторами. Однак очевидна неспроможність країни обслуговувати свої боргові зобов'язання усе ж призвела до необхідності реструктуризації, яка і була проведена за згодою кредиторів у 2013 р. під зобов'язання продовжувати нищівну для країни неоліберальну політику «суворої економії». Відповідна угода з Європейським центральним банком передбачала реструктуризацію боргу в розмірі 85 млрд євро. Неоліберальна політика «суворої економії» фактично заблокувала економічне зростання, а боргове ярмо і так звана «допомога» використовуються світовими фінансовими інституціями як засіб примусу до такої політики. Ця політика закономірно призвела до банкрутства, але замість того, щоб вчасно оголосити дефолт ще у 2009–2010 рр., було вирішено за будь-яку ціну рятувати приватні банки та націоналізувати збитки приватного бізнесу, оплачуючи їх за рахунок зниження рівня життя більшості населення та припинення економічного зростання.

МВФ часто надає позики «суверенним країнам» для реструктуризації їхнього боргу. Для того, щоб забезпечити виплату

по наданим кредитам, МВФ надає позики на умовах проведення в країні певних «реформ», які зазвичай включають заходи «жорсткої економії» державних коштів, таких як скорочення державного сектору, соціальних гарантій, скасування субсидій та підвищення податків для громадян (у першу чергу ПДВ). В останні роки МВФ приділяє дуже велику увагу скасуванню «субсидій на паливо», що означає також підвищення тарифів на всі види громадського транспорту, опалення житла та загалом комунальні послуги. Усе це, як правило, має дуже негативний вплив на внутрішній ринок країн, що отримують таку «допомогу» (не кажучи вже про зростання бідності та соціальної несправедливості). Але навіть при цьому виконання умов МВФ теоретично залишається «добровільним» і єдиним важелем впливу МВФ на країну є можливість припинення подальшого кредитування.

Історія показує, що через пару років після дефолту, ринки знову відкривають свої двері для цих країн і зовнішнє фінансування відновлюється, і штрафи за невиконання зобов'язань останнім часом не такі вже високі. За великим рахунком, дефолт є проблемою для тих, хто давав гроші в борг, переконаний керівник відділу ринків J. P. Morgan International Д. Стаббс. На його думку, проблема країни, як правило, не в самому дефолті, а в його причинах. Якщо економіка опинилася на порозі дефолту, якщо навіть думка про нього з'явилася, очевидно, що ця економіка вже в стресі, якщо країна з усіх сил намагається знайти гроші для погашення облігацій, ймовірно, їй вже доводиться приймати болючі рішення щодо внутрішньої політики, податків, соціальних витрат та іншого, додає аналітик.

Отже, оголошений в односторонньому порядку дефолт за певних умов та певної економічної стратегії розвитку може краще вплинути на швидке відновлення економічного зростання та навіть забезпечити фактично більш швидке повернення на світові фінансові ринки запозичень, ніж певні варіанти реструктуризацій за попереднім погодженням із кредиторами. Такий стан речей пояснюється насамперед недосконалістю міжнародної системи реструктуризації державних боргів.

В умовах нинішньої кризи, переконаний аналітик J. P. Morgan International, світ чекає низка суверенних дефолтів. І Ліван, який у березні 2020 р. оголосив дефолт за євробондами, не довго залишатиметься на самоті, ймовірність дефолтів зараз зростає в рази і кільком країнам не вдасться їх уникнути.

Прем'єр-міністр Лівану Х. Діаб оголосив, що країна не зможе погасити єврооблігації на 1,2 млрд дол. Загальний борг Лівану за євробондами становить близько 31 млрд дол. (майже 170 % від ВВП, в Україні – втричі менше). Держава заявила про небезпечно низький рівень золотовалютних резервів.

До кінця 2020 р. ВВП Лівану скоротиться на 12 %, інфляція дійде до 30 %, а ліванський фунт уже знецінився на 40 % і не зупиняється. Банки Лівану не видають не тільки депозитів, а й готівки. Це ціна дефолту. А борги однаково треба реструктуризувати, й уряд країни вже розпочав непрості переговори з власниками єврооблігацій, сподіваючись, що кредитори виберуть переговори, а не суд.

Отже, агітація проти співпраці та сумлінного виконання вимог МВФ – зіткнулися з протидією самого життя. Враховуючи, що світ охоплено пандемією, глобальна економіка ввійшла в рецесію, і навіть найрозвиненіші країни світу не розуміють, чи впораються вони з нинішніми викликами, підтримка МВФ – не те, над чим треба роздумувати. А трирічна програма Міжнародного валютного фонду – це не просто гроші, це ще й час, який потрібен країні, щоб вийти з нинішніх політичної й економічної криз. Це шанс пережити глобальний шторм із найменшими втратами. Тим більше, що інших альтернатив у нас немає (Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: веб-сайт «Європейська правда» (<https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/13/658059/>); <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/04/2/658863/>; <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/03/17/658151/>; <https://blogs.pravda.com.ua/authors/vyshlinskyj/5e7e35948ae20/>); єдиний веб-портал органів виконавчої влади України «Урядовий портал» ([\[do-postanovi-kabinm2903020etu-ministriv-ukrayini-vid-15-travnnya-2019-r-555\]\(https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinm2903020etu-ministriv-ukrayini-vid-15-travnnya-2019-r-555\)\); інтернет-портал «ФАКТИ ICTV» \(<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20200320-ekonomichna-kryzayak-ukrayini-unyknuty-defoltu-ta-yaki-vratyprynese-koronavirus/>\); <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20200331-kryza-tse-velyki-mozhlyvostimyzminyomopravyla-gry-petrashko/>\); сайт «Мінфін» \(<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/2020/>\); <https://minfin.com.ua/ua/2020/03/13/41836179/>; <https://minfin.com.ua/ua/2020/03/16/41951963/>\); Інформаційне агентство «ЛІГАБІЗНЕСІНФОРМ» \(<https://finance.liga.net/ekonomika/novosti/v-mvf-nazvaliposledstviya-defolta-dlya-ukrainy-maroderstvo-protesty-inflyatsiya/>\); інтернет-портал «Цензор.НЕТ» \(\[https://censor.net.ua/ua/news/3184697/zaklyku_do_vidmovy_vid_spivpratsi_z_mvf_na_meji_derjavnoyi_zrady_sluga_narodu_poturayev/\]\(https://censor.net.ua/ua/news/3184697/zaklyku_do_vidmovy_vid_spivpratsi_z_mvf_na_meji_derjavnoyi_zrady_sluga_narodu_poturayev/\)\); веб-сайт «Новое время» \(<https://nv.ua/ukr/opinion/defolt-ukrajina-chomu-ekonomicipotriben-mvf-ostanni-novini-50076444.html>\); сайт «СЕГОДНЯ.ua» \(<https://www.segodnya.ua/ua/politics/ot-defolta-ukrainy-vyigraet-rossiya-arseniy-yacenyuk-1418686.html>\); веб-сайт телеканалу новин «24» \(\[https://24tv.ua/defolt_v_ukrayini_shho_oznachaye_koli_chekati_i_naslidki_defoltu_dlya_ukrayini_n1011393\]\(https://24tv.ua/defolt_v_ukrayini_shho_oznachaye_koli_chekati_i_naslidki_defoltu_dlya_ukrayini_n1011393\)\); інформаційне агентство «Конкурент» \(<https://konkurent.in.ua/publication/54515/defolt-ne-vryatue-a-dobe-ukrainsku-ekonomikuzayava-naukovtsiv/>\); сайт ZN.UA \(\[https://dt.ua/finances/kolomokriza-343037_.html\]\(https://dt.ua/finances/kolomokriza-343037_.html\)\); сайт «Еспресо» \(\[https://espresso.tv/news/2020/04/04/poroshenko_pro_bankivskyy_zakon_ce_vybir_mizh_poryatunkom_ukrayiny_i_defoltom_zubozhinnyam_ta_quotrusskim_miromquot\]\(https://espresso.tv/news/2020/04/04/poroshenko_pro_bankivskyy_zakon_ce_vybir_mizh_poryatunkom_ukrayiny_i_defoltom_zubozhinnyam_ta_quotrusskim_miromquot\); \[https://espresso.tv/news/2020/03/27/robotodavci_quotbiznes100quot_zaklykaly_zelenskogo_nedopustyty_defoltu/\]\(https://espresso.tv/news/2020/03/27/robotodavci_quotbiznes100quot_zaklykaly_zelenskogo_nedopustyty_defoltu/\)\); інтернет-издание «ГОРДОН» \(<https://gordonua.com/ukr/news/politics/-v-ukrajini-rozroblajut-programu-ekonomichnogo-rozvitku-pislja-epidemijikoronavirusa-shmigal-1492166.html>\); веб-сайт «Снільне» \(<https://commons.com.ua/ru/chomu-odin-defolt-buvaye-krashhe/>\); веб-сайт Lb.ua \(\[https://ukr.lb.ua/world/2020/03/07/451975_livan_ogolosiv_defolt_ievrobondami.html\]\(https://ukr.lb.ua/world/2020/03/07/451975_livan_ogolosiv_defolt_ievrobondami.html\)\)\).](https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-vnesennya-zmin-</p>
</div>
<div data-bbox=)

М. Хилько, канд. філос. наук, ст. наук. співроб. ФПУ НБУВ

Питання сумісності та впровадження стандартів НАТО у взаємодії України з Північноатлантичним Альянсом

У березні 2020 р. питання досягнення сумісності Збройних сил України зі збройними силами країн НАТО, а також впровадження Україною стандартів Північноатлантичного Альянсу в черговий раз привернуло увагу політичних діячів, експертів та журналістів. Тригером стали слова новопризначеного Міністра оборони України А. Тарана, сказані ним 11 березня 2020 р., про те, що «враховуючи наші реалії, головним завданням Міністерства оборони замість амбіційної, але недосяжної найближчим часом мети цілковитої адаптації ЗС України до стандартів НАТО, має бути цілком реальна мета – максимальне забезпечення здатності Збройних сил України взаємодіяти з силами Альянсу».

Фокусування заголовків новин окремих ЗМІ та коментарів експертів лише на першій частині висловлювання міністра створювало враження, ніби йшлося про фактичну відмову від мети впровадження стандартів НАТО. Наведемо приклади таких заголовків: «Не на часі: новий міністр оборони назвав адаптацію ЗСУ до стандартів НАТО недосяжною метою» (вебсайт телеканалу «Прямий»); «Повна адаптація ЗСУ до стандартів НАТО – недосяжна мета, – Таран» («112.ua»); «Новий міністр оборони Таран назвав адаптацію ЗСУ до стандартів НАТО “недосяжною метою”» («Україна молода»).

Колишній міністр оборони А. Загороднюк прокоментував слова свого наступника А. Тарана для «Радіо Свобода» наступним чином: «Як можна серйозно говорити про те, що ми йдемо в НАТО (нагадую, що про це написано і в Стратегії національної безпеки, яку ми ухвалили менш ніж місяць тому, і в Конституції України) і при цьому одразу ж відмовлятися від переходу на стандарти?». Народні депутати від фракції «Європейська солідарність» О. Синютка та І. Фриз у коментарях для ЗМІ назвали слова міністра фактичною відмовою від курсу на членство в НАТО.

Такі інтерпретації слів А. Тарана призвели до того, що пресекретарю Міністра оборони С. Павловській довелося давати уточнюючий коментар, в якому вона наголосила, що Міноборони слідує закріпленому змінами до Конституції 2018 р. курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію і в цьому контексті «неухильно забезпечує впровадження механізмів, структур і підходів, які прийняті у державах-членах НАТО». С. Павловська також відзначила, що ще жодна країна-член НАТО не імплементувала усі діючі стандарти Альянсу, очевидно маючи на увазі, що в цьому контексті потрібно розуміти слова міністра про недосяжність найближчим часом мети саме цілковитої адаптації ЗС України до стандартів НАТО. При цьому С. Павловська наголосила, що «Міністерство оборони України робить усе можливе, аби Збройні сили України були максимально взаємосумісними з силами держав-членів Альянсу під час спільних дій в операціях і місіях під проводом НАТО».

З метою уникнення непорозумінь із західними партнерами, вітчизняним дипломатам довелося також поширити текст уточнюючого коментаря на сайтах посольств України за кордоном. Зокрема, у «Роз'ясненні заяви Міністра оборони України», опублікованому на веб-сайті посольства України у Фінляндії, відзначається, що «деякі українські ЗМІ та політики цілеспрямовано неправильно трактували цю заяву (міністра)». Надалі в роз'ясненні йдеться, що з метою досягнення сумісності із силами Альянсу, в Збройних силах України впроваджуються стандарти НАТО.

Суперечності навколо інтерпретацій слів нового Міністра оборони мають два головних аспекти. Перший – політичний, що включає змагання за підтримку проєвропейського електорату, а також прагнення окреслити так звані «червоні лінії» з метою запобігти зниженню темпів євроатлантичної інтеграції України. Другий аспект стосується різних

інтерпретацій в українському політичному дискурсі щодо питань критеріїв членства в НАТО, впровадження стандартів Північноатлантичного Альянсу та сумісності ЗС України зі збройними силами країн НАТО. Чи потрібно Україні впроваджувати всі стандарти НАТО, щоб претендувати на членство? Чи є критерієм членства повна сумісність ЗС України зі збройними силами Альянсу? Вітчизняні політики та експерти мають відмінні бачення щодо цих та суміжних питань.

Ще у вересні 2015 р., під час розгляду на засіданні Ради національної безпеки і оборони України нової редакції військової доктрини, президент П. Порошенко заявив про плани приведення до 2020 р. «всієї нашої оборонно-військової системи у відповідність із стандартами НАТО, досягнення критеріїв членства». У грудні того ж року, під час урочистостей з нагоди 24-ї річниці Збройних сил України, П. Порошенко заявив, що «нова воєнна доктрина ставить завдання до 2020 р. забезпечити повну сумісність Збройних сил України з відповідними силами держав-членів НАТО. Це потрібно тому, що ми плануємо після досягнення нами критеріїв членства отримати перспективу членства». У січні 2019 р. П. Порошенко знову заявив, що «у 2020 році Збройні сили України будуть зорганізовані і здатні діяти повністю за стандартами НАТО згідно із законом про національну безпеку».

У тексті Воєнної доктрини України 2015 р. справді зазначено, що «Пріоритетним завданням поглиблення співпраці з НАТО є досягнення до 2020 року повної сумісності Збройних сил України з відповідними силами держав-членів НАТО», а також багато йдеться про впровадження стандартів Альянсу, проте, там не говориться саме про повну відповідність стандартам НАТО. Отже, слова нового Міністра оборони А. Тарана про недосяжність найближчим часом цілковитої адаптації саме до стандартів НАТО не суперечать тексту Воєнної доктрини; можна припустити, що такі слова Міністра стали рефлексією на заяви експрезидента П. Порошенка, що вже в 2020 р.

ЗС України «будуть зорганізовані і здатні діяти повністю за стандартами НАТО».

Зважаючи на темпи імплементації Україною стандартів НАТО в 2015–2019 рр., досягнути повної відповідності стандартам Альянсу вже в 2020 р. і справді неможливо. Згідно інформації офіційного вебсайту Міністерства оборони України, станом на 1 січня 2020 р. наша держава впровадила 227 стандартів НАТО, що становить менше однієї восьмої з близько 2 тис. діючих стандартів Альянсу (кількість стандартів НАТО є змінною, оскільки їх регулярно переглядають, скорочуючи застарілі та додаючи нові). Ознайомитися із переліком впроваджених в Україні стандартів НАТО можна на офіційному вебсайті Міністерства оборони України (http://www.mil.gov.ua/content/pdf/Standart_NATO_Dod.pdf), а з переліком чинних стандартів Альянсу – на офіційному вебсайті Офісу стандартизації НАТО (<https://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html>).

До речі, ще в жовтні 2018 р. про нереальність імплементації Україною всіх стандартів Альянсу до 2020 р. заявляв заступник начальника управління співробітництва з НАТО урядового офісу з питань європейської та євроатлантичної інтеграції секретаріату Кабміну С. Вербицький. При цьому, фахівець відзначав, що Україна може в окреслені строки запровадити ключові стандарти в оборонній промисловості; оборонному, стратегічному, фінансовому та ресурсному плануванні; логістиці та командуванні.

Експерти Центру «Нова Європа» А. Гетьманчук, К. Зарембо та М. Фахурдінова вважають, що вищим посадовим особам України варто взагалі прибрати з риторики заяви про повний перехід на стандарти НАТО як «технічно необґрунтовані та політично шкідливі». Коментуючи слова П. Порошенка про повний перехід на стандарти НАТО до 2020 р., схожу думку висловив і директор військових програм Центру Разумкова М. Сунгуровський, який відзначив, що «це нездійсненне завдання взагалі». Експерт пропонує прагматично ставитися до питання впровадження стандартів НАТО, зосередившись на забезпеченні сумісності зі

збройними силами країн НАТО, перш за все, «конкретних частин ЗСУ, які беруть участь у будь-яких спільних діях».

Варто відзначити, що пропонуване М. Сунгуровським акцентування на забезпеченні сумісності спочатку певних частин Збройних сил України відповідає рекомендаціям, викладеним у «Дослідженні з питань розширення НАТО», проведеному на замовлення Альянсу в 1995 р. Це Дослідження досі використовується як своєрідний путівник з політики розширення НАТО, і саме в ньому сформульовано ті «очікування» від потенційних членів, які вітчизняні та зарубіжні політики й експерти часто називають критеріями членства (попри те, що в самому Дослідженні наголошується, що «не існує фіксованого або жорсткого переліку критеріїв для запрошення нових країн-членів до Альянсу» і рішення будуть прийматися окремо в кожному випадку розширення). Серед таких очікувань-«критеріїв», значну увагу приділено питанням сумісності зі збройними силами членів НАТО та імплементації політик НАТО щодо стандартизації.

У контексті здатності нових членів робити внесок до колективної безпеки Альянсу, в Дослідженні зазначається, що «від усіх нових членів очікується докладання всіх зусиль для досягнення стандартів сумісності НАТО, особливо щодо командування, управління та зв'язку» (пункт 45 Дослідження). У п. 74 документа зазначається, що «нові члени повинні зосередитись, перш за все, на сумісності. Щонайменше, вони повинні прийняти доктрини та політики НАТО, що стосуються стандартизації, а крім того, мати на меті досягнення достатнього рівня підготовки та обладнання, щоб ефективно діяти з силами НАТО».

Наголошуючи на важливості стандартизації, особливо в операційному, адміністративному та матеріально-технічному вимірах, п. 76 Дослідження називає такі пріоритети стандартизації: спільність доктрин та процедур, сумісність командування, управління та зв'язку, а також основних систем озброєння, взаємозамінність основних боєприпасів.

У п. 77 Дослідження йдеться, що нові члени «повинні будуть взяти на себе зобов'язання дотримуватися» понад 1200 угод та документів зі стандартизації, відзначаючи при цьому, що процес досягнення такої відповідності «має бути еволюційним». Одним із шляхів досягнення сумісності Дослідження пропонує новим членам спочатку обрати кілька «наріжних підрозділів» (cornerstone units) своїх збройних сил і довести їх до максимальної сумісності із підрозділами НАТО, а в подальшому розбудовувати решту збройних сил навколо цих «наріжних підрозділів». П. 78 Дослідження також зазначає, що нові члени повинні «якомога швидше досягти мінімального рівня сумісності, необхідного для військової ефективності», щоб вони «могли робити справедливий внесок у колективну оборону вже на початковому етапі».

До речі, Україна вже має відповідний досвід успішної підготовки військового підрозділу за стандартами НАТО. Так, у 2016–2018 рр. на базі 13-го окремого аеромобільного батальйону 95-ї ОАМБр було успішно реалізовано експериментальну програму «Страйкер» з підготовки цього підрозділу за військовою моделлю сухопутних військ США. Підтвердженням успішності програми, високого ступеня бойової готовності батальйону і його здатності ефективно взаємодіяти із багатонаціональним контингентом НАТО стали високі оцінки, отримані українськими військовими під час участі в міжнародних навчаннях «Сейбр Джанкшн 2018» (Saber Junction), що пройшли в Німеччині.

Отже, хоча в «Дослідженні з питань розширення НАТО» й говориться про необхідність впровадження стандартів Альянсу, проте вони розглядаються не як самоціль, а як інструмент досягнення сумісності зі збройними силами діючих членів НАТО з метою бути здатними робити ефективний внесок до колективної безпеки. Не йдеться ні про необхідність для кандидата в членство імплементувати всі стандарти ще до вступу до Альянсу, ні про обов'язковість повної сумісності збройних сил. Імперативом Дослідження називає «мінімальний рівень сумісності,

необхідний для військової ефективності», а для початку рекомендує досягнути сумісності кількох «наріжних підрозділів».

Термін *interoperability* (українською найчастіше перекладається як «взаємосумісність» або як «сумісність», але також і як «здатність взаємодіяти») на офіційному вебсайті НАТО визначено як «здатність діяти разом узгоджено, ефективно та результативно для досягнення тактичних, операційних та стратегічних цілей Альянсу». Тут же зазначається, що «стандартизація НАТО – це розробка та впровадження концепцій, доктрин та процедур для досягнення і підтримки необхідних рівнів сумісності, взаємозамінності чи уніфікації, необхідних для досягнення взаємосумісності/здатності взаємодіяти». Дуже близькі визначення цих термінів наведено і в опублікованій Офісом стандартизації НАТО «Директиві із питань розробки, супроводження та управління документами НАТО зі стандартизації» 2018 р. Отже, з одного боку, праві ті, хто говорять, що без впровадження стандартів НАТО неможливо досягнути сумісності, яка є критерієм членства. З іншого боку, праві й ті, хто відзначають, що для вступу до Альянсу не вимагаються ні повна сумісність, ні повне впровадження всіх стандартів.

Звісно, вищий рівень сумісності й впровадження стандартів буде додатковою перевагою для потенційного кандидата на членство, але головним чинником все ж буде консенсусне рішення діючих членів Альянсу, що приєднання нового члена «сприятиме безпеці та стабільності в Північноатлантичному регіоні» (п. 7 «Дослідженні з питань розширення НАТО»). Про це йдеться і в ст. 10 Вашингтонського договору 1949 р. про створення НАТО: «Сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні».

Красномовним свідченням того, що консенсусне рішення щодо здатності потенційного члена сприяти безпеці та стабільності в Північноатлантичному регіоні

є більш вагомим чинником, ніж кількість імплементованих стандартів, є останні хвили розширення НАТО – приєднання в 2017 р. Чорногорії, а перед тим вступ у 2009 р. Албанії та Хорватії. Станом на середину 2019 р., Чорногорія впровадила лише 81 угоду НАТО про стандартизацію, Албанія – 192, а Хорватія – 249. Для порівняння, Україна на той момент вже провадила 160 угод НАТО про стандартизацію, тобто вдвічі більше за Чорногорію як діючого члена Альянсу.

При цьому потрібно враховувати той факт, що досягнення сумісності та впровадження стандартів НАТО для є не лише кроком у напрямі реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію, але й важливим чинником реформування й посилення Збройних сил України і сектору безпеки та оборони в цілому. Це, зокрема, відзначив у грудні 2019 р. тоді Міністр оборони А. Загороднюк: «Армії, які перейшли на стандарти НАТО, краще воюють, вони більш ефективні та підготовлені. Основне наше завдання – боєздатність і боєготовність. Але це питання стосується того, як збудовані здатності, як вони сплановані й організовані. Якщо вони реалізуються за стандартами НАТО, то будуть набагато ефективнішими, ніж будь-які інші підходи у світі... Це ефективне керівництво ЗСУ, ефективна організація роботи ЗС і сил оборони і побудова всіх процесів». Поділяє таку думку і колишній Міністр юстиції та народний депутат України Р. Зварич, який відзначає, що «запровадження “стандартів НАТО” не повинно бути мотивоване виключно метою вступу України в НАТО. Значно важливішою метою цього процесу має стати прагнення підвищити рівень бойової готовності армії та обороноздатності країни».

Уже в «Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору» 1997 р. питання військової реформи та сумісності зі збройними силами НАТО згадувалися в одному ключі: «Україна підтвердила свою рішучість продовжувати військову реформу, зміцнювати демократичний та цивільний контроль над збройними силами та підвищувати їхню оперативно-технічну сумісність зі збройними

силами НАТО та країн-партнерів». Після рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 травня 2002 р. «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО)» та відповідного указу Президента України від 8 липня 2002 р., було розроблено План дій Україна-НАТО, який передбачав, що «проведення реформи та військово-співробітництво сприяють також реалізації стратегічної мети України щодо євроатлантичної інтеграції шляхом поступового прийняття стандартів і процедур НАТО, а також підвищення взаємосумісності між Збройними силами України та НАТО, зокрема шляхом імплементації Цілей партнерства та участі в операціях з реагування на кризи під проводом НАТО».

Утім, на практиці до 2014 р. Україна мало просунулася в напрямку досягнення сумісності її Збройних сил України з відповідними силами НАТО. Курс на реальне впровадження стандартів Альянсу і досягнення взаємосумісності було взято лише після того, як російська агресія 2014 р. продемонструвала невідповідність стану українського сектору безпеки та оборони викликам часу, а Північноатлантичний Альянс виявив готовність допомогти Україні як в реформуванні її ЗСУ, так і у вирішенні нагальних проблем посилення обороноздатності.

На Уельському саміті 2014 р. держави-члени НАТО вирішили заснувати п'ять нових трастових (цільових) фондів для допомоги Україні в критично важливих сферах: управління, контроль, зв'язок та комп'ютеризація (C4); логістика і стандартизація; кібернетична безпека; перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців; медична реабілітація. Окрім того, на прохання України, в 2015 р. Альянс погодився започаткувати шостий трастовий фонд – для боротьби із саморобними вибуховими пристроями та утилізації вибухонебезпечних предметів.

Під час Варшавського саміту 2016 р. Північноатлантичний Альянс вирішив продовжувати надання стратегічних консультацій та практичної підтримки в галузі реформування безпекового та оборонного сектору України, включаючи заходи, визначені

в Комплексній програмі допомоги (КПД), що була ухвалена на засіданні Комісії Україна-НАТО. Відповідно до Комплексної програми допомоги, НАТО продовжуватиме надавати консультації стратегічного рівня з питань реформування складових сектору безпеки та оборони. Крім того, КПД містить понад 40 цілеспрямованих заходів з підтримки в ключових сферах, таких як управління, контроль, зв'язок та комп'ютеризація (C4); логістика і стандартизація; оборонно-технічне співробітництво; кібернетична оборона; енергетична безпека; медична реабілітація; знешкодження саморобних вибухових пристроїв, розмінування й утилізація вибухонебезпечних предметів; стратегічні комунікації; протидія гібридній війні; реформа органів безпеки; планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Конкретні проекти реалізуються, зокрема, через програми НАТО з розвитку та нарощування потенціалу, трастові фонди, програму «Наука заради миру та безпеки» тощо.

Трастовий фонд НАТО-Україна з логістики та стандартизації (Logistics and Standardization Trust Fund) сприяє впровадженню стандартів НАТО шляхом розвитку відповідної національної та воєнної нормативно-правової бази, поліпшенню управління системою постачання і впровадженню нової системи складського менеджменту в Збройних силах України у відповідності до стандартів та процедур НАТО, підвищенню національних спроможностей з кодифікації.

Трастовий фонд з питань командування, управління, зв'язку та комп'ютеризації (Command, Control, Communications and Computers [C4] Trust Fund) сприяє реорганізації та модернізації українських структур командування, управління, зв'язку та комп'ютеризації, підвищенню їх взаємосумісності з відповідними структурами Альянсу.

Трастовий фонд з утилізації протипіхотних мін і надлишкового озброєння, у відповідь на запит української сторони, впроваджує Ініціативу з удосконалення Системи управління безпекою зберігання боєприпасів (Enhancement

of Ammunition Safety Management System in Ukraine), яка сприяє переходу від застарілої пост-радянської системи управління безпекою зберігання боєприпасів до системи, що відповідає стандартам НАТО; а також Ініціативу з надання автоматизованої системи управління запасами боєприпасів, легкого озброєння та стрілецької зброї (Provision of the Ammunition, Small Arms and Light Weapons Stockpile Management E-System) – на заміну застарілій системі обліку на паперових носіях.

Програма вдосконалення якості військової освіти (Defence Education Enhancement Programme) сприяє реструктуризації системи української професійної військової освіти з метою забезпечити офіцерів і сержантський склад новими освітньо-професійними компетенціями, необхідними для досягнення сумісності з НАТО.

Процес планування та оцінки сил (Planning and Review Process) забезпечує структурований підхід для посилення взаємосумісності та можливостей Збройних сил України співпрацювати разом із країнами-членами НАТО в багатонаціональних навчаннях, операціях з реагування на кризи та інших заходах. Спільна робоча група Україна-НАТО з військово-технічного співробітництва (Joint Working Group on Defence Technical Cooperation) підтримує зусилля уряду України у сфері реформування системи військових закупівель та оборонного замовлення, а також розвитку військово-промислового комплексу; здійснює моніторинг запровадження стандартів НАТО у Збройних силах України. Спільна робоча група Україна-НАТО з питань воєнної реформи високого рівня (Joint Working Group on Defence Reform) виконує роль основної платформи, де обговорюються питання розвитку співробітництва між Україною та НАТО у сфері реформування сектору безпеки та оборони у відповідності до стандартів Альянсу.

Одночасно з посиленням допомоги НАТО в реформуванні Збройних сил України, наша держава включила до своєї нормативно-правової бази зобов'язання впроваджувати стандарти Альянсу та рухатися до взаємосумісності. Так, 26 травня 2015 р. Президент увів у дію

рішення РНБО про Стратегію національної безпеки України, в якій передбачено «забезпечення максимальної взаємосумісності Збройних сил України зі збройними силами держав-членів НАТО шляхом запровадження стандартів Північноатлантичного альянсу», а пріоритетним завданням визначено «досягнення повної сумісності сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав-членів НАТО, що має забезпечити можливість набуття у майбутньому членства України в Північноатлантичному Альянсі». Потрібно відзначити, що хоча логічний ланцюг «впровадження стандартів – досягнення сумісності – можливість набуття членства» загалом вірний, проте саме по собі досягнення сумісності все ж таки не може забезпечити можливість набуття членства, а ціль досягнення повної сумісності фактично є добровільно завищеними зобов'язаннями з точки зору критеріїв членства (адже від країн-кандидатів не вимагається повної сумісності на момент вступу до Альянсу).

Починаючи з 2015 р., впровадження стандартів НАТО та досягнення сумісності з силами Альянсу регулярно згадується у вітчизняних нормативно-правових документах, що стосуються розвитку сектора безпеки та оборони. А ухвалений Верховною Радою України 6 червня 2019 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів» передбачає внесення змін до ЗУ «Про оборону України», упорядкувавши вживання понять «військова стандартизація», «військовий стандарт», «стандарт НАТО», «стандарт у сфері оборони держави-члена НАТО», «орган військової стандартизації».

Першочерговість опрацювання стандартів НАТО, з метою прийняття рішення щодо доцільності застосування їх положень у діяльності Міністерства оборони та Збройних сил України, визначена пакетом Цілей партнерства Україна-НАТО, схваленого на рівні глав постійних делегацій держав-членів Альянсу 23 травня 2018 р. Відповідно до Цілей партнерства, робота із впровадження в Україні стандартів НАТО і посилення

сумісності сектору безпеки і оборони України з відповідними силами і структурами Альянсу буде виконуватися і в 2020 р.

Оприлюднена 11 січня 2020 р. «Візія Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних сил України на найближчі 10 років» не лише декларує, що реалізація викладених у Візії положень дозволить створити ЗСУ, які будуть «побудовані за принципами НАТО, досягнуть критеріїв членства в Альянсі та спроможні брати участь в багатонаціональних операціях з підтримання миру та безпеки», але й викладає бачення кроків, необхідних для досягнення цієї мети. Серед іншого, йдеться про переведення штабів на J, G, A, N, S структури; розробку та впровадження в усіх сферах діяльності ЗСУ стандартів та процедур, прийнятих у державах-членах НАТО; збільшення кількості підрозділів, які беруть участь у міжнародних навчаннях, коаліційних операціях НАТО; проходження особовим складом військової служби на ротаційній основі у штабах НАТО усіх рівнів; володіння англійською мовою 100 % офіцерського складу і щонайменше 50 % сержантського складу; розвиток системи територіальної оборони, тощо.

Отже, заяви нового Міністра оборони щодо недосяжності найближчим часом мети цілковитої адаптації ЗС України до стандартів НАТО не варто тлумачити як відмову від курсу євроатлантичної інтеграції. Впровадження всіх стандартів НАТО і справді не є можливим в короткостроковій перспективі – зважаючи на те, скільки стандартів вдалося впровадити впродовж 2015–2019 рр. З точки зору підготовки до членства пріоритетним є забезпечення рівня сумісності Збройних сил України з відповідними силами НАТО, необхідного для забезпечення здатність діяти разом узгоджено, ефективно та результативно для досягнення тактичних, операційних та стратегічних цілей Альянсу. При цьому необхідно пам'ятати й про те, що досягнення сумісності та впровадження стандартів НАТО для України є не лише кроком в напрямку реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію, але й важливим чинником реформування й посилення українських Збройних сил і сектору безпеки

та оборони в цілому (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційний веб-портал Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#n17>, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/950_008, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2742-19>); офіційний веб-сайт Міністерства оборони України (<http://www.mil.gov.ua/news/2020/03/11/golovnim-zavdanniam-minoboroni-mae-buti-realna-metamaksimalna-zdatnist-zsu-vzaemodiyati-z-silami-alyansu-ministr-oboroni>, <http://www.mil.gov.ua/news/2020/03/12/minoboroni-zabezpechue-vprovadzheniya-mehanizmiv-struktur-i-pidhodiv-yaki-prijnyati-u-derzhavah-chlenah-nato-pressektar-ministra-oboroni-ukraini>, http://www.mil.gov.ua/content/pdf/Standart_NATO_Dod.pdf, <http://www.mil.gov.ua/news/2018/10/03/praczyuvati-z-ukrainczyami-bulo-spravzhnim-zadovolennyam-kapitan-armii-ssha-pro-desantnikiv-95-brigadi>, <http://www.mil.gov.ua/news/2020/01/11/viziya-generalnogo-shtabu-zs-ukraini-shhodo-rozvitku-zbrojnih-sil-ukraini-na-najblizhchi-10-rokiv>); офіційний веб-сайт Посольства України в Фінляндській Республіці (<https://finland.mfa.gov.ua/en/news/clarification-statement-ukrainian-minister-defense>); офіційний веб-сайт НАТО (https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69269.htm, https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_19547.htm?selectedLocale=uk); офіційний веб-сайт Офісу стандартизації НАТО (<https://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html>); веб-сайт Центру «Нова Європа» (http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/DP_Stand_NATO_ukr_inet.pdf); веб-сайт Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова (<http://razumkov.org.ua/komentari/perekhid-zsu-na-standarty-nato-do-2020-roku-chomu-nam-potriben-pragmatychnyi-pidkhid>); веб-сайт Фонду «Ініціатива з дослідження східноєвропейської безпеки» (http://eesri.org/wp-content/uploads/2018/12/NATO_Support_*

UA_leaflet2018_EESRI_UKR_web.pdf); веб-сайт «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/1925520-poroshenko-nato-orientir-dlya-voennoji-reformi.html>, <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2617168-ukrainska-armia-u-2020-roci-diatime-za-standartami-nato-prezident.html>); веб-сайт «Дзеркало тижня» (https://dt.ua/POLITICS/poroshenko-zayaviv-pro-neobhidnist-dosyagti-standartiv-nato-do-2020-roku-183488_.html, https://dt.ua/internal/z-chogo-pochinayetsya-nato-338063_.html, https://dt.ua/internal/natovska-mifologiya-335955_.html); веб-портал «РБК-Україна» (<https://www.rbc.ua/ukr/news/kabmine-zayaviliv-nevozmozhnosti-dostich-standartov-1540295828.html>); веб-сайт «Радіо Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-zagorodniuk-taran-nato-standarty/30481949.html>); веб-сайт ТК «Прямий» (<https://prm.ua/ne-na-chasinoviy-ministr-oboroni-nazvav-adaptatsiyu-zsудо-standartiv-nato-nedosyazhnoyu-metoyu>); веб-сайт ТК «5 канал» (<https://www.5.ua/polityka/friz-pislia-zaiavy-pro-nemozhlyvistvprovadzhennia-standartiv-nato-v-zsu-tarantaie-pity-u-vidstavku-210123.html>); веб-сайт «112.ua» (<https://ua.112.ua/polityka/povna-adaptatsiia-zsu-do-standartiv-nato-nedosiazhna-meta-taran-528694.html>); веб-сайт «Україна молода» (<https://umoloda.kyiv.ua/number/3577/180/144334>); веб-сайт «Gazeta.ua» (https://gazeta.ua/articles/politics/_ministr-oboroni-maye-poyasniti-svoyu-zayavu-pro-nedosyazhnist-standartiv-nato-dlya-ukrayini-sinyutka/954983); веб-сайт «LB.ua» (https://ukr.lb.ua/news/2019/12/19/445312_transformatsiya_zbroynih_sil.html)).

Економічні ризики та прогнози

Моніторинг законодавства

Податки та збори

Податок на додану вартість

Повідомлення ОВПП ДПС
від 23.03.2020

Офіс ВПП ДПС у цьому повідомленні попросив запити про отримання витягу з реєстру платників ПДВ за формою №1-ЗВР подавати засобами Електронного кабінету або будь-яким іншим програмним забезпеченням, що використовується для подання звітності, та під час заповнення запиту обирати спосіб отримання «поштою».

Роз'яснення ДПС від 26.03.2020
на сторінці у Facebook

ДПС роз'яснила, що не будуть застосовуватися штрафні санкції за несвоєчасну реєстрацію ПН/РК з датою складання з 16 лютого по 15 травня 2020 р., у яких граничний строк реєстрації припадає на період з 1 березня по 31 травня.

Галузі та сфери діяльності

Фінансові послуги

Інформація на вебсайті Мінюсту

На час карантинних обмежень Офіс протидії рейдерству змінив порядок своєї роботи. З 14 березня 2020 р. розгляд скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єкта державної реєстрації прав або територіального органу Мін'юсту відбувається одноосібно, без запрошення скаржників і зацікавлених осіб, протягом 24 год. Подати скаргу можна через портал державних послуг iGov або через поштові скриньки, розташовані в центральній будівлі Мін'юсту і Офісі протидії рейдерству. Також продовжує працювати гаряча лінія для отримання консультацій: 044-237-09-96.

Інформація на вебсайті Мінцифри

На час карантину скорочено перелік адміністративних послуг, які можна отримати в ЦНАП, з повним переліком таких послуг можна ознайомитись за посиланням: thedigital.gov.ua/news/kabmin-ukhvaliv-perelik-adminposlug-yakinadavatimutsya-v-tsnap-pidchas-karantinu. Інші

адмінпослуги надаватимуть з урахуванням епідеміологічної обстановки на відповідній території.

Інформація на вебсайті НБУ

Голова НБУ Я. Смолій розповів про антикризові рішення, які приймає регулятор, щоб не допустити фінансову кризу: Кредити. Введено особливий пільговий період обслуговування кредитів населення і бізнесу на період дії карантину. Депозити. Запроваджена заборона банкам вводити будь-які обмеження по формі і обсягу зняття депозитів після закінчення їх строку. Робота банківської системи. Введено нові програми підтримки банків фінансуванням, яке вони можуть направити бізнесу і громадянам, які найбільше страждають від карантину. На період кризи відкладено проведення стрес-тестування банків і спрощені нормативи. Валюта. НБУ присутній на безготівковому валютному ринку, кожен день виходить з інтервенціями, щоб згладити коливання. Платежі. НБУ стимулює українців швидше переходити на дистанційне банківське обслуговування. Щоб безготівкові платежі були більш вигідними, більш доступними на період карантину були скасовані тарифи на роботу Системи електронних платежів (СЕП).

Інформація на вебсайті «ПриватБанку»

«ПриватБанк» оголосив «кредитні канікули» для клієнтів малого та середнього бізнесу і підприємців з 1 березня 2020 р. до кінця травня. «Кредитні канікули» введені як по кредитах без простроченої заборгованості, так і по кредитах, що не були погашені вчасно. «Кредитні канікули» будуть діяти для всіх клієнтів малого та середнього бізнесу для продукту «Кредитний ліміт на рахунок». Вимога обов'язкового щомісячного обнулення лімітів перенесено на кінець травня 2020 р.

Митне

Постанова ВС від 25.03.2020
у справі №813/4990/13а

Складення митним органом претензії та викладення у ній вимоги сплатити митні

платежі здійснюється з метою ініціювання добровільного виконання таких зобов'язань перевізником або гарантійним об'єднанням, у зв'язку з встановленням факту недоставлення у митницю призначення товарів, які переміщувалися митною територією України. Сама по собі така вимога, викладена у претензії, не породжує для осіб, щодо яких вона виставлена, жодного негативного наслідку та фактично є лише пропозицією митного органу виконати зобов'язання зі сплати митних платежів в досудовому порядку.

Об'єкти правовідносин

Нерухомість

Закон України

від 17.03.2020 № 530-IX

На період дії карантину або обмежувальних заходів та протягом 30 днів з дня його скасування забороняється: – нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені) за несвоєчасне здійснення платежів за житлово-комунальні послуги; – припинення/зупинення надання житлово-комунальних послуг громадянам України у разі їх неоплати або оплати не в повному обсязі; – примусове виселення із житла та примусове стягнення житла (житлових будинків, частин житлових будинків, квартир, кімнат у квартирах, кімнат, житлових секцій чи блоків у гуртожитках, інших жилих приміщень), що належить на праві приватної власності громадянам України, під час примусового виконання рішень судів щодо стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги; – примусове виселення громадян за несвоєчасну оплату житлово-комунальних послуг із жилих приміщень у будинках державного, громадського житлового фонду та житлового фонду соціального призначення.

Земля

Інформаційний лист ДПСУ
від 20.03.2020 № 7

ДПСУ надала роз'яснення щодо карантинних податкових нововведень для бізнесу.

Зокрема, нею роз'яснено, як відкоригувати податкові зобов'язання з плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за період з 01.03.2020 р. по 30.04.2020 р.

Повідомлення КМУ від 20.03.2020

Держгеокадастр нагадав про можливість замовлення витягів з ДЗК та інших послуг онлайн. Наприклад, аби замовити витяг з Державного земельного кадастру про земельну ділянку, необхідно скористатися Е-сервісами або перейти на Публічну кадастрову карту, обрати потрібну ділянку, заповнити запит та сплатити послугу онлайн. Повідомлення про готовність документу, а згодом і скан витягу (у форматі *.pdf) буде надіслано на вашу електронну пошту. У такий спосіб потреба відвідувати ЦНАП відходить на другий план.

Повідомлення Держгеокадастру від 20.03.2020

Аукціони по дванадцяти ділянках, виставлених на відкритому майданчику Prozorro.Продажі відбудуться 16 квітня, як і було заплановано. Обмежувальні карантинні заходи не вплинуть на графік проведення публічних торгів, які відбуваються у режимі онлайн.

Конкуренція

Новина АМКУ від 27.03.2020

АМКУ викликає найбільших гравців на ринку роздрібною торгівлі нафтопродуктами задля отримання пояснень щодо обов'язкових до розгляду рекомендацій, наданих у грудні минулого року. Підставою для рекомендацій було те, що роздрібні ціни на бензин не відображали зниження цін на оптові поставки та зміцнення гривні. Тобто, ціни на заправках були вищими, ніж мали б бути за умов чесної конкуренції.

Новина АМКУ від 26.03.2020

З метою здійснення заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, 26 березня

2020 р. АМКУ надав ПрАТ «Київстар», ПрАТ «ВФ Україна» і ТОВ «Лайфселл» обов'язкові для виконання рекомендації такого змісту: «У зв'язку з впровадженням обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), запобігати порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема утриматись від підвищення вартості тарифних планів, закриття соціальних, дешевих, мінімальних тарифних планів, автоматичного (примусового) переведення абонентів на дорожчий тарифний план, погіршення якості надання послуг».

Новина АМКУ від 26.03.2020

Проти оптових постачальників та торгових мереж м. Києва та Київської обл. розпочато розгляд справи за фактами підвищення цін на продукти харчування.

Праця

Постанова ВС від 24.03.2020 у справі №553/629/18

Чинним законодавством не передбачено обов'язкової письмової форми угоди сторін про припинення трудового договору. Така угода може бути оформлена між сторонами шляхом подання працівником заяви про звільнення за угодою сторін із зазначенням конкретної дати звільнення та згоди роботодавця на його звільнення, шляхом видачі відповідного наказу.

Постанова ВС від 11.03.2020 у справі №363/2202/17

При звільненні члена профспілкової організації без отримання попередньої згоди виборного органу первинної профспілкової організації (ст. 43 КЗпП України), так і при звільненні члена виборного профспілкового органу без отримання попередньої згоди виборного органу, членом якого він є, а також вищого виборного органу цієї профспілки (ст. 252 КЗпП) суд має зупинити провадження у справі та запитати відповідний орган щодо згоди на звільнення. Відсутність такого рішення під час звільнення працівника сама по собі не

є безумовною підставою для його поновлення на роботі, оскільки така згода або незгода на звільнення може бути витребувана судом при вирішенні трудового спору.

Постанова ВС від 16.03.2020
у справі №554/9520/17

Чинне законодавство не містить вимог до форми здійснення попередження роботодавцем працівника та пропонування йому посад для переведення (у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці), а тому відсутність у тексті попередження переліку запропонованих посад не свідчить про порушення прав працівника.

Новина Держпраці від 25.03.2020

Відповідно до Переліку видів продукції, щодо яких органи ринкового нагляду здійснюють державний ринковий нагляд,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.12.2016 № 1069, Держпраці визначено органом державного ринкового нагляду щодо засобів індивідуального захисту. Дія відповідного технічного регламенту не поширюється на засоби індивідуального захисту, включені до переліку лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), які звільняються від сплати ввізного мита та операції з ввезення яких на митну територію України звільняються від оподаткування податком на додану вартість, Для введення в обіг засобів індивідуального захисту, включених до зазначеного переліку, Держпраці пропонує подавати відповідні заяви.

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Святослав Пограничний, шеф-редактор «Судебно-юридической газеты», доктор философии в сфере права

«Коронавирусные админки»: суды остаются оплотом здравого смысла

Практика судов свидетельствует, что полиция составляет админпротоколы по статье 44-3 КУоАП на все подряд и без должной мотивации.

В условиях кризиса и панических настроений у кого-то должен оставаться здравый смысл.

Обязанность обеспечить соблюдение принципа верховенства права, а также прав и свобод граждан возложена на суды. Именно они сейчас продолжают активно работать – несмотря на угрозу здоровью и жизни, и отсутствие защитных средств, рассматривать дела.

И Нацполиция решила подбросить им работы, а точнее, переложить на суды свою работу.

Так, по состоянию на 25 марта Национальная полиция уже составила 2412 протоколов по новой статье 44-3 Кодекса об административных нарушениях – нарушение правил карантина людей. Вроде бы статья внедрена с благой целью – борьба с коронавирусом. Но, судя по первой судебной практике, протоколы составляются на все подряд и без должной мотивации.

Более того, протоколы составляются на субъекты хозяйствования, которым правительство не запрещало продолжать работу, составляются на наемных сотрудников и пр.

Очевидно, что бюджет требует наполнения, но не за счет штрафов с людей, и так едва сводящих концы с концами, которые они просто не будут в состоянии заплатить. Стоит вспомнить и о бизнесе, который правительство обещало поддерживать, а не уничтожать под корень.

* Збережено стиль і граматику оригіналу

К примеру, в соответствии с протоколом об административном правонарушении, предприниматель осуществлял реализацию хозяйственных товаров, чем, по мнению полиции, нарушил правила карантина. В судебном заседании он свою вину не признал, пояснив, что действительно 20 марта возле магазина разгружал товар, при этом сам магазин был закрыт. В это время к нему подошел знакомый и попросил продать 2 кг гвоздей, после чего он зашел в магазин, взвесил гвозди и вынес человеку на улицу.

Из письменного объяснения покупателя следует, что 20 марта ему нужны были гвозди, и он подъехал к строительному магазину, который оказался закрыт. Он увидел на территории продавца и попросил его продать ему гвозди, тот пошел в магазин, взвесил гвозди и вынес ему.

Как отметил суд в своем решении, правительство прямо не предусмотрело закрытие тех или иных предприятий, учреждений или организаций либо введение особого режима их функционирования. Сведений о том, что предприниматель осуществлял реализацию товаров именно из помещения магазина, и в магазин был свободный доступ посетителей, протокол об административном правонарушении и приложенные к нему доказательства не содержат.

В другом случае полиция составила админпротокол на сотрудницу магазина хозтоваров, которая делала в магазине генеральную уборку.

В двух делах протоколы были составлены относительно ненадлежащего субъекта – продавцов магазинов игрушек и зоотоваров, которые не совершали хозяйственной деятельности, будучи наемными работниками.

Таких примеров немало.

Как правило, полиция не пытается даже указать, в чем именно состоит нарушение законодательства, не прилагает к протоколу никаких доказательств, а в некоторых случаях правоохранители и вовсе ссылаются на несуществующие пункты закона.

«Обов'язок щодо належного складання протоколу про адміністративне

правопорушення, який в порядку ст. 251 КУпАП є одним із доказів у справі про адміністративне правопорушення, та надання доказів на підтвердження викладених в протоколі відомостей покладається на особу, яка має право складати відповідний протокол, та не може бути перекладено на суд», – отмечается в одном из решений суда.

Таким образом, несмотря на панические настроения в рядах некоторых представителей других ветвей власти, суды остаются на страже здравого смысла и прав граждан, осознавая свою миссию. Есть надежда, что эти другие ветви власти со временем обратят внимание на указанную практику и осознают бесперспективность попыток необоснованно привлечь предпринимателей и обычных граждан к ответственности. (<https://sud.ua/ru/news/blog/164551-koronavirusnye-adminiki-sudy-ostayutsya-oplotom-zdravogo-smysla>)

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олена Кібенко, доктор юридичних наук, суддя Великої Палати Верховного Суду; Віталій Уркевич, доктор юридичних наук, суддя Великої Палати Верховного Суду

Підходи Великої Палати Верховного Суду до визначення юрисдикційності спорів

Процесуально суд після отримання справи за позовом, сформованим відповідно до процесуального законодавства іншої юрисдикції, має залишити позовну заяву без руху, і дати можливість позивачеві виправити недоліки.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» установлено, що Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права. Під час такого перегляду ВП ВС наділена повноваженнями вирішувати питання юрисдикційності тієї чи іншої справи, адже процесуальними кодексами визначено, що

справа підлягає передачі на розгляд ВП ВС, коли учасник справи оскаржує судові рішення з підстав порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції (ч. 6 ст. 346 Кодексу адміністративного судочинства України, ч. 6 ст. 303 Господарського процесуального кодексу України, ч. 6 ст. 403 Цивільного процесуального кодексу України).

Зазначимо, що юрисдикційні конфлікти займають питому вагу серед справ, розглянутих ВП ВС. Так, у 2018 році ВП ВС розглянула 863 справи з питань порушення судами першої та/або апеляційної інстанції правил юрисдикційності спору (це становить 83% від загальної кількості розглянутих справ); у 2019 році – 1358 справ (94% від загальної кількості розглянутих справ). Усього ВП ВС за час своєї роботи сформулювала більше 300 висновків щодо юрисдикційності спорів.

Як відомо, вітчизняні суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

У своїх постановках ВП ВС неодноразово вказувала, що судова юрисдикція – це інститут права, який покликаний розмежувати компетенцію як різних ланок судової системи, так і різних видів судочинства – цивільного, кримінального, господарського та адміністративного.

Правила визначення юрисдикційності відповідної справи встановлені процесуальними законами, якими регламентована предметна та суб'єктна юрисдикція адміністративних, господарських та цивільних судів, – це ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 20 Господарського процесуального кодексу України, ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України.

Так, у ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо реєстрації майна та майнових

прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна, або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами.

Звідси можна дійти висновку, що загальні (цивільні) суди не мають чітко визначеної предметної юрисдикції та розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин у всіх випадках, за винятком, якщо розгляд таких справ прямо визначений за правилами іншого судочинства.

Іншими словами, законодавець запровадив такі правила розмежування юрисдикції судів: загальна (цивільна) юрисдикція є всеохоплюючою; якщо справа не віднесена до юрисдикції інших (адміністративних чи господарських) судів, то вона підлягає розгляду загальним (цивільним) судом. Критеріями відмежування справ цивільної юрисдикції від інших є, по-перше, наявність у них спору про право цивільне, а по-друге – суб'єктний склад такого спору (однією зі сторін у спорі є, як правило, фізична особа).

Натомість юрисдикцію адміністративних чи господарських судів у спрощеному вигляді можна визначити так: перші мають повноваження вирішувати публічно-правові спори, а другі – спори, що виникають при здійсненні господарської діяльності.

Зазначимо, що ВП ВС неодноразово у своїх постановках вказувала критерії розмежування судової юрисдикції. Такими критеріями є передбачені законом умови, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, як-то: суб'єктний склад правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин. Крім того, таким критерієм може бути пряма вказівка у законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ.

Визначення правильної юрисдикційності того чи іншого спору має важливе значення. Адже Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїй практиці неодноразово

звертав увагу на те, що кожен має право на суд, встановлений законом, тобто відповідний орган повинен мати повноваження вирішувати питання, що належать до його компетенції, на основі принципу верховенства права (рішення ЄСПЛ від 29 квітня 1988 року у справі «Беліос проти Швейцарії»); юрисдикцію суду має визначати закон (доповідь Європейської комісії від 12 жовтня 1978 року у справі «Занд проти Австрії»).

Як відомо, Верховний Суд із самого початку своєї роботи 15 грудня 2017 року стикнувся з проблемою надмірного навантаження. Верховному Суду було передано 77 227 справ від Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів; розглянуто за весь період роботи до 1 січня 2020 року 192 533 справи.

Кожного року на розгляд до судів першої інстанції України надходить близько 3,7 млн усіх категорій справ (адміністративних, господарських, кримінальних, цивільних та справ про адміністративні правопорушення).

Тому Верховний Суд, серед іншого, має дбати й про запровадження таких правових позицій (у тому числі й щодо юрисдикційності справ), які сприятимуть зменшенню загальної кількості звернень до суду. Цим завданням і зумовлені підходи ВП ВС у визначенні юрисдикційності справ.

Так, ВП ВС при визначенні юрисдикції суду вже напрацювала відповідні методологічні підходи, тобто виходить із певних загальних критеріїв, сформованих у процесі вирішення спорів.

По-перше, критерій визначення юрисдикції суду має бути максимально простим, зрозумілим, тобто таким, щоб його можна було застосувати на момент звернення до суду з позовом, а не після того, як суд уже почав розглядати справу. Можливих «конфігурацій» юрисдикційності спорів певної категорії (наприклад, спори за участю фермерських господарств, спори у сфері публічної служби, спори за участю Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) має бути якомога менше. З огляду на це, ВП ВС до визначення юрисдикційності спорів підходить більш прагматично, іноді навіть на шкоду академічній чистоті питання,

намагаючись досягти передусім прозорого, зрозумілого і сталого правозастосування.

По-друге, ВП ВС дбає про те, щоб один спір вирішувався судами лише один раз, по одному спору приймалося лише одне судове рішення. Іншими словами, через визначення юрисдикційності тієї чи іншої справи забезпечується дотримання принципу правової визначеності. Суди не повинні допускати наявності проваджень, а відтак і судових рішень, ухвалених у спорі між тими ж сторонами, з того самого предмета, але судами різних юрисдикцій. Звідси юрисдикційність відповідного спору потрібно визначати так, щоб унеможливити повторне звернення особи до суду іншої юрисдикції після відповідного коригування позовних вимог та формування іншого складу учасників справи. Адже часто трапляється, що сторона, яка програла корпоративний спір у господарському суді, звертається до адміністративного суду майже з тими самими вимогами (наприклад, про скасування державної реєстрації змін до статуту юридичної особи та змін у складі її учасників), зазначивши державного реєстратора як відповідача. Так само трапляється, коли господарські справи спрямовують до суду цивільної юрисдикції, штучно долучивши фізичну особу до складу сторін справи.

Тому часто ВП ВС у своїх рішеннях, закриваючи провадження у відповідній справі з підстав порушення судами правил предметної чи суб'єктної юрисдикції, зазначає, що спір має розглядатися, приміром, як корпоративний, або ж як спір про визнання права власності, або ж як трудовий спір тощо. Це означає, що ВП ВС указує на правила розгляду того чи іншого юридичного конфлікту, виходячи з його сутності, з дійсних правовідносин, що склалися між учасниками такого конфлікту, а не з огляду на сформований позивачем склад сторін справи та сформульовані позивачем (часто некоректно) позовні вимоги. Саме такий підхід (орієнтація на сутність конфлікту, який виник, а не на формальне зосередження на визначених позивачем сторонах спору чи його предметі) вимагає від позивача переформатувати свої вимоги з огляду на дійсний зміст відповідного

юридичного конфлікту, уточнити склад відповідачів та звернутися до суду належної юрисдикції за захистом свого порушеного права. Втім, як свідчить практика, позивач іноді буквально розуміє висновки ВП ВС й звертається до суду іншої юрисдикції, майже нічого не змінивши у позовній заяві.

По-третє, при вирішенні питань юрисдикції ВП ВС виходить із принципу, що відповідачем у справі має бути саме та особа, з якою дійсно існує юридичний спір. Так, приміром, якщо відповідно до пакета документів, поданого державному реєстратору фізичною особою А., за нею зареєстроване право власності на об'єкт нерухомого майна, який раніше належав фізичній особі Б., то існує спір між цими фізичними особами щодо відповідного майна (А. і Б.), а не між фізичною особою Б. та реєстратором. Державному реєстратору байдуже, хто буде власником цього майна, він не претендує на це майно. Не він, а фізична особа А. підготувала і подала для здійснення реєстраційної дії відповідний пакет документів.

По-четверте, ВП ВС при визначенні юрисдикційності відповідної справи намагається унеможливити звернення до суду із «зайвими» вимогами, тобто такими, що не підлягають судовому розгляду, оскільки їх задоволення не дозволить захистити порушене право позивача та вирішити спір по суті. При цьому у своїй практиці ВП ВС розрізняє вимоги, що загалом не підлягають судовому розгляду, а також такі, розгляд яких є недоцільним. Приміром, можуть бути: вимога про скасування звіту про оцінку майна, вимога про спонукання контрагента підписати акт виконаних робіт, вимога про скасування акта органу місцевого самоврядування, на підставі якого відповідній особі була надана земельна ділянка у спорі про витребування такої ділянки у третьої особи, яка є її останнім власником, тощо.

По-п'яте, ВП ВС при визначенні юрисдикції суду прагне запобігти ситуаціям штучного створення преюдиції чи ситуаціям, коли для вирішення одного спору потрібно ініціювати два і більше процесів у судах різних юрисдикцій. Рішення суду має остаточно вирішувати спір по суті і захищати порушене право чи інтерес.

Якщо для реалізації рішення суду потрібно ще раз звертатися до іншого суду й отримувати ще одне рішення – це означає, що обраний спосіб захисту (який часто зумовлений обмеженнями, що діють у певній юрисдикції) є неефективним. «Один спір – один процес» – це правило, якого ВП ВС намагається дотримуватися і забезпечувати його через ухвалені правові висновки щодо юрисдикційності спорів.

Викладене щодо підходів ВП ВС у визначенні юрисдикційності спорів буде неповним без окреслення низки проблемних питань, що виникають при цьому.

Так, непоодинокими є випадки, коли суди першої та/або апеляційної інстанції спрямовують позивача до неповноважного суду. З практики ВП ВС можна навести приклад, коли позивач (фізична особа – підприємець) звернувся з позовом до органу місцевого самоврядування щодо усунення перешкод у використанні належної йому земельної ділянки шляхом винесення за її межі так званих «червоних ліній». Спочатку позивач подав позов до адміністративного суду, який відмовив у відкритті провадження у справі та зазначив про потребу її розгляду судом загальної (цивільної) юрисдикції. Після відкриття провадження у справі через деякий час суд цивільної юрисдикції закриття відповідне провадження та вказав на необхідність звернення до господарського суду з огляду на наявний підприємницький статус позивача. За результатами розгляду касаційної скарги на рішення судів першої й апеляційної інстанції про закриття провадження у відповідній господарській справі ВП ВС указала, що цей спір все ж таки підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства. А оскільки позивач у справі не оскаржував в апеляційному порядку ухвалу адміністративного суду про відмову у відкритті провадження у справі, ВП ВС зазначила, що визначення юрисдикційності цієї категорії спорів може бути підставою для поновлення строку на оскарження позивачем такої ухвали.

Проте трапляються й інші випадки, коли сторони вже оскаржували рішення судів інших юрисдикцій щодо відмови у відкритті або,

навпаки, щодо закриття провадження у справі, а ВП ВС при цьому робить висновок, що все ж таки юрисдикційність справи із самого початку була визначена позивачем правильно. У такому разі ВП ВС, застосовуючи практику ЄСПЛ щодо недопустимості юрисдикційних конфліктів (зокрема, рішення від 9 грудня 2010 року у справі «Буланов та Купчик проти України», від 1 грудня 2011 року у справі «Андрієвська проти України», від 17 січня 2013 року у справі «Мосендз проти України», від 21 грудня 2017 року у справі «Шестопалова проти України»), указує на можливість розгляду конкретної справи в «неправильній» юрисдикції.

Часом лунають думки, що немає різниці в тому, суд якої юрисдикції вирішить ту або іншу справу, головне, щоб суд прийняв законне та обґрунтоване рішення. Інколи навіть кажуть, що вказівка ВП ВС на юрисдикційність тієї чи іншої справи є надмірним формалізмом, проявом «правового пуризму». З таким підходом погодитися категорично не можна, оскільки розгляд справ у «неправильній» юрисдикції порушуватиме принцип правової визначеності та впевненість осіб у потребі звертатися саме до відповідного компетентного суду. Помилкове визначення юрисдикції створює хибне враження щодо природи спірних правовідносин, часто призводить до відповідальності особи, яка не є належним відповідачем.

ВП ВС нерідко критикують й за відступи від правових позицій (висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах). Особливо болісним для учасників правовідносин та судів попередніх інстанцій є відступи у питаннях юрисдикції. Чому ВП ВС іноді відступає від власних висновків? Коли вбачається, що сформований раніше критерій юрисдикційності певних видів спорів не є ефективним – однакові по суті спори продовжують розглядатися у судах різних юрисдикцій, позивач у таких спорах не розуміє, до якого суду йому слід звертатися, немає правової визначеності, ухвалені судові рішення знаходяться у «зоні ризику» – адже сторона, незадоволена рішенням суду першої

та/або апеляційної інстанції, раптово «згадує» про помилковість юрисдикції суду.

Хоча за весь період свого функціонування ВП ВС лише шість разів відступила від власних правових позицій і 15 – від позицій Верховного Суду України з питань юрисдикції, втім, кожен такий відступ означає певну кількість скасованих судових рішень, які можуть бути правильними по суті, але ухваленими в «помилковій» юрисдикції.

У багатьох країнах окреслене питання вирішується через повноваження касаційного суду у виключних випадках передбачити дію нового правового висновку (прецеденту) лише на майбутнє. Це означає, що висновок буде застосовуватися лише для вирішення нових спорів і не вплине на вже ухвалені судами рішення.

Вітчизняними процесуальними кодексами, на жаль, така можливість не передбачена. Сьогодні нові юрисдикційні висновки ВП ВС поширюються на всі справи, де застосовано відповідні норми права, незалежно від часу виникнення правовідносин і звернення сторін до суду.

Відтак позивач після закриття ВП ВС провадження у відповідній справі у зв'язку з порушенням судами правил предметної чи суб'єктної юрисдикції має звернутися із новим позовом до суду іншої (належної) юрисдикції відповідно до встановленої процедури. Однією з найбільших проблем, які виникають при цьому, є вплив строків (позовної давності, строку звернення до адміністративного суду).

Усунути цей недолік покликаний Закон України від 15 січня 2020 року № 460-ІХ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо удосконалення перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку», який набув чинності 8 лютого 2020 року. Цей нормативно-правовий акт містить припис, що після закриття провадження у справі через порушення правил юрисдикції того чи іншого суду за заявою позивача справа може бути направлена на розгляд до суду першої

інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи.

У цьому випадку знов-таки постає потреба коригування позивачем позовних вимог, складу учасників справи (з урахуванням особливостей розгляду справ судами адміністративної, господарської та цивільної юрисдикції). Процесуально суд після отримання справи за позовом, сформованим відповідно до процесуального законодавства іншої юрисдикції, має залишити позовну заяву без руху і дати можливість позивачеві виправити недоліки (<https://sud.ua/ru/news/blog/164290-pidkhodi-velikoyi-palati-verkhovnego-sudu-doviznachennya-yurisdiksiynosti-sporiv>). – 2020. – 24.03).

***

Блог на сайті «Судово–юридична газета»

Про автора: Максим Селезньов, приватний виконавець, к. ю. н.

Звернути стягнення на незареєстроване майно: що потрібно врахувати

Одним із «винахідливих» маневрів є намагання окремих боржників приховати нерухоме майно, не здійснюючи його державної реєстрації: але такі боржники явно недооцінюють можливості інструментарію, яким законодавець наділив виконавців.

Стаття 129-1 Конституції України встановлює, що судові рішення є обов'язковим до виконання.

Аби реально втілити цю норму Основного Закону в життя, приватні виконавці та органи виконавчої служби кожного дня ведуть неоголошену війну із несумлінними боржниками, головна мета більшості з яких – будь-яким чином уникнути виконання судового рішення.

І в цьому їхній винахідливості та завзяттю можна лише позаздрити.

Одним із таких «винахідливих» маневрів є намагання окремих боржників приховати належне їм нерухоме майно, не здійснюючи його державної реєстрації.

Так, ст. 182 ЦК України визначено, що право власності та інші речові права на нерухомі речі,

обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації. Абзац 3 ч. 2 ст. 331 цього Кодексу передбачає, що якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації.

Мабуть, зважаючи на вказані положення діючого законодавства, боржники вважають, що дієвий спосіб не дати виконавцю реалізувати майно в рахунок погашення заборгованості за виконавчим документом – просто не здійснювати державну реєстрацію такого майна.

Але такі боржники явно недооцінюють можливості примусового інструментарію, яким законодавець наділив виконавців.

Що передбачає Закон?

Абзацом другим частини 4 статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» (далі – Закон) передбачено, що у разі якщо право власності на нерухоме майно боржника не зареєстровано в установленому законом порядку, виконавець звертається до суду із заявою про вирішення питання щодо звернення стягнення на таке майно.

Нормами ЦПК (ст. 440) та ГПК України (ст. 336) встановлено, що питання про звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, під час виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішуються судом за поданням державного виконавця, приватного виконавця.

Суд негайно розглядає подання державного виконавця, приватного виконавця без повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця, приватного виконавця.

Одночасно Закон та вказані кодекси, на жаль, не містять визначеного переліку необхідних вимог, за умови настання яких такі подання виконавців підлягають задоволенню.

Тож, аби врахувати, на які обставини суди зважають при вирішенні питань щодо задоволення або, навпаки, відмови у задоволенні подань виконавців, звернемось до судової практики.

Так, при окремих неоднозначних поглядах на певні обставини, значна частина рішень судів містить однакові положення щодо основних критеріїв, за якими здійснюється оцінка обґрунтованості подань виконавців про звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку.

Аналіз змісту таких рішень дозволяє виокремити наступні вимоги, які має враховувати виконавець, звертаючись до суду з таким поданням.

Судова практика рекомендує

Так, до звернення із відповідним поданням до суду виконавець повинен здійснити усі інші передбачені Законом заходи для належного виконання судового рішення, та довести цей факт в суді.

Така вимога зумовлена тим, що основною підставою відмови у задоволенні подань виконавців є встановлення судами факту не здійснення всіх заходів, передбачених Законом, для належного виконання судового рішення. Крім того, одночасно судами досліджується й факт наявності у боржника грошових коштів або рухомого майна, за рахунок яких можна задовольнити вимоги стягувача.

Наприклад, Київський апеляційний суд у постанові від 13.11.2019 р. за справою № 756/9759/19, дослідивши норми Закону, зокрема, ст. ст. 18, 48, 50, дійшов висновку, що звернення стягнення на нерухоме майно боржника здійснюється у разі відсутності у боржника достатніх коштів чи рухомого майна. Проте, оскільки даних щодо вжиття виконавцем заходів з розшуку належного боржнику рухомого майна та коштів матеріали справи не містять, виконавцем не здійснені всі заходи, передбачені Законом для належного виконання судового рішення, а отже, подання про звернення стягнення на нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, задоволенню не підлягає.

Дніпровський апеляційний суд у постанові від 30.01.2019 р. за справою № 199/5648/18 також навів положення ст. 18 та 50 Закону та

дійшов висновку, що виконавцем не вчинено в повному обсязі виконавчі дії, спрямовані на виявлення коштів та рухомого майна боржника, на які можна звернути стягнення для погашення боргу.

Судом визначено, що звернення стягнення на житловий будинок чи квартиру, в яких проживає особа, є виключним заходом, може бути застосоване в останню чергу, що визначено частинами першою, третьою статті 50 Закону, з метою уникнення обмеження конституційних прав громадянина. Таким чином, звернення приватного виконавця з поданням про вирішення питання щодо звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстроване в установленому законом порядку, є передчасним.

Аналогічну позицію судів попередніх інстанцій підтримав і Верховний Суд України. Зокрема, постанова Верховного Суду від 13.06.2018 р. у справі № 2-592/09 містить висновки, згідно з якими основною підставою для відмови у задоволенні подання виконавця стало не здійснення останнім у повному обсязі виконавчих дій, спрямованих на виявлення коштів, рухомого майна боржника. Тому подання виконавця визнано передчасним.

Аналогічні висновки містяться й у постанові Верховного Суду від 23.01.2019 р. у справі № 522/6400/15-ц.

Нюанси

Одночасно такі вимоги стосуються подань, які направляються виконавцями при виконанні рішень про стягнення з боржника коштів. Якщо рішенням передбачено звернення стягнення на майно боржника, позиція щодо дотримання таких вимог, безумовно, є безпідставною, що підтверджено й постановою Верховного Суду від 10.02.2020 р. у справі № 676/1314/19.

Так, Верховний Суд погодився із позицією судів попередніх інстанцій про задоволення подання виконавця, яке подано у межах виконання виконавчого документа, резолютивною частиною якого передбачено звернення стягнення на майно боржника.

При цьому посилання боржника на те, що звернення стягнення на об'єкти нерухомого майна здійснюються у разі відсутності у

боржника достатніх коштів чи рухомого майна, визнав безпідставними, оскільки виконавець в ході проведення виконавчих дій має звернути стягнення на усе майно, що зазначене у виконавчому документі, і порядок звернення стягнення у даному випадку значення не має.

Також необхідно врахувати

Ще одна умова – виконавець має довести у суді, що відповідне нерухоме майно дійсно за боржником не зареєстроване (підтвердженням може бути інформація БТІ, Державного земельного кадастру, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна тощо).

Одночасно виконавець має надати докази того, що боржник фактично є володільцем майна (підтвердженням може бути свідоцтво про право на спадщину, договір купівлі-продажу нерухомого майна, рішення суду тощо).

Крім того, супутнім чинником, який враховується судами у таких випадках, часто стає умова, коли для правового режиму нерухомості цьому майну не вистачає не тільки державної реєстрації права на нього, а й прийняття його до експлуатації.

Так, ухвалою Київського районного суду м. Харкова від 20.06.2018 р. у справі № 2018/15226/2012 та постановою Апеляційного суду Харківської області від 11.09.2018 р. у цій справі основною мотивацією відмови у задоволенні подання виконавця стало не надання доказів з приводу того, що нерухоме майно не було належним чином зареєстроване у встановленому законом порядку.

Зокрема, судами звернуто увагу, що Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» набрав чинності лише 01.01.2013 р., та не зобов'язував власників нерухомого майна, право власності на яке було зареєстровано у встановлений на той час законодавством спосіб, здійснювати повторну реєстрацію права власності в електронному реєстрі. А тому відсутність інформації в електронному реєстрі права власності боржника на приміщення не свідчить

про те, що право власності не зареєстровано за боржником в установленому законом порядку.

Доказів про те, що заявник звертався до БТІ з приводу надання відомостей щодо реєстрації за боржником права власності на спірне нерухоме майно, до суду не надано. Отже, достеменних доказів того, що зазначене нерухоме майно не було зареєстроване у встановленому законом порядку, до суду також не надано.

Аналогічна мотивація наведена в ухвалі Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області у справі № 1407/2-1680/11, якою відмовлено у задоволенні подання виконавця про вирішення питання про звернення стягнення на нерухоме майно боржника, а саме: на земельні ділянки несільськогосподарського призначення для обслуговування житлового будинку, в тому числі з підстав не надання виконавцем належних доказів того, що зазначене нерухоме майно не було належним чином зареєстровано у встановленому законом порядку.

Верховний Суд постановою від 29.01.2019р. за справою № 914/1362/17 підтримав рішення судів попередніх інстанцій, які дійшли висновків про відсутність підстав про задоволення подання приватного виконавця про звернення стягнення на нерухоме майно боржника внаслідок не доведення факту набуття права власності на це майно. Так, оскільки умовами договору про спільну діяльність не встановлено виділення нерухомого майна стороні цього договору, не передбачено набуття нею права власності на створене майно, в тому числі у зв'язку із виготовленням на її замовлення та за її кошти вказаного об'єкта, а також за відсутності відображення в балансі спільної діяльності належності спірного майна цій стороні, факт набуття права власності на це майно не доведено.

Постановою Верховного Суду від 12.09.2018 р. за справою № 1708/3246/12 скасовані рішення судів попередніх інстанцій, якими було задоволено подання виконавця про звернення стягнення на земельну ділянку з підстави того, що суди попередніх інстанцій не з'ясували юридичного факту належності майна, та не з'ясували, хто саме є її власником на час

розгляду подання. Зауважено про наявність простроченого рішення сільської ради про дозвіл на складання проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, та не надання будь-яких правостановлюючих документів на земельну ділянку.

Отже, належним документом, що підтверджує право власності, в даному випадку суд визнає не рішення сільської ради про дозвіл на складання проекту землеустрою, а акт про право приватної власності на ділянку.

За висновками Миколаївського апеляційного суду від 27.08.2019 р. у справі № 488/3753/17, жилий будинок, з приводу звернення стягнення на який виконавець звернувся до суду, не був введений в установленому порядку в експлуатацію, а тому за таких обставин неможливо проведення державної реєстрації права власності на цей об'єкт, і передчасним є вирішення питання про звернення стягнення на цей об'єкт до введення його в експлуатацію.

Інша корисна практика

Зважаючи на інші аспекти виконавчого провадження, доцільно також враховувати висновки Великої Палати Верховного Суду, викладені у постанові від 18.12.2019 р. у справі № 200/22329/14-ц про те, що державній реєстрації підлягає право власності тільки на ті об'єкти нерухомого майна, будівництво яких закінчено, та які прийняті в експлуатацію у встановленому порядку.

Так, Верховний Суд проаналізував положення ст. 331 ЦК України у системному зв'язку з нормами статей 177-179, 182 цього кодексу, ч. 3 ст. 3 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та дійшов висновку, що право власності на новостворене нерухоме майно як об'єкт цивільних прав виникає з моменту його державної реєстрації.

За приписами ст. 18 Закону України «Про основи містобудування», закінчені будівництвом об'єкти підлягають прийняттю в експлуатацію в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Експлуатація не прийнятих у встановленому законодавством порядку об'єктів забороняється.

За положеннями пункту 2 Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. № 461, прийняття в експлуатацію об'єктів, що належать до I-III категорій складності, та об'єктів, будівництво яких здійснено на підставі будівельного паспорта, проводиться шляхом реєстрації Державною архітектурно-будівельною інспекцією України та її територіальними органами поданої замовником декларації про готовність об'єкта до експлуатації.

Отже, за висновками суду, державній реєстрації підлягає право власності тільки на ті об'єкти нерухомого майна, будівництво яких закінчено та які прийняті в експлуатацію у встановленому порядку. Визнання ж права власності на об'єкт незавершеного будівництва, не прийнятого до експлуатації, в судовому порядку нормами ЦК України чи іншими нормативними актами не передбачено.

Підсумки

Таким чином, головними умовами для задоволення судами подань виконавців про звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, є:

здійснення усіх передбачених Законом заходів для належного виконання судового рішення;

відсутність у боржника грошових коштів або рухомого майна, за рахунок яких можна задовольнити вимоги стягувача;

наявність належних доказів, які підтверджують факт, що нерухоме майно за боржником не зареєстроване;

наявність належних доказів, які підтверджують факт, що боржник є володільцем майна;

у випадках, передбачених законодавством, майно введено в експлуатацію.

Звичайно, в судовій практиці є й інші підстави для відмови у задоволенні таких подань виконавців, проте вони не мають системного характеру (<https://sud.ua/ru/news/blog/164417-zvernuti-styagnennya-na-nezareyestrovane-mayno-scho-potribno-vrakhuvati>). – 2020. – 25.03).

***

Блог на сайті «ЗІК»

Про автора: Б. Данилишин, український політик, економіст і державний діяч. Міністр економіки України у 2007-2010 рр

Зміни до держбюджету-2020: Процес руйнування наукової сфери вже запущено

Уряд України на чолі з прем'єр-міністром Денисом Шмигалем планує переглянути держбюджет-2020 і провести його секвестр, що необхідно в умовах кризи. Але вони забувають про важливу галузь українського економічного прогресу.

Про це пише Богдан Данилишин на своїй сторінці в Facebook.

В даний час йдуть дискусії щодо змін до державного бюджету на 2020 рік.

Важливе значення буде мати не тільки дефіцит державного бюджету, навколо якого піднімається стільки галасу - зараз майже всі країни його закладають, а підходи щодо підтримки вітчизняного виробника та науки. Не чиновник, а національний виробник і наука будуть визначати подальший розвиток держави.

Мають бути збережені всі видатки розвитку, які забезпечують можливість для вітчизняних виробників вижити в цей складний час. Обмежені до мінімальних видатки для контролюючих і наглядаючих структур різного рівня.

Активна підтримка державою сфери досліджень, розробок та інновацій, покликана генерувати позитивні ефекти для всього суспільства, сприяючи поширенню нових знань і розширюючи потенціал виробництва якісно нових товарів і послуг. В Україні ж, на жаль, державна політика останніх років фактично підривала основи розвитку національної інноваційної системи. Як наслідок, країна виштовхується на узбіччя світового науково-технологічного розвитку - інноваційна активність вітчизняних підприємств та їх попит на науково-інноваційні розробки є критично низьким, а рівень державного фінансування наукової сфери є несумісним з

цілями отримання нових знань та способів їх застосування.

Згідно з пропонованими змінами до державного бюджету України на 2020 рік передбачається тотальне скорочення державних видатків на наукову сферу. Слід зазначити, що рівень цих витрат порівняно з іншими країнами і так знаходився на критично низькому рівні: за планом на 2020 р. - 10,6 млрд грн (або 0,2% ВВП), при тому що відповідно до статті 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» держава має забезпечувати бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі ... не менше 1,7% ВВП.

Однак впродовж останніх 15 років пріоритетність науки серед напрямів спрямування видатків державного бюджету скоротилась більш ніж вдвічі - якщо в 2015 р. частка витрат на науку серед бюджетних видатків державного бюджету становила 2%, то в середньому за останні 4 роки – лише 0,8%.

Як наслідок скорочення державної підтримки науки - Україна зараз знаходиться серед країн з найнижчим рівнем «науково-дослідної капіталізації» ВВП. Так, виконані в Україні дослідження і розробки (ДіР) в 2019 р. становили за оцінкою лише 0,4% ВВП, в той час як в середньому по країнах ОЕСР цей показник становить 2% ВВП. Згідно стратегії ЄС «Європа-2020» поставлено завдання довести рівень фінансування науки в країнах ЄС до 3% ВВП в 2020 році.

Довідково: Порівняно з країнами ОЕСР, частка ДіР в економіці України відповідає рівню таких країн, як Чилі, Румунія, Латвія, Аргентина. Найбільші обсяги виконання ДіР спостерігаються у Швейцарії – 3,4%; Кореї – 4,2%; Ізраїлі – 4,3% ВВП.

За останні 10 років чисельність дослідників України скоротилась більш ніж вдвічі. Україна входить до числа країн з найменшою концентрацією дослідників: 12 осіб на 10000 населення проти 55 в країнах Європи та ОЕСР.

Зазначені невтішні для України цифри говорять про те, що процес руйнації наукової сфери України вже запущено – активно відбувається виїзд наукових кадрів за кордон, їх

працевлаштування у інших сферах, погіршення вікової структури науковців, втрата наукових шкіл, деградація матеріально-технічної бази наукових установ. При продовженні зазначених тенденцій ще кілька років з високою вірогідністю у науковій сфері проявлятиметься ефект гістерезису, внаслідок якого відродження української науки буде неможливим навіть при суттєвому збільшенні бюджетного фінансування. Українська наука просто перестане існувати як інститут українського суспільства.

Додатково

За даними досліджень, проведених в ДННУ «Академія фінансового управління» на основі даних 33 країн за 15 років, встановлено, що усереднений приріст реального ВВП при зростанні ДіР становить близько 0,3% ВВП за 1% зростання ДіР (https://zik.ua/blogs/zminy_do_derzhbiudzhetu_2020_protse_ruinuvannia_naukovoji_sfery_vzhe_zapushchenyi_963545). – 2020. – 27.03).

***

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Павло Бакунець, народний депутат України, Об'єднання «Самопоміч»

Більшість жителів не відчують прямих змін від укрупнення районів

Реформа децентралізації повільно переходить на новий етап – створення субрегіонального рівня. ОТГ будуть об'єднувати у нові структури, значно більші від існуючих районів. Імовірно, нова адміністративно-територіальна структура отримає назву «повіт». Чим нові повіти будуть відрізнятися від нинішніх районів і чи вплинуть зміни на пересічних мешканців – пропоную розібратися разом.

Адміністративно-територіальна реформа передбачає три рівні організації: базовий – ОТГ (об'єднання сіл і міст в громади, наприклад, Яворівську ОТГ та Новояворівську ОТГ), субрегіональний – об'єднання ОТГ в повіти, регіональний – об'єднання повітів в області. Слово «повіт» поки не закріплено юридично, але для зручності буду вживати саме його.

Днями відбулася онлайн нарада, під час якої профільне міністерство, представники обласних адміністрацій та народні депутати вперше обговорили творення субрегіонального рівня. У міністерстві наполягають, щоб замість теперішніх районів в областях було не більше 5 повітів. До слова, Львівщина має 20 районів.

Які принципи створення «повіту»?

Географічно цілісна територія. Одна ОТГ не може належати одночасно до кількох повітів, а територію повіту не може розділяти інший.

Мінімальне населення – 150 тисяч. Реформа передбачає укрупнення територій та оптимізацію органів державної влади, звідси впливає обмеження.

Центр повіту – місто з населенням понад 50 тисяч. У центрі повіту будуть працювати територіальні центри органів державної влади, а велика кількість населення передбачається, щоб була наявність кадрів для них.

Радіус повіту – до 60 км. Так мешканці найвіддаленіших населених пунктів зможуть дістатися центру протягом години їзди.

Центром повіту не можуть бути міста, які розташовані в 30-ти кілометровій зоні від обласного центру.

Для чого створюють повіти?

За попередньою інформацією, у повітів не буде свої рад та бюджету. Вони потрібні для ефективної роботи місцевих представництв органів державної влади – прокуратури, судів, поліції, виконавчої служби і т.д. З'явиться ПРЕФЕКТУРА, яка буде наглядати за дотриманням законності у повітах.

Як є зараз. СБУ з центром у Жовкві обслуговує Жовківський, Яворівський, Городоцький та Мостиський райони. Нацполіція з центром у Яворові обслуговує Городоцький і Яворівський райони. У кожному районі є власна райдержадміністрація.

Як буде після реформи. Наприклад, імовірний Самбірський повіт з центром у місті Самбір, об'єднає більшість територій нинішніх Самбірського, Старосамбірського, Турківського районів. І в Самборі буде центральне відділення СБУ, поліції, прокуратури та інших служб. Райадміністрацій не буде, працюватиме єдина префектура у Самборі.

Що зміниться для пересічного українця?

Більшість жителів не відчують прямих змін на собі, адже майже усі адміністративні послуги вони будуть отримувати в центрі своєї ОТГ. З непрямих плюсів – зменшиться кількість місцевих чиновників, яких мешканці утримують з своїх кишень за рахунок податків.

Які загрози укрупнення?

В Уряді планують створити мінімальну кількість повітів і в погоні за «мінімальністю» інколи втрачається здоровий глузд. Я маю на увазі величезний Львівський повіт, який крім міста Львова має об'єднати Яворівський, Жовківський, Пустомитівський, Городоцький, Кам'янка-Бузький, частину Перемишлянського районів.

Таке грандіозне укрупнення недоцільне, адже віддалені від Львова Яворівська, Новояворівська, Мостиська та Шегинська ОТГ стануть периферією повіту. Крім того, відстань від населених пунктів цих ОТГ до Львова часто перевищує 60 км.

У мене є пропозиція – створити з цих громад окремих повітів. Але я усвідомлюю, що такий підхід суперечить кільком принципам формування повітів. Тому ми будемо працювати над тим, щоб переконати міністерство і експертів у необхідності окремого повіту для цих громад, і шукатимемо шляхів для забезпечення його нормального функціонування. До кожної справи потрібно підходити зі здоровим глуздом (https://zaxid.net/bilshist_zhiteliv_ne_vidchuyut_pryamih_zmin_vid_ukrupnennya_rayoniv_n1499943).- 2020. – 26.03).

***

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Андріана Шехлович, економічна експертка, старший науковий співробітник Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові

Українська економіка в умовах карантину, як діяти?

25 березня уряд запровадив надзвичайну ситуацію по всій території України та продовжив дію карантину ще на місяць – до

24 квітня. З медичної точки зору – це правильне рішення. Усе, аби розтермінувати в часі пікове навантаження на систему охорони здоров'я, яка виявилася зовсім неготовою протистояти коронавірусу. Поки руками волонтерів забезпечуються першочергові потреби медзакладів та лікарів, економічна діяльність в Україні практично зупинилася внаслідок жорстких обмежувальних заходів.

Маємо розуміти, що зупинка економіки через карантин може призвести до наслідків значно гірших, ніж сама пандемія. Бо неможливо ефективно здійснювати лікування людей, якщо в країні немає економічного розвитку. Масові невиплати заробітних плат, зростання рівня безробіття, збитковість цілих секторів економіки, зменшення податкових надходжень до Державного та місцевих бюджетів – це лише частина проблем, які нас очікують вже в найближчі місяці. Значна кількість малих підприємців може опинитись на межі банкрутства, або ж буде змушена припинити свою діяльність.

Фахівці уже прогнозують – через пандемію економічне зростання в Україні сповільниться до 1,9%, тоді як зростання ВВП України цього року очікувалося на рівні 3,6%. А такі міста як Львів, ділова активність яких прямо пропорційно залежить від розвитку сфери послуг, відчують вплив карантину першочергово.

Якщо ми хочемо уникнути плачевних наслідків і пройти економічну кризу з найменшими втратами для суспільства, то діяти потрібно негайно.

Що зробили інші країни?

Уряди іноземних держав вже почали анонсувати запуск антикризових пакетів економічних дій. У США та Німеччині створені Фонди економічної стабільності для кредитування постраждалих підприємств, а також запроваджуються податкові канікули для малих підприємств найбільш постраждалих секторів економіки.

Польський уряд анонсував великий пакет допомоги економіці та підприємцям у зв'язку з пандемією коронавірусу. Завдяки цьому держава покриватиме 40% заробітної плати

працівників компаній для уникнення звільнень. Також працівникам відтермінують виплати по соціальному страхуванню.

Що робить Україна?

Ситуація з ускладнюється тим, що достатньої підтримки з державного бюджету підприємці, на відміну від своїх колег із країн-членів ЄС, отримати не зможуть. Адже український бюджет перебуває у критичному стані. За різними оцінками, державний бюджет України протягом 2020 року може недоотримати 150-200 млрд грн. Це близько 20% планових надходжень. Ще 30-50 млрд грн. недонадходжень можуть мати місцеві бюджети.

Водночас на державному рівні є певні позитивні спроби полегшити умови для бізнесу в період карантину. Прийнято законопроекти №№ 3219 та 3220, які містять чимало регуляторних та податкових нововведень для підприємців:

З 1 березня по 30 квітня звільняються від сплати за себе ЄСВ ФОПи, фермерські господарства та особи, які проводять незалежну професійну діяльність (нотаріуси, адвокати, архітектори та ін.); скасовуються штрафні санкції за несвоєчасну сплату/перерахування ЄСВ та несвоєчасне подання звітності; платникам ЄСВ не нараховується пеня, а нарахована пеня за ці періоди підлягає списанню. Крім того, з 18 березня по 18 травня встановлено мораторій на проведення документальних перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати ЄСВ.

З 18 березня до 31 травня буде діяти мораторій на документальні та фактичні податкові перевірки бізнесу, а вже розпочаті будуть призупинені. При цьому, підприємці, які порушують податкове законодавство, будуть звільнені від штрафних санкцій.

З 1 березня до 30 квітня власники звільняються від плати за землю та податку на нежитлову нерухомість.

На 3 місяці відтерміновано обов'язкове введення РРО для ФОП 2-4 групи.

Карантин офіційно буде вважатися формальною ситуацією. Це може бути корисним для підприємців, які втратили змогу виконувати зобов'язання за договорами.

Крім того, є і позитивні кейси на місцевому рівні. Такі міста як Київ та Львів звільнили підприємців від сплати оренди приміщень комунальної власності.

Враховуючи факт продовження карантину, цього недостатньо, щоб уникнути жаклих наслідків економічної кризи, тому влада повинна розробити економічну стратегію, яка буде підходити до вирішення проблеми комплексно. Ми розуміємо, що карантин хоч і зупиняє рух багатьох процесів, але життя триває і підприємцям потрібно платити зарплати, оренду приміщень тощо.

Щоб врятувати економіку України і не допустити вже через кілька місяців її повного краху потрібно:

максимально скоротити некритичні видатки з Державного та місцевих бюджетів, перенести фінансування незахищених статей на другу половину 2020 року;

запровадити державну підтримку критично постраждалих секторів економіки;

зменшити бюрократію для бізнесу та спростити дозвільні процедури, не стягувати штрафи за встановлені порушення у випадку, якщо вони обумовлені карантинними обмеженнями;

запустити загальнодержавну програму кредитування бізнесу та максимально використати доступні кредитні програми міжнародних фінансових організацій.

Ці кроки суттєво необхідні, адже лише так ми зможемо зменшити наслідки кризи і сподіватись на відновлення економіки нашої країни (https://zaxid.net/ukrayinska_ekonomika_v_umovah_karantinu_yak_diyati_n1499941). – 2020. - 26.03).

***

Блог на сайті «AgroPolit.com»

Про автора: Леонід Корейба, голова громадської спілки «Центр розвитку земельних правовідносин в Україні»

Невигребувані паї – ласий иматок для сільськогосподарських підприємств і не тільки?

Земельна реформа просувається вперед, але насущні земельні питання продовжують

роздирати життя власників паїв, орендарів та місцеві органи влади. Одне із таких питань – невитребувані паї. Критичний час «Че» по них настане вже у 2024 році. Йдеться про майже 2 млн га сільськогосподарської землі, яка перейде у комунальну власність, чим буде порушено права тих власників земельних часток (паїв), які не змогли, або не встигли оформити свої наділи належним чином.

Подивимося у деталях, що таке невитребування для орендарів сільськогосподарських земель та для сучасних територіальних громад.

Для сільськогосподарського підприємства звісно, легше заключити договір із сільською радою відразу на декілька ділянок, ніж вишукувати землевласників та домовлятися окремо з кожним про вигідніші умови оренди, стараючись запропонувати більшу суму орендної плати, ніж інші навколишні орендарі, або намагатися привернути якимось іншим чином увагу до своєї агрофірми.

Проте, подивимось на інший бік медалі. По-перше, орендар бере на себе ряд витрат:

на розробку технічних документацій із землеустрою, на формування відомостей в земельному кадастрі, на рестрацію речового права оренди

По-друге, договір оренди, укладений на невитребувані земельні частки (паї), припиняється за умови появи власника паю. Якщо власник з'являється заздалегідь до збирання урожаю – орендар має виплатити відшкодування збитків, пов'язаних із тимчасовим зайняттям земельної ділянки.

Користуватися невитребуванням також можна уклавши емфітевзис. Останній дозволяє повністю використовувати його переваги над негнучким договором оренди. Оскільки тут сміло варіюють сумою за купівлю права користування, навіть у вигідний для орендаря бік.

Крім того, усім відома стаття 409 Цивільного кодексу щодо невеликої кількості перерахованих прав орендодавця при продажу права користування земельної ділянки. Серед них: наглядати за використанням ділянки за цільовим призначенням та не заважати орендарю здійснювати свою сільськогосподарську діяльність на цій земельній ділянці.

Здається вигідна справа. Але з появою землевласника емфітевзис також постає під питанням припинення. Та не завжди власник витребуваного паю заключає договір з тим самим підприємством, у чиєму користуванні був пай. Крім того, сумнівною є перепродаж права користування іншим сільськогосподарським підприємствам. Адже в законі визначено обмеження щодо цього.

То що ж таке невитребуваний пай? Чи є на сьогодні вірним твердження того, що невитребувана ділянка – значить не сформована, про яку немає відомостей у земельному кадастрі. Натомість стаття 13 закону «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» говорить, що невитребуваною є земельна частка (пай), на яку не отримано документ, що посвідчує право на неї. За новою редакцією вище згаданого закону від 16.01.2020 такі невитребувані ділянки переходять у комунальну власність громади, в межах якої вони розташовані. Цікавим є положення, зазначене у тому ж законі, щодо дозволу передачі сільською радою невитребуваних до 2025 року паїв у власність. При цьому не вказано, кому і за яких умов. Отже, невдовзі мати у власність невитребувані сьогодні паї можуть люди чи підприємства, які не були у списках членів колишніх КСП та не є їх правонаступниками. Припустимо, якщо декілька людей відмовилися б від своєї частки (паю) в момент проведення розпаювання, то очевидно, що ця територія додалася б у загальний процес розпайовки, та кожен із його учасників мав би більшу площу у власності.

Громадська спілка «Центр розвитку земельних правовідносин в Україні» провела дослідження в межах декількох сільських рад Житомирської області щодо кількості невитребуваних паїв та їх площі. Наприклад, на території Крайвщинської сільської ради всього 116 невитребуваних паїв загальною площею 345 га. Загалом по області невитребувані паї є у кожній сільській раді. Їх площі коливаються в межах 20-500 га. Можна грубо підрахувати на всю площу територіальних громад по області, що станом на 2025 рік у комунальній власності опиниться 14820 га.

Отримавши землю у власність громади зможуть правомірно володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками значної площі. При цьому важливим чітке передбачення у законодавстві функцій саме розпорядження такими територіями. Що, перш за все, має відображати інтереси жителів громади, планування і розвиток її території. Нажаль ці питання залишаються поза увагою. Хоч способи їх вирішення та втілення в життя треба планувати вже сьогодні. Це допоможе уникнути постійного щоквартального внесення правок у закони та прийняття поспішних рішень, які стануть на заваді та не дозволять скористатися привілеями отриманих земель для розвитку територій (<https://agropolit.com/blog/373-nevitrebuvani-payi--lasiy-shmatok-dlya-silskogospodarskih-pidpriyemstv-i-ne-tilki>). – 2020. – 02.04).

***

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Віталій Гацелюк, національний менеджер програм з питань правової реформи Координатора проектів ОБСЄ в Україні

Карантин суворого режиму або чи маєте Ви право зберігати спокій

Станом на 30 березня 2020 року Україна перебуває у вирі подій, тісно пов'язаних із протидією коронавірусу. Швидких трансформацій зазнає функціонування держави, робота бізнесу, життя громадян. В такому самому антивірусному «турборежимі» працює і правова система. Фактично, правотворення та правозастосування «наздоганяють» протиепідемічні заходи, і при цьому «юридична бездоганність» нових нормативних актів, а також «з коліс» напрацьована практика їх застосування викликає питання.

На фоні експоненціального зростання кількості хворих у світі дискусії про «адекватність» хаотичного запровадження обмежувальних заходів і санкцій за їх порушення можуть видатися зайвими та навіть шкідливими, адже під час пожежі не до ремонту. Але хто дасть гарантію, що постраждали від

обмежень потім не почнуть масово тягнути в суди застосувальників та знімати з держави (читайте - платників податків) чималі компенсації. А головне, найбільший ризик в тому, що деякі обмеження та практики можуть пережити кризу і залишитися з нами надовго. Відомий історик та філософ Юваль Ной Харарі в колонці для Financial Times згадує, що вимоги до приготування пудінгу, ухвалені Ізраїлем 48-року в умовах боротьби за виживання, були скасовані лише півстоліття потому. Він наводить і багато інших прикладів, але в будь-якому разі краще з самого початку подбати про те, що будь-які заходи щодо реагування на надзвичайні події, вживалися відповідно до закону, пропорційно і до того ж коректно роз'яснювалося людям.

Так, Президент у зверненні від 27 березня зазначив, що «до кінця п'ятниці, 27 березня, буде закрито державний кордон та припинено всі пасажирські перевезення. Про тих, хто не зможе повернутись у найближчі два дні, подбають наші дипломатичні представництва та українські громади за кордоном. Ми поступово повертатимемо вас з-за кордону, але з урахуванням епідемічної ситуації у місці вашого перебування, а також – рівня забезпечення необхідними засобами та готовності медичної системи до вашої обов'язкової ізоляції».

Такий меседж викликає подив з огляду на статтю 33 Конституції, відповідно до якої громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну. Вочевидь, саме з огляду на неї вже 28 березня МЗС на своєму веб-сайті оприлюднило «Відповіді на питання про нові правила перетину кордону з 28 березня», де окремо зазначило про можливість повернутися в Україну пішки чи на авто в будь-який момент. До речі, посилання на самі «нові правила» та акт, яким вони введені в дію, документ не містить.

Багато процедур тимчасово працюватимуть «по аналогії» та в режимі ad hoc, наприклад це стосується можливості парламенту працювати дистанційно. Про це докладніше тут і тут.

Проте, в царині обмежувальних правових інститутів «тимчасовість» може мати

неочікувані наслідки. Наприклад, введення/ посилення кримінальної чи адміністративної відповідальності на певний період не матиме жодного сенсу, якщо згодом ці норми скасують/пом'якшать, адже це матиме зворотну силу.

Отже, важливим є наступне:

1) В якому правовому режимі ми живемо?

2) Які додаткові повноваження мають представники влади (яким про обережність при застосуванні сили окремо нагадав Заступник Генерального прокурора, а про неконституційність потенційної примусової госпіталізації – експерти);

3) Яка відповідальність наступатиме за порушення нових обмежень?

Не повторюючи вже оприлюднені думки та аналітику, наведемо основні відповіді на ці запитання крізь призму можливого посилення репресивного тиску на особу з боку держави. Адже не завжди легко провести чітку паралель між постановою Уряду про карантин та застосуванням поліцейськими сили до конкретної людини аби змусити її покинути автобус на зупинці, або зупинкою авто на в'їзді до столиці для перевірки температурного режиму.

Порушення прав людини під час пандемії: де межа? а

1. Країна як режимний об'єкт.

Станом на зараз в Україні водночас діють два взаємопов'язані правові режими: режим карантину та режим надзвичайної ситуації.

Режим карантину запроваджено на всій території держави з 12 березня по 24 квітня 2020 року (Постанова КМУ 2011 із подальшими змінами) відповідно до статті 29 Закону України “Про захист населення від інфекційних хвороб”.

Відповідно до Закону, у рішенні про встановлення карантину зазначаються обставини, що призвели до цього, визначаються межі території карантину, затверджуються необхідні профілактичні, протиепідемічні та інші заходи, їх виконавці та терміни проведення, встановлюються тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткові обов'язки, що покладаються на них...

До скасування карантину його територію можуть залишити особи, які пред'явили довідку, що дає право на виїзд за її межі.

Організація та контроль за дотриманням встановленого на території карантину правового режиму, своєчасне і повне проведення профілактичних і протиепідемічних заходів покладаються на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Як бачимо, ідея карантину, закладена в законі, передбачає, що цей режим не розповсюджується на всю територію держави. Про це свідчить чимало норм Закону. Зокрема, такі повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, як встановлювати особливий режим в'їзду на територію карантину та виїзду з неї громадян і транспортних засобів, а у разі необхідності - проводити санітарний огляд речей, багажу, транспортних засобів та вантажів.

Основні обмеження, про які зараз багато пишуть (заборона навчання, масових заходів, роботи суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, пасажирські перевезення тощо), запроваджені саме в межах режиму карантину.

Окрім карантину в Україні запроваджений режим надзвичайної ситуації. Цей режим її запроваджувався поступово: 16 березня – в Житомирській та Чернівецькій областях, 18 березня – в Київській області, 20 березня в місті Києві, Івано-Франківській та Дніпропетровській областях, 23 березня – в Донецькій, Тернопільській та Черкаській областях, і нарешті 25 березня – по всій території України до 24 квітня 2020 року.

Що це означає? Юридично такий режим вимагає переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації (до цього встановлювався такий режим для окремих її територіальних підсистем). Регламентується він Кодексом цивільного захисту.

Тож як співвідносяться карантин і надзвичайна ситуація? Згідно Кодексу цивільного захисту запровадження карантину, а також «обмежувальних заходів», зміст яких

не визначається, віднесено до одного з видів аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (стаття 78). У свою чергу, Закон про захист від інфекційних хвороб визначає обмежувальні протиепідемічні заходи як медико-санітарні та адміністративні заходи, що здійснюються в межах осередку інфекційної хвороби з метою запобігання її поширенню.

Саме про здійснення заходів щодо ліквідації наслідків НС з боку міністерств та інших суб'єктів говорить відповідне Розпорядження КМУ №338-р. Це важливо для визначення обсягу їх повноважень.

Виходить, що наразі карантин треба розуміти як складову заходів щодо ліквідації надзвичайної ситуації.

2. Who does what

Тут зосередимось на порядку залучення поліції та військовослужбовців, у спілкуванні з якими в даній ситуації з точки зору пересічного громадянина дуже важливо варто було б мати і розуміти чітко визначення меж дозволеного.

Карантин. Одразу зазначимо, що Закони «Про ЗСУ», «Про Національну гвардію» та «Про Національну поліцію» термін «карантин» не вживають взагалі.

Протидія інфекційним захворюванням регламентується Законом про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення №4004 від 1994 року та Законом про захист населення від інфекційних хвороб №1645 від 2000 року.

Як зазначалося, організація та контроль за дотриманням встановленого на території карантину правового режиму, своєчасне та повне проведення профілактичних і протиепідемічних заходів покладені на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Зокрема, їм надається право:

– встановлювати особливий режим в'їзду на територію карантину та виїзду з неї громадян і транспортних засобів, а у разі необхідності – проводити санітарний огляд речей, багажу, транспортних засобів та вантажів;

– створювати на в'їздах і виїздах із території карантину контрольні-пропускні пункти, залучати в установленому порядку для роботи в

цих пунктах військовослужбовців, працівників, матеріально-технічні та транспортні засоби підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, частин та підрозділів центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах оборони і військового будівництва, охорони громадського порядку.

З огляду на те, що вся територія України наразі є територією карантину, і відповідно встановлення КПП на в'їздах і виїздах з неї втрачає сенс, виникає питання, в чому може полягати «робота» на КПП військовослужбовців ЗСУ чи НГ або працівників національної поліції.

У свою чергу, Закон №4004 визначає, що Кабінет Міністрів України відповідно до закону впроваджує карантинно-обмежувальні заходи на території виникнення і поширення інфекційних хвороб та уражень людей. Він же вказує, що у разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму надзвичайного стану Головний державний санітарний лікар України вносить центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, обґрунтоване подання для прийняття рішення щодо звернення до Кабінету Міністрів України з пропозицією про встановлення карантину. У поданні зазначаються: період і межі території встановлення карантину; перелік проведення необхідних профілактичних, протиепідемічних та інших заходів, які можуть бути проведені у зв'язку з введенням режиму надзвичайного стану і встановленням карантину, виконавці цих заходів; вичерпні тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб, додаткові обов'язки, що покладаються на них. Отже, закон 4004 пов'язує встановлення обмежень прав фізичних та юридичних осіб саме із запровадженням іншого правового режиму – режиму надзвичайного стану.

Втім, такі повноваження як встановлення режиму в'їзду на територію карантину та виїзду з неї громадян і транспортних засобів, фактично передбачають додаткові до встановлених Урядом обмеження, а проведення санітарного огляду речей, багажу, транспортних засобів

та вантажів вимагає детальної регламентації, оскільки є очевидним зазіханням на права на свободу пересування, приватність та право власності.

Щодо ЗСУ, окрім всього, варто згадати частину четверту статті 17 Конституції: Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян. Конституція не забороняє залучення ЗСУ до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, але ставить чітку умову – за жодних обставин ЗСУ не можуть залучатися до заходів, які можна кваліфікувати як обмеження прав і свобод громадян. Навіть за режиму надзвичайного стану до його реалізації залучаються не ЗСУ, в Військова служба правопорядку - спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України. Єдиний виняток - надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру, які ставлять під загрозу життя і здоров'я значних верств населення і потребують термінового проведення великих обсягів аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт. Лише у такому випадку військові можуть виконувати ці роботи.

Закон про національну поліцію дає право поліцейському зупиняти транспортний засіб, якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху. В нашому випадку таким рішенням можна вважати застосовані навіть місцевими органами особливості режиму в'їзду чи виїзду з певної території.

Закон також дає право поліцейському проводити поверхневу перевірку речі або транспортного засобу (із вимогою до особи самостійно показати поліцейському вміст особистих речей чи транспортного засобу), що може бути використано для проведення санітарного огляду в режимі карантину. Проте, наявні підстави для застосування цього поліцейського заходу не містять згадку про карантин чи санітарний огляд.

Так само, норми про застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї містять положення, доволі далекі від карантинної тематики.

Отже, оскільки органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції), варто детальніше і якомога швидше виписати функції силових структур стосовно режиму карантину.

Надзвичайна ситуація. Цей режим набагато частіше зустрічається у законодавстві щодо «силовиків». Так, з'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до заходів щодо ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру.

Але, права і обов'язки військовослужбовців, які залучаються до здійснення таких заходів, визначаються законом, і наразі видається, що детального визначення їх немає.

Зокрема, Кодекс цивільного захисту визначає, що для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій відповідно до закону можуть залучатися Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи спеціального призначення, утворені відповідно до законів України. Умови залучення Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, утворених відповідно до законів України, для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій визначаються відповідно до Конституції України, законів України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про Збройні Сили України» та інших законів. При цьому у випадку запровадження надзвичайного стану у випадку пандемії залучення ЗСУ не передбачено. Норми вказаного законодавства посилаються одна на одну, і при цьому чіткий перелік прав та обов'язків військовослужбовців відсутній.

Національна гвардія. Однією з функцій НГУ є участь у підтриманні або відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю

та здоров'ю населення. Також є лише загальна норма без деталізації.

Поліція. Тут все трохи детальніше, але теж правова визначеність залишає бажати кращого. Так, поліцейській може обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг у разі затримання осіб відповідно до закону, під час аварій, інших надзвичайних ситуацій, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей.

Поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій. Навряд чи тут мається на увазі надзвичайна ситуація в сенсі Кодексу цивільного захисту.

Поліція сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

Поліцейській може обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг у разі затримання осіб відповідно до закону, під час аварій, інших надзвичайних ситуацій, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей (знову ж таки навряд чи мається на увазі режим надзвичайної ситуації).

Таким чином, правове регулювання ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та повноважень співробітників силових структур в цьому контексті є кращим, аніж у випадку з карантинном, проте на рівні закону бракує чіткої вказівки на те, які саме (можливо всі, а можливо лише частково) права військовослужбовців чи поліцейських можуть бути застосовані під час їх залучення в таких ситуаціях.

Адже, поняття «надзвичайна ситуація» в Законі про поліцію та «режим надзвичайної ситуації» відповідно до Кодексу цивільного захисту – це не тотожні правові режими і законодавство потребує термінових змін для їх узгодження.

3. Кримінальна та адміністративна відповідальність та їх процесуальні особливості для громадянина.

Не варто забувати, що навіть під час ліквідації надзвичайної ситуації поліція та всі інші правоохоронці продовжують виконувати свої основні обов'язки – протидіяти вчиненню адміністративних та кримінальних правопорушень.

І тут вони мають весь арсенал передбачених законом заходів. Тому існування матеріальних норм про адміністративну та кримінальну відповідальність за діяння, пов'язані з карантинном чи надзвичайною ситуацією, є необхідною умовою для застосування відповідних процесуальних повноважень.

Що це означає?

Законом №530 КУпАП було доповнено нормою про відповідальність за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами.

Відповідно, національна поліція, яка разом з іншими органами отримала право складати протоколи за цією статтею, може застосовувати будь-яке повноваження, передбачене в контексті протидії адміністративним правопорушенням (зокрема, доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення; зупиняє транспортний засіб, якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення).

До речі, серед правопорушень, при вчиненні яких застосовується адміністративне

затримання поліцейськими (стаття 262 КУпАП), порушення правил карантину не вказане.

КК України містить статтю 325 – порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань.

Відповідно, підозра щодо вчинення особою цього злочину (тут до викладення диспозиції також є питання) «вмикає» повноваження поліції по протидії злочинам.

І є ще одна універсальна формула – непокора законному розпорядженню уповноваженої особи (всім відома стаття 185 КУпАП). Якщо законна вимога правоохоронця стосується виконання режиму карантину чи НС, то злісна непокора буде кваліфікована за цією статтею зі всіма наслідками, включаючи вже і адміністративне затримання.

У КК є відповідно норма про опір працівникові правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків (стаття 344).

Таким чином, скоріш за все, норми про відповідальність за непокору також будуть використовуватися для забезпечення режиму карантину чи надзвичайної ситуації.

Проте, не варто забувати, що у випадку із адміністративною чи кримінальною відповідальністю особа набуває відповідного статусу з усіма можливостями правового захисту.

Підводячи підсумок, треба визнати, що правова система, як і всі інші системи організації життєдіяльності суспільства, виявилась не зовсім готовою до викликів протидії коронавірусу, і її швидка адаптація до вимог часу потребує спільних зусиль правників. Можна сказати, що і з правової точки зору, ми опинилися у великій компанії багатьох інших країн, де так само зараз юстиція лише намагається наздогнати державу, щоб прослідкувати, що наші з вами права і свободи не залишилися навіки поховані під пандемійними побоюваннями. Власне, про цю небезпеку і попереджає Харарі в своїй статті, що згадується на початку.

Інший тривожний дзвіночок – минулого тижня Генсек, Головуючий та всі керівники інституцій ОБСЄ (Бюро демократичних інститутів та прав людини, Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, Верховний представник з питань нацменшин) звернулися з відкритим листом до спільноти держав регіону, і в цьому листі заклик до солідарності межує із застереженням про те, що боротьба з пандемією не має покласти край демократії, а надзвичайні заходи мають бути «пропорційними тимчасовими, та такими, що відповідають верховенству права та міжнародним зобов'язанням».

Звісно, ми всі об'єднані спільною загрозою, і чим менше буде проявів безвідповідального ставлення громадян до запроваджених обмежень, тим простіше буде правоохоронній системі впоратися. Але держава, зі свого боку, має подбати про належне правове регулювання, захистивши і громадян від свавілля силових органів, і самих правоохоронців, які несподівано опинилися на передовій боротьби з пандемією (https://lb.ua/blog/vitalii_hatseliuk/454014_karantin_suvorogo_rezhimu_abo_chi_maiete.html). – 2020. – 30.03).

***

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Наталія Рябцева, заступник Голови НСЗУ

Національна служба здоров'я: як вона працює?

До початку карантину особливим випробуванням у позаробочому житті були великі родинні зібрання, на яких розпитували про реформу та про «Ой, як називається ця ваша нова служба?». Бо реформа медицини вже кілька років у пріоритетах громадян, а спрага до інформації шалена. Тож давайте розберемося, що й до чого.

Нова служба

«Ця нова служба» носить назву Національна служба здоров'я України (НСЗУ). Це зовсім новий орган влади, створений у 2018 році саме для реалізації ідей медичної реформи. Давайте пригадаємо основні ідеї реформи:

Держава починає використовувати кошти на медичну допомогу пацієнту, а не на утримання ліжок («пацієнт у центрі»).

Люди більше не прикріплені до медичних закладів за місцем прописки, а можуть вільно обирати, куди звернутися - і туди держава заплатить за них («гроші ходять за пацієнтом»).

Держава нарешті визначає перелік медичних послуг, які вона може гарантувати своїм громадянам у межах виділеного державного бюджету (аналог страхового полісу).

У новій системі діють прозорі правила, які однакові для всіх.

Медичні заклади отримують більше управлінської свободи, щоби ефективніше використовувати наявні ресурси.

Чому би просто не озадачити цим МОЗ, спитаєте ви? Відповідь доволі проста - бо це, насправді, величезний обсяг роботи, не притаманний міністерству. І всі країни, які пройшли шлях до цивілізованої медицини, в той чи інший спосіб виділили окрему організацію, яка відповідає за оплату за надану медичну допомогу. На початку цього важливого шляху знаходиться зараз і Україна.

І якщо ми вже говоримо про оплату за надану медичну допомогу, давайте також пригадаємо, що найкращим підходом в охороні здоров'я є стратегічні закупівлі.

Саме Національна служба здоров'я як стратегічний закупівельник аналізує потреби громадян у медичних послугах, визначає найбільш ефективні методи оплати за різні види послуг, а також обирає ті медичні заклади, які здатні надавати безпечну та якісну допомогу. Маючи прямі договори з медичними закладами, Національна служба здоров'я може оперативно реагувати на те, що відбувається з наданням послуг. Це особлива перевага для країн під час складних ситуацій, таких як пандемія коронавірусу, про що свідчить досвід інших країн.

Цитата зі статті The Economist: «Універсальні системи, на зразок Британської NHS, набагато легше справляються з мобілізацією ресурсів та кризовою адаптацією правил, в порівнянні з фрагментованими, приватними системами, які мусять розбиратись, хто кому повинен платити і хто за що відповідає».

А що там всередині?

Тож, ось вона, Національна служба здоров'я. Чим вона займається, що встигла зробити, що планує? І, до речі, як допомагає країні подолати коронавірус?

Всередині Національної служби здоров'я постійно відбувається кілька важливих та інноваційних для нашої країни процесів. Насамперед - розробка та вдосконалення того самого переліку гарантованих послуг, про який згадували вище. Ми називаємо його програмою медичних гарантій. Це той самий аналог страхового полісу від держави на медичні послуги.

Наступним кроком Національна служба здоров'я укладає прямі договори із медичними закладами (та аптеками) на надання послуг з програми медичних гарантій. Важливо, що перед тим Національна служба здоров'я продумує, а яким вимогам повинен відповідати медичний заклад, щоби укласти договір? Адже укладення договорів відбувається лише з однією метою - щоб громадяни могли отримати належну допомогу. Між НСЗУ та закладом / аптекою нема посередників, прямий договір, пряме звітування, пряма оплата.

Але НСЗУ має бути переконана, що сплачує за справжніх пацієнтів, за дійсно надану допомогу - і тому використовує різні інструменти, зокрема моніторинг. При чому, НСЗУ має три види моніторингу: автоматичний (аналіз великих масивів даних), фактичний (виїзди в заклади), клінічний (аналіз даних для оцінки якості послуг). Якщо моніторинг виявляє порушення умов договору, то спільно розробляється план удосконалення для закладу.

Оскільки ми вже згадали про дані, то їх у НСЗУ надзвичайно багато. Бо жодного кроку в реформі НСЗУ не робить без відповідного електронного рішення. Для цього є кілька підстав: потрібні справді надійні дані; потрібен швидкий доступ до найсвіжіших даних; можливість опрацьовувати величезні обсяги даних; прозорість рішень. Прибираючи можливість «домовитися», ми будемо нову, чесну систему. Кожен крок у якій зафіксований на аналітичних панелях на нашому сайті.

НСЗУ також допомагає медичним закладам готуватися до нової системи. Для цього окремих департамент - Академія НСЗУ - готує різні навчальні матеріали. Наприклад, онлайн курс з кодування за ДСГ (одразу забудьте цю аббревіатуру), невеликі посібники, інструкції та інше.

А ще родзинкою НСЗУ є контакт-центр за коротким номером 16-77. Дзвінки на цей номер безкоштовні, в автоматичному режимі чи від оператора можна отримати відповідь на питання про нові правила в охороні здоров'я. Це зовсім новий формат спілкування державного органу з громадянами.

Контакт-центр НСЗУ - 16-77

Що встигла зробити за ці два роки НСЗУ?

З 2018 року почали працювати нові правила для первинки. Первинка (або ж первинна медична допомога) - це ваш сімейний лікар або терапевт, або педіатр. Що змінилося? Насамперед, ви тепер можете вільно обирати лікаря та підтверджувати свій вибір поданням декларації. По-друге, це вплинуло на розподіл грошей між закладами - де більше пацієнтів, туди НСЗУ сплачує більше коштів. А пацієнти почали звертати також увагу на сервіс і ставлення до них у закладах. До речі, вперше держава почала платити приватним медичним закладам і лікарям-ФОПам. По-третє, багато лікарів і медсестер на первинці отримали помітне підвищення зарплати.

До речі, в новій системі розмір зарплати медика більше не залежить від Єдиної тарифної сітки, яку затверджує Кабінет міністрів. Відтепер це процес перемовин та укладення колективного трудового договору. Це питання, які узгоджуються між керівником закладу та медичними працівниками. Якщо керівник зацікавлений утримати чи залучити найкращих професіоналів, він буде шукати для цього управлінські та фінансові рішення. Адже від цього буде залежати й те, скільки пацієнтів звернеться до його закладу, а значить - і скільки коштів прийде від НСЗУ. Адже НСЗУ не платить зарплати чи комунальні послуги, НСЗУ оплачує надану медичну допомогу. Так зараз є на первинці, а з 1 квітня буде й в інших медичних закладах. До речі, в умовах боротьби з коронавірусом виважені управлінські рішення

щодо зарплат медичного персоналу особливо важливі.

Первинка

29,8 мільйонів людей обрали свого лікаря

1574 заклади первинної медичної допомоги

22 886 сімейних лікарів, педіатрів і терапевтів

У 2019 році НСЗУ запустила ще дві

програми - оновлену урядову програму реімбурсації «Доступні ліки», перевівши рецепти в електронний вигляд, та пілотний проєкт у лікарнях Полтавської області. Електронний рецепт допоміг пацієнтам отримувати ліки без прив'язки до місця прописки, лікарю - уважніше відслідковувати дотримання курсу лікування, уряду - розширити перелік препаратів у програмі. А пілотний проєкт у Полтавській області допоміг НСЗУ підготуватися до масштабних змін з 2020 року, а саме - до другого етапу реформи, що стартував 1 квітня.

«Доступні ліки»

14,8 мільйонів рецептів виписано

Понад 2 мільйони пацієнтів отримали ліки

Понад 8 000 аптек-учасниць програми

Що чекає нас у 2020

3 квітня 2020 року починає діяти повноцінна програма медичних гарантій (той самий аналог страхового полісу). А щоби програма медичних гарантій стала реальністю, Національна служба здоров'я навіть в умовах карантину успішно уклала договори зі «швидкою», поліклініками, лікарнями, онкодиспансерами та багатьма іншими закладами.

Про коронавірус

За наявності НСЗУ, як стратегічного закупівельника, країні легше подолати епідемію. Давайте розберемося, що ж саме робить НСЗУ задля подолання коронавірусу в Україні, спираючись на рекомендації ВООЗ.

Насамперед - це комунікації. З громадянами, медиками, місцевою владою та багатьма іншими. Наразі, НСЗУ пропонує декілька каналів інформації про коронавірус для різних цільових аудиторій.

Завдяки тому, що первинка (первинна медична допомога) вже працює за новими правилами, НСЗУ може ефективно поширювати потрібну інформацію серед сімейних лікарів,

залучати їх до комунікації та виявлення потенційних хворих. Також, НСЗУ має чи не найбільше інформації про потужності кожної лікарні в країні. Тому вже підготовлено не лише переліки, але й інтерактивні мапи, що будуть використовуватися для концентрації ресурсів (медиків та обладнання) і скерування пацієнтів саме в ті заклади, де вони зможуть отримати якісну допомогу.

Використання електронних інструментів дозволяє НСЗУ оперативно відстежувати ситуацію із захворюваністю та відповідно реагувати. Наприклад, побачивши, що в певній області виявляється найбільше випадків, можна спрямувати туди максимум ресурсів і посилити комунікації.

Наразі в роботі команди НСЗУ ще багато інших інструментів для подолання коронавірусу. Але про це - наступним разом.

На завершення

2020 рік стане важливим етапом переходу на нові правила для всіх - громадян, медичних закладів, уряду. А також викликом через коронавірус. Але разом ми точно впораємося. Особливо, якщо будемо дотримуватися єдиних правил (https://lb.ua/blog/natalia_riabtseva/454287_natsionalna_sluzhba_zdorovya_yak_vona.html). – 2020. – 02.04).

***

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Олександр Ганущин, голова Львівської обласної ради

Коли з Держбюджету будуть «коронавірусні доплати» медикам?

Від 17 березня 2020 року з часу ухвалення Верховною Радою України «антикоронавірусного закону» минуло вже 17 днів. А розрекламовані 200% доплат з Державного бюджету, котрі мали розпочатися протягом тижня, «живуть» поки що лише у заявах високопосадовців, а не на рахунках наших лікарів та медичного персоналу. Скільки так буде тривати, чи не поставить це ще більше під сумнів наступний етап реформи, що стартував 1 квітня – у цьому блозі.

Причина проблеми

Уряд розраховував знайти ці кошти через зміни до Державного бюджету України, котрі, як відомо, не були підтримані Верховною Радою. Тож тепер, коли не відома нова дата засідання парламенту, схоже цих грошей доведеться чекати ще довго. Та не лише українські законодавці винні у тому, що від слів про доплати з Держбюджету ніяк не можуть перейти до справи. Ось тут постараюся максимально доступно і на реальних прикладах пояснити, в чому ще є проблема і чому доплат можна чекати ще довго.

То скільки і хто виплачуватиме медикам?

Як відомо, задекларовано, що доплати мали б отримати працівники у закладах, котрі визначені для госпіталізації пацієнтів з COVID-19, а також залучені працівники екстреної медичної допомоги. Але наголошую, прямо вказується, що мова про заклади, котрі уклали договір про медичне обслуговування на відповідний пакет медичних послуг із Національною службою здоров'я. Для непосвячених – мова про модель переліку медичних послуг + лікарські засоби, з описом що і як держава готова оплачувати. Іншими словами - за що і як оплачуватимемо 200%.

Проте, як відомо, за пакетами медичних послуг НСЗУ платитиме лише з 1 квітня 2020 року. Жодної інформації, як має виглядати 28 за рахунком «антиковідний пакет послуг» для 240 лікарень поки що немає.

Зрештою, лише позавчора МОЗ офіційно висловився, що обіцяні 200% стануть трьома посадовими окладами, наголошую за березень 2020. Ніхто не говорить за квітень і далі, очевидно, мова про найгірший сценарій – платитимуть по «антиковідному пакету», якого станом на сьогодні нема.

Місцеве самоврядування, усвідомлюючи, що з доплатами у центрального уряду не зовсім складається, одразу взяли для себе звичну модель доплат у кризових ситуаціях. Так, на Львівщині виплачено один додатковий посадовий оклад усім працівникам обласних трьох установ + швидкої, котрі на передовій з коронавірусом, - 20 млн грн. Також у березні, на місцях мобілізовано ресурси для аналогічних доплат решті 7 лікарням на другому рівні.

Але, якщо наказ МОЗу стосується лише коштів місцевого самоврядування, то я можу лише привітати з цим усі місцеві ради – держава вкотре «повісила» на нас свої обов'язки. Хоча, навіть без провалених змін до Держбюджету уряд міг беззастережно провести ці видатки. Але цього разу знову перемогли фінансисти-консерватори, в народі «бухгалтери». На додачу нестримне бажання вирішити коронавірусом решту безліч питань одразу підвело ініціаторів масштабних перетворень до головного фінансового документа.

Так чи інакше – питання вкрай серйозне. Тому є відповідні розрахунки виплат за березень коштом державного бюджету, то дуже б просили шанованих урядовців оприлюднити їх. Ну, бодай, зведений ресурс і його джерело на цю ціль.

Про що забули в уряді?

План, як підтримати медиків у 240 лікарнях, не вичерпується лише виплатами тим, хто безпосередньо надаватиме допомогу у боротьбі з коронавірусом, і ось на кількох прикладах чому.

Візьмемо для прикладу Кам'яно-Бузьку районну лікарню та Львівський обласний госпіталь ветеранів війн та репресованих у Винниках.

Кам'яно-Бузька ЦРЛ повністю закрита з 21.03.2020. В ній проводяться заходи для прийому хворих на коронавірус. Вартість місячного утримання складає 2,8 млн.грн. Цілком очевидно, що лікарня не отримує кошти з НСЗУ у квітні і взагалі до завершення епідемії на коронавірус по шести пакетах медичних послуг, а «антикоронавірусний пакет» очевидно не перекриє 2,8 млн.грн. Невтаємниченим пояснюю – з 1 квітня 2020 лікарню мають фінансувати лише через надані об'єми пакетів медичних послуг, а жодного з них, окрім «антикоронавірусної допомоги», вона не надаватиме.

Шпиталь у Винниках. Без пацієнтів з 20.03.2020, аналогічно готується до прийому хворих на COVID 19. Місячне утримання 7,4 млн.грн. Жодної послуги з 9 законтрагованих договорів, окрім «антикорони» не надаватиме.

Якщо так проаналізувати усі 240 лікарень – вийде доволі кругла сума. У МОЗі це знають? Чи готовий уряд її «побачити» і дати чесну відповідь - хто за це платитиме?

Даю просту підказку – всі суми історичного бюджету в наявності, потрібно політичне рішення!

На коли нам, органам місцевого самоврядування, його чекати, шановні панове представники українського уряду, і чи готові Ви до нього?

Замість висновків.

Автор належить до тих, хто обстоював медичну реформу. Навіть тоді, коли окремі міністри в особі Маркарової звели її майже нанівець, обрізавши вартість медичних послуг, а з ними і зарплати медиків з 1 квітня 2020 року. Та що там зарплати - практично знищивши унікальні клініки і дороговартісну медицину. Та зволікання з відповіддю на питання, порушені у цьому блозі, ще більше поставить під сумнів її ефективність та реалізацію в умовах епідемії коронавірусу, що накопчується на Україну (https://lb.ua/blog/oleksandr_ganushchyn/454413_koli_z_derzhbyudzhetu_budut.html). – 2020. – 03.04).

***

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Павло Пархоменко, голова Бахмацького районного суду Чернігівської області

Проблеми встановлення вини особи при закритті справ про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи строків, передбачених КУпАП

При вирішенні питання про закриття справи у зв'язку із закінченням строків і встановленні вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення, такій особі повинна бути забезпечена належна правова процедура по висловленню власної позиції.

На сьогоднішній день проблематичним у правозастосовній практиці залишається питання про те, чи необхідно встановлювати вини

особи, яка притягується до адміністративної відповідальності у випадку закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП).

Встановлення або не встановлення вини може бути пов'язано з подальшими правовими наслідками притягнення (не притягнення) особи до адміністративної відповідальності. Наприклад, з відшкодуванням шкоди, якщо це стосується порушення правил дорожнього руху або можливістю перебування на посаді, якщо такі правовідносини пов'язуються із корупційними адміністративними правопорушеннями тощо.

Практика апеляційних інстанції різних областей містить позиції як на користь встановлення вини (див. для прикладу постанову Дніпровського апеляційного суду від 6 лютого 2020 року по справі № 183/7836/19), так і навпаки (див. для прикладу постанову Івано-Франківського апеляційного суду від 9 січня 2020 року по справі № 296/8999/19).

Виникнення обговорюваних суперечностей з нашої точки зору пов'язано із тим, що в першу чергу КУпАП, який є основним нормативно-правовим актом, що регулює порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення, був прийнятий ще за радянських часів, і повністю не відповідає умовам сьогодення, та належним чином не врегульовує відповідну процедуру.

По-друге, виходячи із специфіки розгляду справ про адміністративні правопорушення, їхній розгляд закінчується на другій інстанції, у зв'язку із чим в даній категорії справ відсутнє рішення найвищої судової інстанції, яке б могло стати відповідним прецедентом саме при розгляді справ про адміністративні правопорушення.

Хоча цікавим є факт, що при розгляді справи про відшкодування шкоди Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду неодноразово робив висновки про те, що з правового аналізу положень статті 38 КУпАП вбачається, що її застосування можливе лише у випадку наявності вини особи у вчиненні

правопорушення, адже у разі відсутності вини особи в скоєнні дорожньо-транспортної пригоди провадження у справі підлягає припиненню на підставі пункту 1 частини першої статті 247 КУпАП через відсутність події і складу адміністративного правопорушення, відтак така обставина, як закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених КУпАП, не є реабілітуючою, тобто не є обставиною, яка спростовує факт наявності вини особи в скоєнні ДТП.

Поряд з цим у своїй ухвалі від 19 червня 2019 року у справі № 927/120/18 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду вважав за необхідне відступити від наведеного вище правового висновку, оскільки постановою про закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення на підставі пункту 7 статті 247 КУпАП, у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, може бути належним доказом вини відповідної особи у вчиненні адміністративного правопорушення виключно лише у разі, якщо в такій постанові чітко встановлено та визнано доведеним як факт скоєння адміністративного правопорушення, так і чітко встановлено та визнано доведеним, що дане правопорушення скоєно саме конкретною, зазначеною в цій постанові особою. Справа була передана на розгляд об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

Ми все ж таки звернемо увагу на те, що вказані справи не були пов'язані з безпосереднім розглядом справ про адміністративні правопорушення, а більше стосувались питання відшкодування шкоди і доказування в господарському судочинстві, а тому не відображають проблематики провадження у справах про адміністративні правопорушення, що відбувається в судах загальної юрисдикції на підставі КУпАП.

Іншим цікавим моментом є те, що у квітні 2018 року Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного

провадження у справі за конституційною скаргою Пономарьова Руслана Олександровича щодо відповідності Конституції України положень пункту 7 статті 247, пункту 3 частини першої статті 284 КУпАП.

Отже, при вирішенні питання необхідності встановлення (не встановлення) вини при закритті справи за строками ми маємо дві протилежні позиції, одна з яких говорить «ЗА», а інша, навпаки, «НІ».

Говорячи по суті проблеми, підкреслимо, що прихильники позиції «щодо відсутності необхідності встановлювати вину особи» обґрунтовують її висновками, які були надані Науково-консультативною радою при Вищому адміністративному суді України.

Зокрема, у вказаному висновку було наголошено на тому, що пункт 7 частини першої статті 247 КУпАП не містить положень про наявність у суду повноважень щодо встановлення обставин вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі закриття провадження про адміністративні правопорушення.

Крім того, логічне тлумачення абзацу першого статті 247 КУпАП дозволяє дійти висновку, що встановлення зазначених у цій статті юридичних фактів є єдиною необхідною підставою для припинення будь-яких дій щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності незалежно від встановлених будь-яких інших обставин, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи про адміністративне правопорушення (стаття 280 КУпАП), у тому числі й вини особи у його вчиненні.

Таким чином, поєднання закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями, і прийняття таких двох взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. За правилами статті 284 КУпАП, рішенням, що доводить вину особи, є постанова про

накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини.

Отже, наявність або відсутність вини встановлюється саме під час здійснення провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Таким чином, у науковому висновку зроблено підсумки про те, що вина осіб, що притягуються до адміністративної відповідальності, не встановлюється у справах, у яких провадження закривається.

Розвиваючи дану позицію, її прихильники здійснюють посилання на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського Суду з прав людини (далі ЄСПЛ). Хоча дуже часто мається лише загальна фраза про порушення статті 6 Конвенції без розкриття проблеми, в чому саме порушена дана гарантія, і яка складова права на справедливий суд обмежена.

При цьому ми висловимо думку, яка підлягає окремій дискусії, про те, що не кожна справа про адміністративне правопорушення може бути віднесена до «кримінального обвинувачення» в розумінні статті 6 Конвенції (див. справу «Engel and Others v. The Netherlands»).

Далі підкреслимо, що описувана проблема за певних умов може бути пов'язана з порушенням принципу «презумпції невинуватості».

В такому випадку, серед іншого, можна звернутись до рішень ЄСПЛ у справах «Пантелеєнко проти України» та «Грабчук проти України».

В першій справі ЄСПЛ підкреслив, що судові рішення про закриття кримінального провадження проти заявника було сформульовано таким чином, що немає сумнівів щодо їх думки про те, що заявник скоїв злочин, який йому інкримінується.

Зокрема, національний суд зазначив, що матеріали справи містять достатньо доказів щодо встановлення факту підrobки заявником нотаріального документа та вчинення недійсної нотаріальної дії, єдиною причиною для припинення провадження є недоцільність переслідування у випадку малозначимості злочину. Це рішення було залишено в

силі Апеляційним судом, і Верховний Суд відхилив клопотання заявника про дозвіл подати апеляційну скаргу за касаційною процедурою. На думку ЄСПЛ, формулювання, що використовувалися національним судом, самі по собі були достатніми для встановлення факту порушення презумпції невинуватості. Той факт, що позов заявника про компенсацію було відхилено на підставі висновків, зроблених в ході кримінального провадження, тільки загострив ситуацію. Хоча національний суд дійшов висновку після слухання, проведеного в присутності заявника, що попередні провадження були некримінальними за природою та їм бракувало багатьох елементів, зазвичай властивих кримінальному розгляду. У зв'язку з цим не можна дійти висновку, що судовий процес закінчився чи мав намір закінчитися «доведенням вини заявника відповідно до закону». За таких обставин ЄСПЛ вважав, що аргументи, представлені національним судом, підтверджені під час апеляційного розгляду, а також відхилення клопотання заявника про компенсацію на тих же підставах становлять порушення принципу презумпції невинуватості (пункт 70).

В другій справі (пункти 44-45) ЄСПЛ зазначив, що справу заявниці було закрито слідчими органами на досудовій стадії частково через відсутність доказів у вчиненні злочину, та частково з підстав закінчення строків давності притягнення заявниці до відповідальності за халатність. Рішення слідчого було підтримане місцевим судом.

Дійсно, оголошення підозр стосовно невинуватості обвинуваченого є припустимим, доки в результаті закінчення кримінальних проваджень не було винесено рішення по суті справи. ЄСПЛ зазначає, що у цій справі рішення про закриття кримінальної справи проти заявниці були сформульовані у термінах, які не залишають сумніву щодо погляду на те, що заявниця вчинила злочин. Зокрема, у рішенні від 4 грудня 2000 року слідчий використав слова: «в діях [заявниці] є склад злочину» та «моменту, коли [заявниця] вчинила злочин», а місцевий суд зазначив, що в діяннях заявниці «вбачаються ознаки злочину, передбаченого статтею 167

Кримінального кодексу України». Провадження у місцевому суді, результатом якого стало рішення від 26 квітня 2001 року, не було кримінальним за суттю, і йому не вистачало ряду ключових елементів, які зазвичай характеризують судове кримінальне провадження. За цих обставин ЄСПЛ вважав, що мотиви, використані слідчим та місцевим судом, становлять порушення презумпції невинуватості.

Проте, нам здається, що існуючі гарантії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і практика ЄСПЛ не свідчать про автоматичне порушення прав особи у випадку встановлення її вини при закритті справи про адміністративне правопорушення у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення.

Ми з своєї сторони є прихильниками другої позиції: «щодо необхідності встановлення вини особи» у випадку закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених КУпАП.

В першу чергу сформулюємо просте питання: «навіщо закривати справу про адміністративне правопорушення у зв'язку із закінченням строків, у випадку, якщо відсутня вина особи у вчиненні адміністративного правопорушення»? В такому випадку на користь особі буде констатація її невинуватості.

Далі звернемо увагу на формулювання статті 38 КУпАП – «строки накладення адміністративного стягнення», яке все ж таки накладається лише на винну особу. Відповідно, і застосування даної норми (можливість застосування строків накладення адміністративного стягнення) повинно відбуватись лише у випадку встановлення вини особи у вчиненні правопорушення.

Тим більше, за своєю правовою природою звільнення від відповідальності у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення не є «реабілітуючою обставиною».

Ми не можемо погодитись із думкою про те, що пункт 7 частини першої статті 247 КУпАП не містить положень про наявність у суду повноважень щодо встановлення обставин вчинення адміністративного правопорушення.

Дану норму закону необхідно застосовувати у взаємозв'язку із іншими нормами. Зокрема пункт 7 частини першої статті 247 КУпАП містить посилання саме на статтю 38 КУпАП, яка, як ми зазначали вище, підлягає застосуванню лише у випадку, якщо наявна вина особи і існують підстави для накладення адміністративного стягнення.

Крім того, стаття 280 КУпАП встановлює обов'язок при розгляді справи про адміністративне правопорушення з'ясувати ряд обставин, в тому числі, чи винна особа в його вчиненні.

Так само і стаття 284 КУпАП не містить обмежень при винесенні постанови про закриття справи встановити вину особи.

В свою чергу законодавець передбачив іншу підставу для закриття провадження у справі за відсутності події і складу адміністративного правопорушення (пункт 1 частини першої статті 247 КУпАП).

Головне, з нашої точки зору, з метою уникнення порушення принципу презумпції невинуватості, при вирішенні питання про закриття справи на підставі пункту 7 частини першої статті 247 КУпАП і встановленні вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення, такій особі повинна бути забезпечена належна правова процедура по висловленню власної позиції, а судові рішення повинно бути мотивованим в підтвердження відповідної позиції і спростуванні доводів (<https://sud.ua/ru/news/blog/165095-problemivstanovlennya-vini-osobi-pri-zakritti-sprav-pro-administrativni-pravoporushennya-u-zvyazku-iz-zakinchennyam-na-moment-rozglyadu-spravi-strokov-peredbachenikh-kupap>). – 2020. – 01.04).

***

Юридический блог компании Jurimex

Про автора: Наталия Найман

Орендна плата на карантині?

Форс-мажор – слово, яке сміливо можна віднести до ТОП використовуваних слів в Україні за останній тиждень. А все чому?

ВРУ прийняла закон, яким віднесла карантин, встановлений Кабінетом Міністрів України, до форс-мажорних обставин, а пізніше і взагалі віднесла до підстав, за яких орендар може звільнитися від сплати орендної плати за час карантину.

Хоча, форс-мажор в оренді зовсім не новий, і підприємці масово вже зустрічалися з ним, коли почалося проведення антитерористичної операції на Сході України.

Головне запитання, чи може карантин як форс-мажор звільнити від сплати орендної плати? Розберемося разом.

Ні відвернути, ні передбачити

Щоб якась обставина, під дію якої потрапила сторона договору, могла вважатися форс-мажором (обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає), вона має відповідати таким ознакам:

- надзвичайність (тобто такі обставини носять винятковий характер і знаходяться за межами впливу сторін);

- непередбачуваність (настання або наслідки таких обставин неможливо було передбачити, зокрема на момент укладення відповідного договору, перед терміном настання зобов'язання або до настання відповідного обов'язку);

- невідворотність (непереборність) обставин (неминучість таких подій та (або) їх наслідків);

І найголовніше – причинно-наслідковий зв'язок між обставиною/подією і неможливістю використання приміщення.

Маю підозри, що мало хто вписував у свої договори карантин як форс-мажор, тому законодавець максимально спростив ситуацію та відніс карантин до законодавчо визначених обставин непереборної сили. Тому, карантин, запроваджений в Україні у зв'язку із Covid-19 – є форс-мажорною обставиною в силу положень статті 14-1 Закону України «Про торговельно-промислові палати в Україні».

Можна не платити?

Можна! Але тільки штрафні санкції (стаття 617 Цивільного кодексу України, стаття 218 Господарського кодексу України).

Форс-мажор не звільняє від сплати орендної плати. Тільки від відповідальності.

Але тут ВРУ прийшла на допомогу та вказала, що «з моменту встановлення карантину і до його завершення в установленому законом порядку наймач може бути звільнений від плати за користування майном відповідно до частини шостої статті 762 цього Кодексу».

Що це дає орендарям? Можливість не платити орендну плату, але за умови невикористання приміщення.

Зараз важко сказати як суди будуть розцінювати неможливість використання приміщення, якщо у ньому знаходилося майно орендаря, а діяльність здійснювати діяльність заборонено. Адже, це і є використанням.

Тому, як і до внесення змін до Цивільного кодексу України, найоптимальнішим варіантом залишається провести переговори з орендодавцем та домовитися про зменшення або відміну орендної плати, взявши на озброєння такі нормативно-правові акти:

постанова КМУ від 11 березня 2020 року № 211 (якою запроваджено карантин);

частина 6 статті 762 Цивільного кодексу України (частина 4 вказаної статті);

стаття 617 Цивільного кодексу України, стаття 218 Господарського кодексу України»

стаття 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні».

Не забувайте закріпити ваші домовленості у додатковій угоді до договору оренди.

Існує ще один варіант не платити орендну плату, більш радикальний.

Припинення зобов'язання у зв'язку із обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає (стаття 607 Цивільного кодексу України). Фактично, припинення орендного зобов'язання змусить вас забрати усі речі з приміщення (не використовувати його) та не надаватиме у подальшому права користування на це приміщення.

Довести наслідки

Саме час повернутися до причинно-наслідкового зв'язку.

Чи у всіх випадках карантин є обставиною, за яку орендар не відповідає? Звісно, ні!

Важливим є причинно-наслідковий зв'язок між запровадженням карантину та неможливістю використання приміщення.

Наприклад, якщо компанія, яка здійснює торгівлю одягом, орендувала приміщення для складу, але внаслідок карантину не має можливості продавати цей товар в своєму магазині. Є величезні сумніви, що за таких умов карантин можна вважати форс-мажором.

До того ж, відсутність у вас коштів для розрахунку не може вважатися форс-мажором (стаття 617 Цивільного кодексу України) та підставою для несплати орендної плати.

Важливо! Обов'язок доказування дії обставини непереборної сили (форс-мажорних обставин) та причинно-наслідкового зв'язку покладається на сторону, яка порушила зобов'язання.

Як засвідчити обставини непереборної сили?

Встановити настання форс-мажорних обставин може ТПП. Також органами, які мають таке право, є регіональні ТПП, але за умови, що сторони прямо погодили це в договорі. Інакше суд може не взяти до уваги сертифікат, виданий регіональною ТПП (про що свідчить судова практика).

Інші органи не уповноважені засвідчувати дію обставин непереборної сили та видавати сертифікати про це, а можуть тільки зафіксувати наявність або відсутність певного факту. Тому помилковою є думка, що довідки або листи будь-яких державних органів можуть бути підставою для звільнення від відповідальності у зв'язку з дією форс-мажорних обставин.

Для встановлення форс-мажору та отримання свідоцтва до ТПП (регіональної ТПП) подається заява визначеної форми з додатками. При цьому справляється плата, розмір якої затверджується ТПП.

І наостанок: сам по собі сертифікат про форс-мажорні обставини автоматично не дає можливості не платити орендну плату. Особа, яка потрапила під дію форс-мажору, повинна повідомити про це орендодавця у найкоротші строки.

Замість висновків. Віднесення карантину до форс-мажору, а потім і до можливих підстав для відміни орендної плати, не дає автоматичної законодавчої можливості не сплачувати орендну плату. Тому, все що залишається

– проводити переговори з орендодавцем, озброївшись законодавчими актами, та викладати домовленість письмово (<http://jurblog.com.ua/2020/04/karantin-ta-orendna-plata>). – 2020. – 07.04).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Василь Мокан, народний депутат України

10 «квітневих тез» про Фонд для боротьби із коронавірусом

На минулому позачерговому засіданні Верховної Ради депутати не підтримали запропоновані урядом зміни до держбюджету. Для ухвалення не вистачило лише кількох голосів. Відповідний законопроект був відправлений на доопрацювання для підготовки на повторне перше читання за скороченою процедурою.

Вимушене скорочення видатків міністерств та урізання капітальних витрат і т.зв. бюджетів розвитку з метою тимчасової концентрації фінансових ресурсів у спеціальному фонді із протидії епідемії викликало бурхливу реакцію як з боку самих народних депутатів, так і в середовищі стейкхолдерів та громадських активістів. Водночас не забуваймо, що статті 3 Конституції України визначає життя і здоров'я людини як найвищу соціальну цінність. Тому пріоритетом у роботі уряду і парламенту у найближчі місяці має стати боротьба із епідемією коронавірусу та його наслідками, а також збереження якомога більше життів наших громадян.

Окрім приведення до реалій макропоказників державного бюджету в умовах очікуваних негативних наслідків для економіки України зміни до закону також передбачали створення Фонду боротьби з хворобою COVID-19 у розмірі 97,1 млрд. грн. Цифри була погоджені у рамках домовленостей із МВФ.

Отже, спробую детально пояснити усі важливі аспекти і логіку функціонування Фонду.

1. Чому взагалі виникла потреба у створенні спеціального фонду? Наразі у держбюджеті

передбачений так званий Резервний фонд. Але його обсяги і можливості фінансування є обмеженими. Фонд боротьби з епідемією коронавірусу буде прописаний як окремий бюджетний рядок і дасть змогу використовувати не тільки власні ресурси, а й частково ті кошти та гранти, які повинні надійти від МВФ, ЄС, Світового банку.

2. Термін «Стабілізаційний фонд» буде замінено на «Фонд боротьби із хворобою COVID-19 та його наслідками». Це повинно підкреслити «спеціалізацію» Фонду та унеможливити розосередження ресурсів на інші потреби.

3. Кошти Фонду будуть спрямовані за двома напрямками:

- соціальний захист населення у період карантину (Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд із надання допомоги по безробіттю, перерозподіл зарплат, плюс обслуговування державного боргу);

- фінансування всіх необхідних протиепідемічних заходів, пов'язаних із протидією коронавірусу.

4. Функціонування Фонду має тимчасовий характер і передбачається на весь період тривалості карантину та наступні 30 днів після його закінчення. При оптимістичному сценарії протидії епідемії – це 2-3 місяці. Проте як буде розвиватися ситуація – спрогнозувати не може ніхто.

5. Залишаються незмінними всі видатки держави на армію та оборону. Агресію Росії ніхто не відміняв, тож навіть під час карантину ми зобов'язані бути спроможними у будь-який момент дати відсіч ворогові. Крім того, у повному обсязі зберігаються і навіть збільшуються видатки Міністерства охорони здоров'я та Мінсоцполітики – пояснювати чому, мабуть, зайве. Також не надто сильно обмежать бюджет МВС, адже саме за його рахунок здійснюються видатки на діяльність Нацполіції, Служби з надзвичайних ситуацій, Нацгвардії та прикордонників, тобто тих структур, які безпосередньо задіяні для протидії поширенню хвороби COVID-19.

6. Важливий аспект – цифра, яку мають акумулювати за рахунок оптимізації

бюджету – 97,1 млрд. грн – була погоджена із МВФ. Наші міжнародні партнери запропонували такий порядок дій – спочатку Кабмін та Верховна Рада оптимізує держбюджет (адже є невідповідність макроекономічних показників, статей видатків та доходів), акумулює внутрішні резерви, а решту МВФ надасть у вигляді кредиту. Підкреслюю, що умови кредитування Міжнародного валютного фонду є найбільш вигідними у світі.

7. Кабмін також домовився із МВФ про те, що частина траншу надійде на підтримку наших золотовалютних резервів і стабілізації національної валюти, а інша – на пряму до бюджету саме для протидії та подолання наслідків епідемії коронавірусу в Україні.

8. Зміни до державного бюджету не передбачають урізання соціально захищених статей. Видатки на зарплати, оплату комунальних послуг – зберігаються у повному обсязі. Людям пенсійного віку на період карантину заплановані доплати та індексація.

9. В уряді не стоїть завдання скасувати місцеві вибори – на час боротьби із коронавірусом було вирішено частково скоротити передбачену на це суму (із 2,2 до 1,2 мільярдів гривень), проте після стабілізації ситуації Кабмін планує віднайти необхідну частину коштів та профінансувати вибори у повному обсязі і у строки, як цього вимагає Конституція.

10. Загальна логіка така: спочатку боремося із епідемією, а далі, коли ситуацію вдасться стабілізувати, залишок акумульованих коштів у «Фонді на боротьбу із коронавірусом та його наслідками» буде пропорційно перерозподілений по напрямках на цільові потреби.

Наразі триває доопрацювання урядового законопроекту, під час якого й будуть остаточно узгоджені всі ці аспекти. Впевнений, що вже цього тижня на позачерговому засіданні Верховної Ради всі протиріччя вдасться подолати, а міністерства та профільні парламентські комітети спільно напрацюють той документ, який буде успішно прийнятий більшістю голосів народних обранців (https://lb.ua/blog/vasyl_mokan/454619_10_kvitnevih_tez_pro_fond.html). – 2020. – 06.04).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Бочаров-Туз, керівник медичної групи Коаліції громадських організацій Кіровоградської області «Рада Експертів»

Законопроект 1220: гармонізація нотаріальних дій до реалій практики

Громадян, підприємства і установи, замінять на фізичних та юридичних осіб, угоди і заяви змінять на документи а угоди на правочини. Ці та інші зміни до Закону України «Про нотаріат» пропонуються в законопроекті №1220.

Головне науково-експертне управління вважає зміни поверхневими і їх прийняття, на думку управління «не сприятиме стабільності законів та призведуть до нераціонального витрачання бюджетних коштів та пленарного часу парламенту». Чи насправді потрібні такі зміни, спробували розібратись експерти ГО «Асоціація Політичних Наук».

Автором, проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» (щодо усунення законодавчих колізій та прогалин)» з реєстраційним номером 1220 від 02.09.2019 року, виступив народний депутат України Ігор Фріс. Ініціатор законопроекту в Парламенті України представляє партію «Слуга народу» і на момент обрання працював приватним нотаріусом в Івано-Франківському міському нотаріальному окрузі.

Депутат пропонує внести зміни до єдиного нормативно-правового акту - Закону України «Про нотаріат» (далі – Закон). Ініціатива має на меті привести його у відповідність до чинного Цивільного кодексу України та реалій практики вчинення нотаріальних дій. Іншими словами, покращення якості законодавчої техніки, уніфікація використаної термінології, нормативне врегулювання вже усталених відносин через заміну застарілих назв та термінів, передбачення механізмів реалізації окремих повноважень та вчинення нотаріальних дій.

Перелік запропонованих змін, виглядає наступним чином:

- Певне розширення та нормативно коректне закріплення кола суб'єктів, у яких, відповідно до ст. 4 Закону, нотаріус має право вимагати відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Замість «підприємств, установ і організацій» пропонується прописати «фізичних та юридичних осіб».

- Доповнення дій, що вчиняються нотаріусами та прирівняними до них суб'єктами.

- Фактичне розширення можливих видів документації, що можуть складатись суб'єктами вчинення нотаріальних дій, а саме зміна формулювання «угод і заяв» на «документів».

- Зміна дещо застарілого терміну «угоди» на «правочини».

- Розширення кола можливих приміщень, де можуть вчинятись нотаріальні дії, за рахунок доповнення переліку приміщеннями «дипломатичного представництва або консульської установи». Також пропонується додати до суб'єктів здійснення нотаріальних дій «посадову особу консульської установи України».

- Розширення дії Закону на осіб, які не є громадянами України. Для цього проект закону пропонує в ст. 41, що регламентує місце вчинення нотаріальних дій, змінити термін, що визначає суб'єктів, які користуються нотаріальними діями, з «громадянин» на «особа».

- Також ініціативою вносяться зміни у формулюваннях «міської Ради народних депутатів» на «міської ради» та «доручення» на «довіреність».

Загалом, цей законопроект у запропонованій редакції цілком відповідає меті, відповідно до якої його було розроблено. Прописані зміни усувають застарілу термінологію, що використовується в Законі України «Про нотаріат» і приводить їх у відповідність до інших чинних нормативно-правових актів. На позитивну оцінку також заслуговує розширення кола суб'єктів вчинення нотаріальних дій а також суб'єктів, які мають право на послуги, що надаються нотаріусами. Разом з тим, законопроект пропонує зміни лише до 13 статей Закону України «Про нотаріат». Відповідні зміни до значної кількості статей Закону України

«Про нотаріат» автор законодавчої ініціативи залишив поза увагою. В разі більш детального доопрацювання, проект Закону України «Про нотаріат» можна вважати цілком можливим для прийняття Верховною Радою України (https://lb.ua/blog/volodymyr_bocharov_tuz/454684_zakonoproekt_1220_garmonizatsiya.html). – 2020. – 07.04).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Євген Калінін, заступник голови Київської обласної державної адміністрації

Землю - селянам, ринок - охочим: що зміниться з наступного року

В Україні запроваджено ринок землі - Верховна Рада України ухвалила закон про обіг земель сільськогосподарського призначення.

Згідно з документом, з другого півріччя 2021 року скасовується дія мораторію на продаж аграрної землі. Чому ринок землі важливий для України?

Із 60 мільйонів гектарів землі всієї території України – 42 мільйони гектарів це сільськогосподарська земля. Ми говоримо про 70% території України. 40 з 42-х мільйонів гектарів знаходяться під мораторієм – коли землю не можна ні купувати, ні продавати, ні вносити в заставу в банк, ні вносити у статутний капітал підприємства. Це 66% території України – тобто ми говоримо про масштабну економічну проблему України.

У власності фізичних та юридичних осіб перебувало не більше 1,7 млн га - сільськогосподарські землі ведення товарного сільськогосподарського виробництва у власності юридичних осіб приблизно 1 млн. Га, у власності громадян оціночно 500 тис. га.

Земельні паї налічують 27,7 млн. га знаходяться або в особистому користуванні або здаються в оренду - основні землевласники в Україні, найбільші агрохолдинги, розпоряджаються приблизно 3 млн га землі. Також в Україні 33 тис. фермерських господарств, загальний зембанк яких 2,7 млн га. середній розмір 82 га. Майже половина з них - це господарства з

площею від 20 га до 100 га. Сільськогосподарські угіддя в державній і комунальній власності - всього 10,5 млн. га. Незатребувані паї - 16 тис. Га.

Як бачимо, 68% підмораторних земель - це земельні паї, які знаходяться в приватній власності. За інформацією Госгеокадастра, станом на 01.07.2015 в Україні було укладено 4,7 млн. Договорів оренди паїв загальною площею 16,6 млн. га (середній розмір ділянки в оренду становив 3,6 га), тобто близько 54% всіх сільськогосподарських земель приватної форми власності. Тобто фактично «ринок» був, але в силу обмежень власники землі не могли отримувати з цього ринкову вигоду.

Чому в Україні взагалі ввели мораторій?

У Радянському Союзі вся земля була державна. В середині 90-х років частину всіх сільськогосподарських земель розпаювали – роздали працівникам колгоспів та соціальної сфери на селі.

У 2001-му році прийняли Земельний кодекс і в перехідних положеннях написали, що тимчасово заборонена купівля-продаж сільськогосподарської землі. На той момент було побоювання, оскільки не було досвіду існування ринку. Тому тогочасні політики вирішили запровадити мораторій, щоб ніби то уникнути негативних ефектів на нерозвиненому ринку. Згодом питання стало дуже політичним.

Що передбачає закон:

1. З червня 2021 року скасовується дія мораторію на продаж аграрної землі.

2. З червня 2021 до червня 2023 буде діяти обмеження на купівлю землі – не більше 100 га в одні руки. З 2023 року обмеження становитиме до 10 тис га в одні руки.

3. З 2021 до 2023 року право на покупку землі буде тільки у фізичних осіб. Юридичним особам забороняється купувати землю сільськогосподарського призначення.

4. Щодо надання права іноземцям купувати землю позиція не змінилась – питання буде вирішуватись на референдумі.

5. Іноземцям заборонено купувати землю, що розташована ближче 50 км від державного кордону України, незважаючи на результати референдуму.

6. Не зможуть купувати з 2023 року українську землю компанії, власниками яких є громадяни країни-агресора – Росії, що входять до терористичних організацій.

Також заборона поширюється на компанії, що знаходяться у власності іноземних держав або офшорів чи бенефіціара, яких неможливо встановити.

Купити сільськогосподарську землю також не зможуть юридичні особи з країн, які не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом та компанії під санкціями.

7. Передбачене переважне право орендаря на купівлю.

Орендарі, які працюють на землі і мають право користування не пізніше ніж з 2010 року, можуть викупити землю з розстрочкою до 10 років за ціною нормативної грошової оцінки таких ділянок і без проведення земельних торгів. Право власності покупець отримує після першого платежу.

Орендар має можливість передати переважне право на придбання ділянки іншій особі, але про це повинен бути письмово повідомлений власник.

8. Банки зможуть стати власниками землі тільки за умови, якщо земельна ділянка дісталась їм як заставне майно за непогашеним кредитом. Такі ділянки фінансові установи повинні продати протягом двох років після отримання права власності на земельних торгах.

9. До 2030 року мінімальна ціна становитиме не менше нормативної грошової оцінки.

10. В перші два роки буде діяти заборона на продаж державної землі.

Чи будуть проблеми з застосуванням закону? Так, будуть.

Закон передбачає, що “за будь-яких умов, у тому числі у випадку схвалення на референдумі”... забороняється придбання земельних ділянок сільськогосподарського призначення для цілого ряду юридичних осіб та їх бенефіціарів. Таку заборону буде практично неможливо реалізувати.

У рішенні від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 Конституційний Суд України дійшов висновку, що за змістом статей 5,

72, 74 Конституції України «народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через референдум, може в порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України, приймати закони, вносити зміни до чинних законів, скасовувати їх (крім законів з питань податків, бюджету, амністії)».

Процедура підписання і оприлюднення законів, не застосовується до прийнятих референдумом законів, а рішення всеукраїнського референдуму є остаточним і не потребує затвердження або схвалення Верховною Радою України чи будь-якими іншими органами державної влади України».

Додатково, відповідно до норм прийнятого закону не допускається набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення у разі відсутності у набувача документів, які підтверджують джерела походження коштів або інших активів.

При цьому, закон жодним чином не встановлює перелік документів, які можуть підтверджувати джерела походження коштів та не вказує ким та в якому порядку приймається рішення про те, що джерела походження визнаються підтвердженими.

Крім того, законом запроваджується механізм конфіскації земельних ділянок, які не було відчужено власником протягом певного строку (як це визначено законом), та у разі перевищення граничної площі земель сільськогосподарського призначення, що можуть перебувати у власності однієї особи з виплатою колишньому власнику земельної ділянки ціни проданої на земельних торгах земельної ділянки (за вирахуванням витрат, пов'язаних з її продажем).

Проте конфіскація, як санкція за вчинене правопорушення, має на меті не збільшення матеріального ресурсу у держави (виникнення права власності у держави у результаті конфіскації), а покарання недобросовісних осіб.

Справа в тому, що у законопроекті може йти лише про конституційний механізм примусового відчуження об'єктів права приватної власності, за яким таке відчуження

може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом (https://lb.ua/blog/yevhen_kalinin/454707_zemlyu_selyanam_rinok_ohochim_shcho.html). – 2020. – 07.04).

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Павло Пушкар, начальник відділу Департаменту виконання рішень Європейського суду з прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи, кандидат юридичних наук

Реформа правосуддя та виконання рішень Європейського суду з прав людини: сучасний стан та довгострокові перспективи

Виконання рішень ЄСПЛ має забезпечити дієву інкорпорацію стандартів Ради Європи в правове поле України – саме про це говориться в рішеннях КМРС.

Реформа правосуддя та виконання рішень Європейського суду з прав людини: сучасний стан та довгострокові перспективи.

У березні цього року КМРС розглянув три групи справ стосовно України. Всі три групи справ стосувалися питань судово-правової реформи, яка триває в Україні вже третє десятиріччя, відображаючи поступові, але не завжди однозначні зміни. Виконання рішень ЄСПЛ має забезпечити дієву інкорпорацію стандартів Ради Європи в правове поле України – саме про це говориться в рішеннях КМРС. В червні 2020 року на розгляді КМРС – питання реформи кримінального правосуддя.

Повне, своєчасне та ефективне виконання рішень Європейського суду = ефективність роботи держави та її інституцій

В контексті дотримання зобов'язань України за статтею 46 Конвенції, відповідальність за виконання остаточних рішень Європейського Суду з прав людини лежить на державі в цілому. Виконання рішень забезпечується діями її інституцій. Дії щодо виконання мають бути спрямовані на відновлення порушених прав осіб та на забезпечення неповторення подібних порушень. Держава має виконувати

ці обов'язки сумлінно, повно та ефективно. По суті виконання рішень ЄСПЛ – це тест на здатність держави виконувати свої публічні функції у галузі забезпечення дотримання прав людини. Також це випробування на спроможність визнати та виправити попередні помилки правового забезпечення та регулювання захисту прав людини. Про це, в першу чергу, і йдеться в рішеннях Комітету Міністрів Ради Європи у трьох групах справ стосовно України, розглянутих на засіданнях 3-5 березня 2020 року КМРЄ. Серед цих справ, зокрема, по-перше, пілотне рішення у справі Юрій Ніколаєвіч Іванов та його невід'ємне продовження – рішення Великої Палати ЄСПЛ у справі Бурмич та інші стосовно України (справи стосовно невиконання рішень національних судів, постановлених стосовно держави). По-друге, це питання, які стосуються відновлення судових проваджень та повторного розгляду справ на підставі рішень ЄСПЛ у справах Бочан № 2, Яременко № 2 та Шабельнік № 2. По-третє, це група рішень у справі Олександр Волков та інші проти України (питання незалежності судової влади, дисциплінарної відповідальності та кар'єр суддів).

Навантаження Конвенційної системи та рішення щодо України на виконанні

1 квітня 2020 року було опубліковано Щорічну доповідь КМРЄ стосовно стану виконання рішень Європейського Суду з прав людини. В ній окреслюється загальний стан виконання рішень стосовно всіх держав – учасниць Ради Європи. Цілком очевидно, що не обходить стороною Щорічна доповідь 2019 року і Україну. Зокрема, у доповіді зазначається, що вже протягом багатьох років кількість «лідуючих справ», які стосуються ідентифікованих системно-структурних проблем, залишається незмінною. Так, дійсно, з посиленням співпраці КМРЄ, Департаменту та української влади, а також спрощенням методів роботи по індивідуальних рішеннях повторюваного характеру, вдалося посилити, в період з 2016 по 2019 рік, роботу над звітуванням Уряду по справах індивідуального характеру (щодо, зокрема, виплати справедливої сатисфакції,

хоча і тут деякі проблеми залишаються і досі не вирішеними). Це призвело до закриття нагляду за значною кількістю індивідуальних скарг, але ситуація по вирішенню системно-структурних проблем залишається принципово незмінною. У 2019 році було закрито провадження щодо виконання по 443 рішеннях (які стосувалися 428 проблем повторюваного характеру) та у 2018 році – закрито провадження стосовно 318 рішень (які так само стосувалися 300 рішень стосовно проблем повторюваного характеру). Для порівняння, наприкінці 2018 року КМРЄ мав 923 справи на розгляді, а наприкінці 2019 року має 591 рішення ЄСПЛ в нагляді стосовно виконання.

Також слід зазначити, що на даний час можна спостерігати певне збільшення кількості рішень ЄСПЛ стосовно України, що знаходяться «на контролі стосовно виконання». Посилюється і рівень складності проблем, які перебувають на контролі стосовно виконання. Порівнюючи ситуацію з 2011 роком, зокрема, питома вага справ, що знаходяться на «посиленому контролі» КМРЄ щодо України, в 2019 році зросла до 17% з 8% у 2011 році, тобто більше ніж удвічі. Наразі на розгляді в КМРЄ перебувало 1582 рішення ЄСПЛ (за даними на 4 квітня 2020 року). «Закритих проваджень» стосовно виконання було 992, а також 590 рішень ЄСПЛ, стосовно яких провадження щодо нагляду за виконанням тривають. Слід зазначити, що загальна кількість проваджень стосовно України у 2019 році зросла і у безпосередньо ЄСПЛ, та становить біля 9200 заяв стосовно України (не рахуючи справи стосовно подій на Сході України та в Криму, а також справ, які входять до категорії так званих «міждержавних заяв»). Можна впевнено стверджувати, що загальна кількість таких проваджень співвідноситься із невіршеними на національному рівні проблемами заходів загального характеру – такими необхідними та невідворотними реформами законодавства та інституцій. Тобто, наявні в Суді провадження, по номінально обґрунтованим справам в цілому знову і знову стосуються невіршених заходів загального характеру по справах, які вже тривалий час, в деяких випадках більше

10-15 років, знаходяться на контролі щодо виконання в КМРС. Власне, «як дбаєш, так і маєш».

Нові справи в процедурі «нагляду стосовно виконання КМРС»

На своєму засіданні у березні 2020 року КМРС вирішив «класифікувати» в процедурі «стандартного нагляду за виконанням» 8 рішень Суду стосовно України. Ці справи стосувалися в основному повторюваних порушень Конвенції, тобто були фактично долучені до вже існуючих справ (назви зазначаються латиницею для зручності пошуку в HUDOC та HUDOC Exec), які знаходяться в провадженні в Комітеті Міністрів стосовно України, зокрема:

порушення права на доступ до суду на підставі статті 6 Конвенції (Berezovskiye);

порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції у зв'язку з конфіскацією майна за стверджуване порушення митних правил (Myakotin) та конфіскація отриманих законним шляхом коштів, як надмірний та непропорційний захід, недотримання вимог процесуального захисту (Sadocha);

невиконання обов'язку обґрунтувати судові рішення та нерозгляд відповідних і важливих аргументів заявника через свавільну відмову у задоволенні позову заявника, в порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (Yakushchenko);

тривалість та значимість обмеження, яке негативно вплинуло на приватне та сімейне життя заявниці, на доступ до суду, яке не відповідало пункту 1 статті 6 Конвенції (Gorbatyuk);

низка порушень Конвенції щодо жорстокого поводження працівників міліції, без ефективного розслідування на національному рівні; відсутність справедливого судового розгляду; регулярний перегляд кореспонденції заявника під час його тримання під вартою; неможливість отримання копій всіх необхідних документів з матеріалів справи для обґрунтування заяви до Суду. Стверджуване свавільне вилучення та утримання майна другої заявниці в рамках кримінального провадження щодо її сина, а також відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим (Ryabinin and Shatalina);

ненадання дозволу на будівництво культової споруди Криворізькою міською радою, що порушила права релігійної громади за статтею 9 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, а також порушення права на доступ до суду та право на ефективний засіб юридичного захисту через рішення національних судів про відмову зобов'язати раду видати необхідне рішення (Religious community of Jehovah's Witnesses of Kryvyi Rig's Ternivsky District);

знесення гаража заявниці як позбавлення її майна та порушення її права вільного володіння майном за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, а також відсутність передбаченого у законодавстві права на компенсацію, відсутність гарантій компенсації в таких випадках, тобто повна відмова у праві на компенсацію.

На цьому ж засіданні КМРС ще біля 30 рішень стосовно України були класифіковані в «посиленому нагляді» як рішення, що стосуються «повторюваних проблем». Зокрема ці повторювані проблеми були приєднанні до нагляду стосовно виконання у справах Kats, Nevmerzhytsky, Isayev, Afanasyev, Melnyk (стосовно надання медичної допомоги в «місцях несвободи»), Ignatov (стосовно незаконності та тривалості тримання під вартою), Швець (невиконання судових рішень стосовно догляду за дитиною), Merit та Svitlana Naumenko (стосовно надмірної тривалості провадження в цивільних та кримінальних справах) тощо.

Завершення нагляду за виконанням та відповідні рішення КМРС

Комітет Міністрів Ради Європи закрив провадження стосовно виконання по рішеннях ЄСПЛ у справах Polimerkonteyner, TOV, яке стосувалося питань систематичного недотримання, через відповідну адміністративну практику, систематичного невідшкодування ПДВ, в порушення обов'язків по статті 1 Першого протоколу та пункту 1 статті 6, порушуючи обов'язок виконувати остаточні рішення, постановлені на користь компанії-заявника (ситуація юридично подібна до справи Intersplav, провадження щодо виконання по якій було закрито 3 грудня 2019 року). Також у справах Safonova та інші, Arkhipov та інші, Anifer, Garbuz, Savchyshyn,

які в основному стосувалися надмірної тривалості судового провадження, нагляд за виконанням рішень було закрито на підставі вжиття державою заходів індивідуального характеру – виплати справедливої сатисфакції та загалом завершення проваджень. Стосовно заходів загального характеру, які стосувалися неповторення подібних порушень на підставі статті 6 Конвенції та відсутності належних засобів захисту, відповідно до статті 13 Конвенції – ці проблеми залишаються на контролі стосовно виконання КМРС. Окремо, у справі *Savchushyn*, Суд звернув увагу на зняття заборони на зміну місця перебування в ході кримінального провадження, як на захід індивідуального характеру (особисте зобов'язання не змінювати місце перебування), а також на те, що питання заходів загального характеру стосовно особистого зобов'язання розглядаються у справі *Ivanov*. Також КМРС закрив провадження стосовно нагляду за виконанням у справі *Shulgin*, яка стосувалася питань відшкодування шкоди за незаконне тримання під вартою, в порушення пункту 5 статті 5 Конвенції. В той же час нагляд стосовно заходів індивідуального характеру було закрито, питання виконання заходів загального характеру розглядатимуться в більш широкому контексті відшкодування шкоди за незаконне тримання під вартою, в рамках нагляду за виконанням рішень у групі справ *Ignatov*.

Рішення КМРС стосовно «проблеми невиконання»: *auribus teneo lupum*

У цій групі справі, яка стосується проблематики невиконання рішень національних судів, постановлених стосовно держави, перше рішення ЄСПЛ, яке ідентифікувало «проблему невиконання», стало остаточним у 2004 році. Тобто процес нагляду за виконанням цієї групи рішень триває більш ніж 16 років. У своєму рішенні КМРС постійно підкреслює, що проблема невиконання остаточних судових рішень є проблемою перш за все верховенства права та доступу до правосуддя. Невиконання судових рішень нівелює довіру до держави та судової системи в цілому. КМРС неодноразово підкреслював, що

невиконання судових рішень державою ставить під сумнів силу державного примусу та доступ до правосуддя, силу закону. КМРС у своєму рішенні акцентував увагу на необхідності забезпечити виплати всім заявникам по справі *Бурмич* та інші, що мали обґрунтовані вимоги щодо виконання рішень національних судів. Вимога, яка так і залишилася нездійсненою з моменту прийняття рішення у 2017 році. КМРС також висловив занепокоєння відсутністю конкретних результатів протягом зазначених двох років, як-то – прийняття Національної стратегії з питань виконання судових рішень, постановлених стосовно держави, розробки системних законодавчих змін на подолання цієї проблеми, відсутність оцінки стану виконання рішень та системи обрахунку боргів по судових рішеннях, постановлених проти держави із залученням ДСА та ВРП до цього процесу, створенні системи компенсацій та заходів захисту тощо. Важливою було визнана необхідність співпраці з іншими міжнародними організаціями – МВФ, ЄС, іншими – з метою консолідації зусиль з реформи системи виконання рішень та забезпечення виконання зобов'язань за такими рішеннями.

Комітет Міністрів позитивно оцінив наміри Верховної Ради провести парламентські слухання з проблеми виконання рішень ЄСПЛ (заплановане на 25 березня 2020 року, на жаль, перенесене з очевидних причин) та запросив ВРУ включити питання виконання рішень у справах *Іванова/Бурмич* до порядку денного цих слухань. З огляду на актуальність і важливість питання повного вирішення «проблеми невиконання», Комітет запросив міністра юстиції України взяти участь в наступному розгляді цих справ, а також звернув увагу органів влади України на необхідність сталої політичної підтримки процесу виконання рішень ЄСПЛ, поки питання виконання цих рішень не буде вирішено остаточно. Можливо, якраз створення 1 квітня Комісії з питань виконання рішень ЄСПЛ надасть додатковий поштовх вирішенню проблем, окреслених вище. Наступний розгляд проблеми «невиконання» заплановано на вересень 2020 року.

Відновлення судових проваджень на підставі рішень Європейського суду з прав людини – КМРС відзначає суттєві зміни в судовій практиці.

У групі справ Бочан № 2, Комітет Міністрів відзначив виконання заходів індивідуального характеру та досягнення *restitutio in integrum* – відновлення порушених прав через відкриття повторного провадження на підставі рішень ЄСПЛ. Комітет Міністрів звернув увагу на позитивні зрушення у судовій практиці українських судів щодо перегляду судових рішень на підставі рішень Європейського суду з прав людини, розвиток цієї практики, синхронізований з рекомендаціями та практикою КМРС, вимогами рішень ЄСПЛ. Також цю групу справ на підставі досягнутого прогресу було переведено в «стандартну процедуру нагляду», з так званого «посиленого нагляду». Комітет Міністрів запросив органи влади України надати ґрунтовний та систематизований огляд практики Верховного Суду та касаційних судів щодо перегляду судових рішень на підставі рішень ЄСПЛ, а також детальний звіт Уряду стосовно вирішення проблем, які знаходяться на виконанні цієї групи справ. Наостанок було позитивно схвалено заходи з навчання та підготовки суддів стосовно питань відкриття таких проваджень.

Чергова перевірка стану інституційної та практичної незалежності судової влади: виконання рішень ЄСПЛ у групі справ Олександра Волкова

Комітет Міністрів у рішеннях по цій групі справ звернув увагу на значний прогрес у інституційній реформі судової влади за 2014-2018 роки (його було неодноразово озвучено і на рівні Ради Європи, і на рівні самого КМРС), включаючи прийняття змін до Конституції України, імплементуюче законодавство, а також інші практичні та інституційні заходи, вжиті державою. КМРС звернув увагу на необхідність завершення процедур відновлення індивідуальних прав заявників шляхом *restitutio in integrum*. Також КМРС звернув увагу на забезпечення реальної дієвості принципу незмінюваності суддів як складової незалежності судової влади. Були

піддані критиці положення Закону 193-ІХ, а також положення статті 375 Кримінального Кодексу України (крім матеріальної складової, її процесуальне наповнення та практика застосування правоохоронними органами), та відповідності положень цих правових актів вимогам незалежності суддів. КМРС в цьому аспекті акцентував свою увагу на рекомендаціях Венеційської комісії № 969/2019 та Рекомендаціях Ради Європи стосовно незалежності суддів, попередніх рішеннях КМРС у цих групах справ. Слід зазначити, що Конституційний Суд України вже прийняв два рішення стосовно судової реформи 2016 року та судової реформи 2019 року, посилаючись, зокрема, і на норми-рекомендації Ради Європи, і на рішення ЄСПЛ та процес виконання рішень у цій групі справ. Можна відзначити, що рішення КМРС визначають сталість підходів, принциповість позиції та непохитність «науки» від стандартів Ради Європи, які, як говорить стародавнє прислів'я, «ні вода не затопить, ні вогонь не спалить».

Деякі висновки та подальші перспективи

Незважаючи на визнаний Радою Європи значний прогрес України у судовій реформі у 2014-2018 роках, він не є сталим. Існуюча невизначеність правової ситуації у судовій системі та незавершена судова реформа несуть певні ризики верховенству права та доступу до правосуддя, підкреслюють неідеальність та незавершеність змін. Необхідність вдосконалення завжди є, адже час та правове середовище завжди вноситимуть свої корективи у вимоги правового регулювання діяльності системи правосуддя. Власне, на моє особисте глибоке переконання, наявність зазначених вище ризиків радше вимагає вдосконалення законодавчого регулювання та подальших інституційних змін з метою більш глибокої інкорпорації на національному рівні вимог права Ради Європи, Конвенції та практики Європейського Суду, вимог рекомендацій КМРС стосовно виконання рішень ЄСПЛ. Це співпадає і з магістральними намірами приєднання України до ЄС та приведення системи правосуддя у відповідність з вимогами верховенства права у праві ЄС.

Концептуально реформа системи правосуддя не вимагає повного переосмислення, скоріше – вдосконалення вже завершених реформ, завершення незавершених та налагодження роботи реформованих інституцій з метою повного відновлення довіри до них та забезпечення функціонування відповідно до стандартів Ради Європи. Судова система потребує сталості та стабільності в налагодженні її роботи. В цьому контексті на розгляді в КМРС також перебуває групи справ стосовно надмірної тривалості проваджень (групи справ Меріт та Світлана Науменко). Обидві групи стосуються як питань організації здійснення правосуддя, так і питань відсутності ефективних засобів захисту щодо проблеми надмірної тривалості судових проваджень. Ці групи справ, разом зі справами стосовно проблематики невиконання судових рішень проти держави та справами стосовно питань незалежності судової влади, розглядатимуться на вересневому засіданні КМРС у 2020 році. Попередні рішення КМРС у цих справах вимагають забезпечення судової системи належними ресурсами, як людськими, так і фінансовими. Це, безумовно, складні рішення, в можливо, непростій правовій, економічній, політичній та соціальній ситуації. Однак відмовлятися від заходів на системне вирішення цих проблем буде стратегічно неправильно.

Рішення стосовно «проблеми невиконання» та незалежності судової влади, разом з рішеннями стосовно надмірної тривалості, потребують комплексного підходу до їхнього виконання, оскільки стосуються дотичних, пов'язаних між собою проблем та процесів

реформування правової системи України. Ради Європи залишається відкритою для співпраці з органами влади України, судовою системою, готова через програми експертної та технічної співпраці, а також через заходи статутної діяльності надати сприяння та посилити зміст процесу виконання рішень ЄСПЛ з метою забезпечення відповідності цього процесу стандартам Ради Європи, надати сприяння у аналізі ситуації, першоджерел порушень та у визначенні заходів загального характеру на виконання вищезначених рішень. Не можна не погодитися, що зменшення кількості рішень ЄСПЛ на виконанні в довгостроковому вимірі – позитивний результат для держави не тільки з точки зору навантаження на бюджет, але і з точки зору забезпечення пріоритетів своєї діяльності – дотримання прав людини та верховенства права. В свою чергу очікуватимемо на нові рішення КМРС, сподіваємось на позитивні, які як завжди конструктивно оцінюватимуть очікуваний прогрес виконання та встановлять подальші орієнтири щодо завершення цього процесу. На розгляді в КМРС в червні 2020 року – проблеми реформи системи кримінального правосуддя, ефективності розслідування окремих категорій злочинів (порушення права на життя та заборона катувань, злочини ненависті тощо), інституційна реформа прокуратури та слідства (справи групи Kaverzin, Lushenko/Tymoshenko та Fedorchenko/Lozenko). Тому наступна публікація – саме щодо цієї тематики (<https://sud.ua/ru/news/blog/165492-reforma-pravosuddya-ta-vikonannya-rishen-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-suchasniy-stan-ta-dovgostrokovi-perspektivi>). – 2020. – 06.04).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 5 (190) 2020**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 09.04.2020.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,93.
Наклад 2000 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net